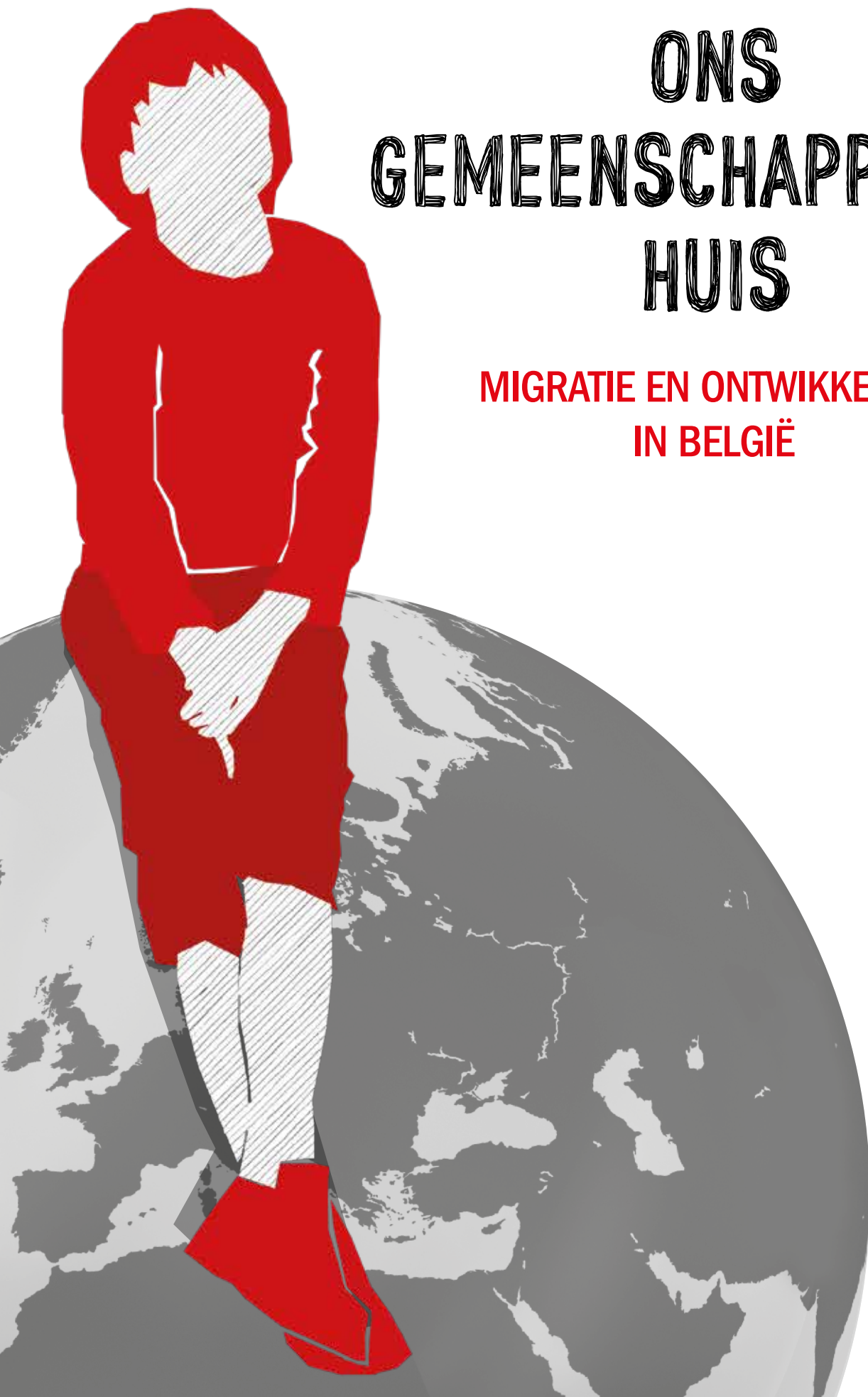

ONS GEMEENSCHAPPELIJK HUIS

**MIGRATIE EN ONTWIKKELING
IN BELGIË**

Onderzocht en geschreven door Jean-Michel Lafleur en Abdeslam Marfouk met de steun van Tom Devriendt, Elise Kervyn, Laure Leclipteur, Pieter Van Roeyen en Elisabeth Verniers (Caritas International België).

Bijdragen en bewerking door Olga Kadyшева, Patrick Taran en Piyasiri Wickramasekara (Global Migration Policy Associates - GMPA), Davide Gnes en Shannon Pfohman (Caritas Europa).

Deze publicatie maakt deel uit van MIND (Migration. Interconnectedness. Development), een driejarenproject gefinancierd door de Europese Commissie (DG DEVCO). Het opzet ervan is publieke bewustwording creëren rond de relatie tussen duurzame ontwikkeling en migratie en de rol van de Europese Unie in ontwikkelingssamenwerking.

De MIND-projectpartners, onder de leiding van Caritas Oostenrijk: Caritas Bavaria (Duitsland), Caritas International Belgium, Caritas Bulgarije, Caritas Tsjechische Republiek, Caritas Europa, Caritas Italië, Cordaid (Caritas Nederland), Caritas Portugal, Caritas Slovakije, Caritas Slovenië en Caritas Zweden.

Voor meer informatie over MIND, volg de campagne:

Grafisch ontwerp: Vanden Broele Group met de steun van Leticia Lozano (Caritas Europa)

Opmaak: Anne Van Hootegem

Ontwerp titelblad: Jean Bernard Boulnois

Publicatie: Caritas International, Liefdadigheidstraat 43, 1210 Brussel – België, mei 2019

Deze publicatie kwam tot stand in het kader van het MIND-project, dat financiering kreeg van het DEAR programma van de Europese Unie. De informatie in deze publicatie is niet noodzakelijk een weergave van het standpunt of de opvatting van de Europese Unie.

Caritas eigent zich het recht toe niet verantwoordelijk gesteld te worden voor de juistheid en de volledigheid van de informatie in deze publicatie. Aansprakelijkheidsvorderingen voor geleden schade door gebruik van de verstrekte informatie, met inbegrip van onvolledige of foutieve informatie, zullen dan ook afgewezen worden.

INHOUDSTAFEL

VOORWOORD	7	HOOFDSTUK 3. OBSTAKELS DIE DE BIJDRAGE VAN MIGRANTEN BELEMMEREN	37
SAMENVATTING	9	Gebrek aan veilige en legale toegangswegen	37
WOORDENLIJST	12	Toegang tot grondrechten	39
VISIE EN WAARDEN VAN CARITAS: MIGRATIE, ONTWIKKELING EN MENSENRECHTEN	13	Toegang tot de arbeidsmarkt	42
Migratie	14	Publieke opinie en politiek discours	45
Ontwikkeling	14	Nationaliteitsverwerving	46
Migratie en ontwikkeling	15	Specifieke obstakels voor de bijdrage aan het land van herkomst	47
INLEIDING	17	HOOFDSTUK 4. NATIONAAL BELEID EN NATIONALE PRAKTIJKEN DIE DE BIJDRAGE VAN MIGRANTEN VERGEMAKKELIJKEN	49
HOOFDSTUK 1. DE MIGRATIECONTEXT VAN BELGIË	19	Een betere bijdrage aan België	50
Migratie en ontwikkeling in de Belgische geschiedenis	19	Een betere bijdrage aan het land van herkomst	53
Migratie in België nu	21	HOOFDSTUK 5. CONCLUSIE	57
Wettelijke toegang tot het grondgebied en rechtmatig verblijf	23	HOOFDSTUK 6. AANBEVELINGEN	59
Internationale bescherming	24	BIBLIOGRAFIE	63
HOOFDSTUK 2. DE REALITEIT OP HET TERREIN: DE BIJDRAGE VAN MIGRANTEN AAN ONTWIKKELING	29	INTERVIEWS	69
Bijdrage van migranten aan België	29		
Bijdrage van migranten aan het land van herkomst	33		

VOORWOORD

Het is nu iets meer dan een jaar geleden dat Caritas International begon na te denken over wat twee van haar belangrijkste bezigheden bindt: migratie en ontwikkeling.

Migratie neemt vele vormen aan en brengt vaak vele uitdagingen met zich mee, zowel voor de nieuwkomers als voor onze samenleving. Onze organisatie verwelkomt al vele tientallen jaren migranten en vluchtelingen in België. We begeleiden hen en verdedigen hun recht op toegang tot materiële, sociale en juridische steun, zowel hier als in hun land van herkomst. Daardoor zijn de uitdagingen van migratie ons niet vreemd. Soms nemen deze uitdagingen de vorm aan van onrecht. We beschouwen het als onze opdracht om de onrechtvaardige situaties en obstakels waarmee veel migranten op dagelijkse basis worden geconfronteerd, aan te klagen.

Dit brengt ons ertoe te zoeken naar en te pleiten voor structurele oplossingen. Omdat migratie niet alleen uitdagingen met zich meebrengt, zijn we ook elke dag opnieuw getuige van de kansen die het biedt, mits hiermee op een rechtvaardige en solidaire wijze wordt omgegaan. We bedoelen hier mogelijkheden zoals wederzijds leren, maar ook sociale, culturele en economische ontwikkeling. Voor ons allemaal, hier en elders, omdat de vele snijvlakken tussen migratie naar ontwikkeling niet alleen samenkomen in België. Ze zijn ook zichtbaar in de regio's waar Caritas International haar partners ondersteunt bij de implementatie van voedsel- en gezondheidsprojecten.

Onze belangenbehartiging, die de ambitie heeft een groter publiek te bereiken van zowel burgers als beleidsmakers, steunt op onze expertise. Met dit rapport, waarvan we hopen dat het laat zien wat we als cruciale uitdagingen beschouwen, willen we oplossingen bieden om van onze samenleving een warme en gastvrije plek voor iedereen te maken.

Dit rapport werd geschreven met de financiële steun van de Europese Commissie voor het MIND-project. De uitvoering van het MIND-project is tot nu toe een bijzonder rijke en leerzame ervaring gebleken. Niet alleen heeft dit ons toegelaten na te denken over de uitdagingen binnen onze organisatie en onze samenleving, maar heeft het ook deuren geopend om nauwer samen te werken met uitstekende onderzoekers – van wie er twee de hoofdauteurs van dit rapport zijn en die ik bij naam zou willen noemen en expliciet bedanken: Jean-Michel Laffleur en Abdeslam Marfouk.

*François Cornet,
directeur-generaal, Caritas International
Mei 2019*

SAMENVATTING

Dit rapport biedt een diepgaande analyse van de huidige stand van zaken, het beleid en de debatten in België met betrekking tot migratie en ontwikkeling. Het behandelt de beschikbare kennis, bewijzen en analyses om een antwoord te geven op de volgende vraag: *Hoe, en onder welke voorwaarden, kunnen migranten bijdragen aan hun eigen integrale menselijke ontwikkeling en aan die van hun samenlevingen van herkomst en verblijf?*

Het eerste hoofdstuk van het rapport biedt een kort overzicht van de migratiecontext in België. Migratie is sinds de oprichting van de Belgische Staat in 1830 altijd een centraal kenmerk geweest van de Belgische samenleving en economie. België was oorspronkelijk een land van emigratie: Belgische migranten trokken in de 19e eeuw naar Frankrijk, de Verenigde Staten of Canada om er te werken of, tijdens de twee wereldoorlogen, om er toevlucht te zoeken. Tijdens het interbellum werd België een steeds belangrijker bestemming voor buitenlandse arbeidskrachten, omdat er zich zware industrieën ontwikkelden die nood hadden aan arbeidskrachten.

De achteruitgang van de economische situatie en de stijgende werkloosheid aan het eind van de jaren zestig vroegen een nieuwe aanpak. In 1967 voerde de regering opnieuw een strikte toepassing van de immigratiewetgeving in. Desondanks stopte dit beleid migratie niet. Het aantal immigranten bleef groeien tot 2011. Vanaf dat moment begonnen migratiegolven te fluctueren. De dalingen waren voornamelijk een gevolg van toenemend restrictief immigratiebeleid ten aanzien van niet-EU-onderdanen. Rond het jaar 2015 kwam er opnieuw een significante stijging in de immigratiecijfers.

De geschiedenis van België laat zien hoe migranten een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan wat België vandaag de dag is. De bijdrage door vroege golven van Italiaanse, Marokkaanse en Turkse migranten aan de naoorlogse wederopbouw, met als uitvloeisel hun bijdrage aan de ontwikkeling van de verzorgingsstaat, is daarvan een voorbeeld. Migratie blijft op verschillende manieren bijdragen aan de ontwikkeling van het hedendaagse België – op cultureel, sociaal en economisch vlak.

Vandaag maken migranten (i.e. personen geboren in het buitenland) 16,4% uit van de totale Belgische bevolking. Het percentage internationale migranten ten opzichte van de totale bevolking varieert sterk tussen de Belgische regio's. De meeste migranten in België zijn Europees (54% van de migrantenpopulatie), gevolgd door migranten uit Afrika (25,8%), Azië (15,6%), Amerika (4,2%) en Oceanië (0,1%). Marokko was in 2017 het eerste land van herkomst met ongeveer 215 000 personen (of 11,5% van de totale immigratiebevolking), gevolgd door Frankrijk (10,1%), Nederland (7,1%), Italië (6,5%) en Turkije (5,6%).

Vrij verkeer uit EU-landen vormde het belangrijkste kanaal voor nieuwe permanente migranten naar België in 2016 (54,6%). Familiehereniging was het tweede belangrijkste kanaal (27%), gevolgd door migratie om humanitaire redenen (ongeveer 16%) en arbeidsmigratie (2,6%). Omdat migreren naar België voor werk, studie of het zoeken van bescherming steeds moeilijker wordt, is gezinshereniging een van de weinige resterende opties voor derdelanders om België op een legale manier te bereiken.

Alle buitenlanders die in België aankomen, hebben het recht om internationale bescherming aan te vragen. In 2017 hebben 15 373 personen voor het eerst om internationale bescherming in België verzocht. In hetzelfde jaar verleende het CGVS een beschermingsstatus aan 13 933 mensen. Het belangrijkste legale kanaal om bescherming te zoeken in België is het door de Verenigde Naties geleide hervestigingsprogramma voor vluchtelingen. In 2017 maakte het aantal hervestigde vluchtelingen in België 8,5% uit van het totale aantal positieve beschermingsbeslissingen van dat jaar. Wat humanitaire visa betreft, kent de Belgische wetgeving geen expliciete regels. Humanitaire visa worden afgegeven op grond van het oordeel van het bevoegde regeringslid en de immigratiedienst.

In het tweede hoofdstuk gaan we dieper in op de verwevenheid tussen migratie en ontwikkeling en kijken we naar de verschillende manieren waarop migranten bijdragen aan het economische, sociale en culturele leven van België en hun land van herkomst. Een positief nettoresultaat van migratie is de toename van de verscheidenheid aan goederen die beschikbaar zijn voor consumenten in het nieuwe verblijfsland van de migrant. Door hun relaties met het land van herkomst als

hefboom te gebruiken, kunnen migranten economische activiteiten tussen de verschillende landen ontwikkelen en de bilaterale handel bevorderen tussen hun land van herkomst en hun regio van verblijf. Migrantenvormen eveneens een belangrijk arbeidsaanbod, voornamelijk in specifieke sectoren zoals industrie, zorg, groothandel en detailhandel. Ze stimuleren eveneens de lokale markt met hun eigen consumptie en hun ondernemerschap (in vergelijking met autochtone Belgen worden migranten meer ondernemers). Studies (zie OESO 2013) hebben aangetoond dat de netto fiscale impact van migratie in België klein maar positief is – een geschatte bijdrage van ongeveer 0,8% van het bbp.

Immigratie was tevens een cruciaal aspect bij de politieke ontwikkeling van België. De aanwezigheid van verschillende zonen en dochters van de eerste generatie migranten in de Belgische politieke arena is een duidelijk bewijs van de blijvende impact van de naoorlogse migratiegolf. Ook op cultureel niveau hebben verschillende kunstenaars met verschillende achtergronden een blijvende invloed uitgeoefend op het Belgische culturele leven. Ze bevestigen het vermogen van migranten en hun kinderen om de huidige identiteit van het land mee vorm te geven.

Diasporaverenigingen hebben een sleutelrol gespeeld in de economische, politieke en culturele bijdrage van migranten, omdat zij vaak bijdragen aan economische inclusie, onderwijs en taalverwerving. Ook faciliteren ze de verspreiding van de cultuur van het land van herkomst.

Verschiedende studies hebben aangetoond dat migratie ook een positief effect heeft op de economie van het land van herkomst. Remittances zijn daarvan een belangrijk voorbeeld. In 2017 werd ongeveer 4,16 miljard euro aan persoonlijke geldtransfers verstuurd. Landen van herkomst profiteren van de investeringen van migranten, gezamenlijke ontwikkelingsprojecten (vooral via diasporaverenigingen), de verspreiding van technologie, en van normen, ideeën en praktijken. Dit laatste omvat ook de impact van migranten op het burgerlijke en politieke vlak in het land van herkomst. Dit is het best te zien wanneer ze deelnemen aan de verkiezingen van het land van herkomst of waar ze direct betrokken blijven in de politieke arena.

Verschiedende praktijken en beleidsmaatregelen vormen een obstakel voor de volle bijdrage van migranten aan de ontwikkeling van zowel hun land van herkomst als het land van verblijf. Deze obstakels zijn het onderwerp van het derde hoofdstuk.

Een eerste obstakel is het gebrek aan veilige en legale toegangswegen, omdat het niet alleen het potentieel van migratie beperkt, maar het er ook toe leidt dat sommige migranten gevaarlijke routes nemen. Wat de reguliere migratie betreft, zien we een trage vooruitgang van het arbeidsmigratiebeleid en een verstrenging van de procedure voor gezinshereniging. Het eerste is vooral zorgwekkend omdat België in sommige sectoren een structurele behoefte aan arbeidskrachten heeft die door de vergrijzing van de bevolking enkel zal blijven toenemen. De laatste verwijst naar de verschillende obstakels die verband houden met de voorwaarden

voor de procedure voor gezinshereniging, zoals hoge kosten, de lange duur en strenge minimumvereisten. Ook voor mensen die internationale bescherming zoeken is het buitengewoon ingewikkeld om België op een legale manier binnen te komen. De opties zijn beperkt. Quota voor hervestiging en de aantallen afgeleverde humanitaire visa zijn klein. Dit betekent dat de meeste verzoekers om internationale bescherming geen andere keuze hebben dan een gevaarlijke route te nemen om bescherming aan te vragen. Bovendien verhindert de Dublinverordening mensen van wie vingerafdrukken in een ander Europees land zijn genomen, om bescherming in België te vragen. Het internationale beschermingssysteem van landen van eerste binnenkomst zoals Griekenland of Italië wordt daarom overweldigd door verzoeken. Tegelijkertijd breidt de Europese Unie haar grenzen uit via overeenkomsten met derde landen om toegang tot het Europese grondgebied te voorkomen. Aan vluchtelingen die bescherming nodig hebben, wordt de toegang geweigerd, wat leidt tot ernstige mensenrechtenschendingen (zoals bijvoorbeeld in Turkije en Libië). Dit heeft een drastisch effect op de mentale en fysieke toestand van verzoekers om internationale bescherming en migranten, en op hun vermogen om een waardig leven te leiden.

Een tweede reeks obstakels betreft fundamentele noden. Mensen die dagelijks moeten worstelen met hun basisbehoeften en moeilijkheden ondervinden om hun vaardigheden en kennis in te zetten, zullen moeilijk een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving.

In dit rapport gaan we dieper in op het respecteren van enkele sociale rechten – in het bijzonder het recht op werk, sociale bescherming en huisvesting. Het vinden van kwalitatieve en betaalbare woningen is een fundamentele uitdaging die wordt bemoeilijkt door discriminatie op de woningmarkt. Dit resulteert in geografische segregatie op basis van inkomen, etniciteit en/of wettelijke status, en verklaart aanzienlijke verschillen in de werklast van OCMW's. De kwaliteit van de sociale dienstverlening verschilt daardoor per gemeente, en vergroot alleen maar de ongelijkheid qua kwalitatief aanbod tussen de verschillende OCMW's.

Ook gaan we dieper in op tewerkstelling. Een deel van de verschillen tussen immigranten en autochtonen op vlak van tewerkstelling (niveau en kwaliteit van tewerkstelling, sector en overkwalificatie) kan verklaard worden door specifieke tendenzen binnen de migrantenpopulatie – zoals: verschillen op vlak van kwalificaties, vormingsniveau, sociaal en professioneel netwerk, talenkennis en administratieve verplichtingen (derdelanders moeten vaak een arbeidskaart of gecombineerde vergunning aanvragen, voor bepaalde jobs is de Belgische nationaliteit vereist, enz.).

Structurele uitdagingen voor migranten op de arbeidsmarkt verklaren deels de slechte resultaten van migranten op het vlak van arbeidsparticipatie. Ten eerste kent de markt een hoge drempel in termen van vaardigheden en kwalificaties. Dit toont aan waarom talenkennis en erkenning van diploma's zo belangrijk zijn voor de inclusie van migranten op de arbeidsmarkt. Ten tweede is de Belgische markt sterk gesegmenteerd in een primair

**De geschiedenis
van België laat zien
hoe migranten een
belangrijke bijdrage
hebben geleverd aan
wat België
vandaag de dag is.**

segment (gekenmerkt door stabiele jobs, hoge salarissen, enz.) en een secundair segment (gekenmerkt door tijdelijke jobs, lagere salarissen, meer werkonzekerheid, enz.). Er is weinig mobiliteit tussen deze twee categorieën en op de Belgische arbeidsmarkt als geheel. Ten slotte worden migranten geconfronteerd met verschillende vormen van discriminatie op de arbeidsmarkt. Dit wordt bevestigd door talrijke onderzoeken waaruit bijvoorbeeld blijkt dat aanvragers met Turkse namen gemiddeld 44% meer sollicitaties moesten versturen om hetzelfde aantal positieve antwoorden te krijgen als kandidaten met Vlaamse namen. Deze vormen van discriminatie worden gevoed door een specifieke context van overtuigingen met betrekking tot migratie. Een aanzienlijk deel van de Belgische publieke opinie is van mening dat migratie een bron van problemen vormt en denkt dat immigranten een bedreiging zijn voor de nationale veiligheid, economie en cultuur. Toch is de houding ten opzichte van immigratie gunstiger geworden sinds de solidariteitscrisis van 2015.

Obstakels hebben ook invloed op een mogelijke bijdrage aan het land van herkomst. Wat dit laatste betreft, vermelden we de hoge kosten van remittances. Een aantal obstakels belemmeren specifiek het werk van diaspora. Vaak hebben leden van diasporagemeenschappen niet voldoende tijd, vaardigheden en middelen om hun potentieel als co-ontwikkelingsactoren ten volle te benutten. De situatie in het land van herkomst kan zowel een katalysator zijn voor de betrokkenheid van migranten in hun land van herkomst als een belemmering van hun mogelijkheden om transnationaal te ondernemen.

In het laatste hoofdstuk belichten we enkele goede praktijken die de bijdrage vanwege migranten vergemakkelijken aan hun eigen ontwikkeling en aan die van hun land van herkomst en verblijf. Beleid dat de bijdrage van migranten aan hun land van verblijf vergemakkelijkt, wordt vaak gecategoriseerd als integratiebeleid. Vandaag hebben de drie regio's – Vlaanderen, Wallonië en Brussel – een vergelijkbare aanpak. Die omvat onder meer een sociale en economische oriëntatie, taalcursussen en een introductie tot burgerschap en normen en waarden. Hoewel deze acties positief zijn, kennen ze verschillende tekortkomingen.

De inburgeringscursussen hanteren bijvoorbeeld een uniforme aanpak, terwijl de behoeften en vragen van migranten verschillen naar gelang bijvoorbeeld de geografische regio's van herkomst en het onderwijsniveau.

Op lokaal niveau kunnen enkele Belgische steden worden gezien als succesvolle voorbeelden van inclusie. Zo is de stad Mechelen bijzonder actief in het bevorderen van diversiteit en het bieden van ondersteuning bij huisvesting, taalcursussen, arbeidsbemiddeling, psychosociale en administratieve ondersteuning van migranten en vluchtelingen.

Op economisch vlak zijn er in België de afgelopen jaren verschillende initiatieven en pilootprojecten opgezet om de participatie van migranten op de arbeidsmarkt te bevorderen. Het *labour-INT* project is zo'n programma, dat verzoekers om internationale bescherming en erkende vluchtelingen een integratietraject biedt. Er is een permanente ondersteuning, vanaf de beoordeling van hun vaardigheden, tot het vinden van opleidingen, het zoeken naar werk en bij de aanpassing aan de uiteindelijke werkplek.

In het algemeen zijn alle lokale projecten die de capaciteiten van diasporaverenigingen versterken (via de organisatie van opleidingen, steun bij projectbeheer en toegang tot fondsen) voorbeelden van goede praktijken. Op Belgische bodem zijn er tal van diasporabewegingen actief die werken aan een betere ontwikkeling in hun landen van verblijf en herkomst. In dit rapport belichten we er daar twee van. Via het project Migration for Development in Africa hebben gezondheidswerkers de vaardigheden die ze opgedaan hebben in het land van verblijf gebruikt voor het organiseren van medische missies, waarbij ze patiënten onderzoeken en collega's trainen in het land van herkomst (regio Grote Meren). Solidarco is een verzekeringsstelsel waarmee Congolese migranten die in België wonen een ziektekostenverzekering kunnen afsluiten voor maximaal zeven verwanten in Kinshasa tegen een premie van 30 euro per maand.

Dit rapport belicht België's nood aan (en de afhankelijkheid van) migratie om zijn eigen ontwikkeling en welzijn te behouden. Om het ontwikkelingspotentieel van migratie ten volle te benutten, zijn stabiele leefomstandigheden, toegang tot het socialezekerheidsstelsel, arbeid en mensenrechten van essentieel belang. Dit belang is niet louter van een morele orde. Migrant die dagelijks moeten worstelen met hun basisbehoeften en moeilijkheden ondervinden om hun vaardigheden en kennis in te zetten, zullen moeilijk een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving.

De bevindingen benadrukken de dringende noodzaak om de grootste obstakels aan te pakken om ervoor te zorgen dat migranten kunnen bijdragen aan de integrale menselijke ontwikkeling van België en hun land van herkomst. De aanbevelingen waarmee we afsluiten, gaan in op de belangrijkste uitdagingen die, als ze niet worden opgelost, ernstige problemen kunnen stellen voor de sociale cohesie in België en een hypotheek leggen op een rechtvaardige, solidaire en duurzame samenleving.

Woordenlijst

Actiris	Actiris is de openbare dienst voor arbeidsbemiddeling en beroepsopleiding van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, die verantwoordelijk is voor het bijeenbrengen van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt en het begeleiden van werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.
CGVS	Het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen is een onafhankelijke federale instantie. De opdracht van het CGVS bestaat erin bescherming te bieden aan personen die in geval van terugkeer naar hun land van herkomst risico op vervolging of ernstige schade lopen. Het CGVS kan de vluchtelingenstatus of subsidiaire beschermingsstatus toezeggen of ontzeggen.
Dublinverordening	Verordening waarin de criteria en mechanismen zijn vastgelegd voor het bepalen welke EU-lidstaat verantwoordelijk is voor de behandeling van een verzoek om internationale bescherming – gewoonlijk de staat waar de aanvrager voor het eerst de EU is binnengekomen (Dublin III-verordening – EU-verordening nr. 604/2013).
DVZ	De Dienst Vreemdelingenzaken is de openbare dienst die verantwoordelijk is voor de binnenkomst, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen. DVZ is ook verantwoordelijk voor de toepassing van de Dublin III-verordening en voor het beheer van de verblijfsvereisten van verzoekers tijdens de internationale beschermingsprocedure.
Fedasil	Het Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers is verantwoordelijk voor de opvang van verzoekers om internationale bescherming en bepaalde andere categorieën vreemdelingen. Het valt onder het toezicht van de federale Staatssecretaris voor Asiel en Migratie.
Forem	Het Waalse openbaar ministerie voor beroepsopleiding en arbeidsbemiddeling, dat verantwoordelijk is voor het bijeenbrengen van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt en het begeleiden van werkzoekenden in het Waalse gewest bij het vinden van werk.
Gezamenlijke ontwikkeling (codéveloppement)	Nationaal, regionaal of lokaal beleid dat migranten aanmoedigt om deel te nemen aan ontwikkelingsacties in hun land van herkomst, via de oprichting van samenwerkingsplatforms of medefinanciering van projecten. Migrant worden dan opgeroepen om samen te werken met staten, regio's, provincies, gemeenten, of andere instanties.
Hervestiging	De selectie en overbrenging van vluchtelingen uit een staat waarin zij bescherming hebben gezocht naar een derde staat die ermee heeft ingestemd hen toe te laten als vluchtelingen met een permanente verblijfsstatus.
Integratie	In de EU wordt integratie gedefinieerd als een dynamisch tweerichtingsproces van wederzijdse accommodatie door alle immigranten en inwoners van EU-lidstaten. In het publieke discours blijft integratie echter vaak verwijzen naar de oude opvatting van assimilatie, die veronderstelt dat immigranten zich moeten conformeren aan de normen en waarden van de dominante meerderheid om geaccepteerd te worden. Daarom geven we er de voorkeur aan om de term inclusie te gebruiken – een positievere term die de tweerichtingsbenadering duidelijker stelt.
Inclusie	
Internationale bescherming	De vluchtelingenstatus en de subsidiaire beschermingsstatus.
Migratie uit derde landen	Migratie vanuit een land dat geen lid is van de EU, evenals een land of gebied waarvan de burgers niet het EU-recht op vrij verkeer genieten.
Myria	Het Federaal Migratiecentrum Myria is een onafhankelijke openbare instelling, die migratie analyseert, de rechten van vreemdelingen verdedigt en mensenhandel en mensensmokkel bestrijdt.
Onderdaan van een derde land	Iedereen die geen burger van de EU is en het EU-recht op vrij verkeer niet geniet.
OCMW	Het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn zorgt voor een aantal sociale voorzieningen en garandeert zo het welzijn van elke burger. Elke gemeente of stad in België heeft een eigen OCMW met een breed scala aan diensten.
Remittances	Remittances zijn geldtransfers van een migrant naar (een) begunstigde(n) in het land van herkomst van de migrant.
Subsidiaire bescherming	Status toegekend aan een onderdaan van een derde land of een staatloze die niet voor de vluchtelingenstatus in aanmerking komt, maar ten aanzien van wie er zwaarwegende gronden bestaan om aan te nemen dat, wanneer hij naar zijn land van herkomst, of in het geval van een staatloze, naar het land waar hij vroeger gewoonlijk verbleef, terugkeert, een reëel risico zou lopen op ernstige schade (bestaande uit de doodstraf of executie; foltering of onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing van een verzoeker in zijn land van herkomst; ernstige en individuele bedreiging van het leven of de persoon van een burger als gevolg van willekeurig geweld in het kader van een internationaal of binnenlands gewapend conflict), die niet uitgesloten is van de vluchtelingenstatus en die zich niet onder de bescherming van dat land kan of, wegens dat risico, wil stellen.
Unia	Unia, het Interfederaal Gelijkekansencentrum, is een onafhankelijke openbare instelling die discriminatie bestrijdt en gelijke kansen bevordert. Unia is internationaal erkend als een nationaal mensenrechteninstituut.
VDAB	De Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding, verantwoordelijk voor het samenbrengen van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt en het begeleiden van werkzoekenden in het Vlaamse Gewest bij het vinden van werk.
Verzoek om internationale bescherming	Een verzoek van een onderdaan van een derde land of staatloze persoon om bescherming van een EU-lidstaat.
Verzoeker om internationale bescherming	Een onderdaan van een derde land of een staatloze persoon die een verzoek om internationale bescherming heeft ingediend maar nog geen definitieve beslissing heeft gekregen (voormalige terminologie: asielzoeker).
Vluchteling	Elke persoon die, uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil invoeren, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en verblijft buiten het land waar hij vroeger zijn gewone verblijfplaats had, daarheen niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil terugkeren en die niet uitgesloten is van de status.
Vreemdelingenwet	Dit is de centrale wet inzake migratie en asielkwesties in België (wet van 15 december 1980 betreffende de binnenkomst, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen).

VISIE EN WAARDEN VAN CARITAS: MIGRATIE, ONTWIKKELING EN MENSENRECHTEN

In zijn encycliek *Laudato Si' – Over de zorg voor het gemeenschappelijk huis* (2015) verklaarde Paus Franciscus dat de aarde “ons gemeenschappelijk huis” is en dat we de economische, sociale, politieke en ecologische uitdagingen samen en op een geïntegreerde manier moeten aanpakken (CAFOD et al. 2018). Uitsluiting en armoede, oorlog, wereldwijde ongelijkheden, klimaatopwarming, niet-duurzame consumptie en groei – evenals gedwongen verplaatsing en migratie – vragen onze uiterste aandacht en betrokkenheid. De encycliek werd al snel een referentiedocument voor zowel de katholieke sociale dienstverlening als de ontwikkelingsorganisaties wereldwijd en kreeg aandacht zowel binnen als buiten de katholieke kerk.

Steunend op deze boodschap onderzoekt Caritas in de nationale en Europese “Common Home”-publicaties de complexe onderlinge verwevenheid tussen migratie en ontwikkeling, daarbij vertrekkend vanuit een ethisch kader dat mensenrechten en menselijke waardigheid respecteert.

Voor Caritas is een mensgerichte, ethische en op rechten gebaseerde aanpak het fundament van elke wetgeving, beleid en praktijken. Daarom is een ethische interpretatie van de relatie tussen migratie, ontwikkeling en de menselijke persoon essentieel om de visie en de doelstellingen van de “Common Home”-publicatie te kaderen. De visie, acties en opvattingen van Caritas zijn enerzijds geworteld in juridische en politieke instrumenten en bronnen en anderzijds in de waarden en leer van de christelijke en rooms-katholieke kerk. Een aantal essentiële morele principes – de erkenning van de menselijke waardigheid, de gelijkheid van allen en de onvervreemdbaarheid van de mensenrechten – verbinden die christelijke leer en waarden met internationale juridische instrumenten en beleidskaders. Tot die laatste behoren onder andere: de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) en acht fundamentele mensenrechtenconventies en -conventies van de Verenigde Naties¹; het Vluchtelingenverdrag van 1951 over de status van

vluchtelingen en het protocol ervan uit 1967; en de internationale arbeidsnormen die de basisprincipes en rechten voor waardig werk definiëren. De Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling en de Nieuwe Stedelijke Agenda van de Verenigde Naties zijn bijzonder relevante globale beleidskaders. De katholieke sociale leer, de doctrine ontwikkeld door de katholieke kerk met betrekking tot sociale en economische rechtvaardigheid en fundamentele christelijke waarden, vormt de basis voor de opvattingen en acties van Caritas.

In *Laudato Si'* betoogt paus Franciscus (2015) dat “de dringende uitdaging om ons gemeenschappelijke huis te beschermen de bezorgdheid inhoudt om heel de menselijke familie samen te brengen in de zoektocht naar een duurzame en integrale ontwikkeling.” Bovendien heeft hij opgeroepen tot een dialoog met iedereen over “hoe we de toekomst van onze planeet gaan vormgeven”, waarbij hij vraagtekens plaatst bij het huidige ontwikkelingsmodel en de huidige toestand van de globale samenleving waar onrechtvaardigheden talrijk zijn, en steeds meer mensen verstoken raken van fundamentele mensenrechten. Dit vereist “prioriteit geven aan de zwakste leden van de samenleving als een manier om de voortgang te meten” (CAFOD et al. 2018).

Mensenrechten definiëren we als beschermingsmiddelen voor individuen en groepen, die gegarandeerd worden onder internationaal recht, tegen inmengingen in fundamentele vrijheden en menselijke waardigheid. Mensenrechten zijn *onvervreemdbaar* en kunnen niet worden ontzegd of afgestaan door enig mens, ongeacht om welke reden dan ook, met inbegrip van de wettelijke status of immigratiestatus. Mensenrechten zijn *universeel* in de zin dat ze op iedereen van toepassing zijn, overal. Mensenrechten omvatten burgerlijke, culturele, economische, politieke en sociale rechten en zijn *ondeelbaar*, wat betekent dat de verschillende soorten rechten allemaal even belangrijk zijn voor de integrale ontwikkeling van de mens en zijn/haar welzijn.² Mensenrechteninstrumenten en internationaal gewoonterecht leveren drie overkoepelende verplichtingen op voor staten, namelijk: het respecteren, beschermen en nakomen van die rechten.

¹ Het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie (1965), het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (1966), het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (1966), het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (1979), het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (1984), het Verdrag inzake de rechten van het kind (1989), het Internationaal Verdrag inzake de bescherming van de rechten van alle migrerende werknemers en hun gezinsleden (1990), het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (2006).

² Verklaring en actieprogramma van Wenen, aangenomen door de Wereldconferentie over de mensenrechten in Wenen op 25 juni 1993.

Migratie

Migratie is een belangrijk aspect van de geglobaliseerde wereld van vandaag. In algemene bewoordingen is migratie de verplaatsing van mensen van de ene woonplaats naar de andere. Terwijl de term migratie de verplaatsing van de bevolking binnen een land dekt – van landelijk naar stedelijk of van de ene naar de andere plaats in een ander rechtsgebied – focust het MIND-project zich op internationale migratie. Internationale migratie is een aparte juridische, politieke en sociale categorie. Het gaat om mensen die zich verplaatsen uit een natiestaat, waarin zij burger zijn met de rechten en bescherming die het staatsburgerschap normaal verleent, naar andere landen waar rechten en bescherming van nationaliteit, toegang tot sociale bescherming en gemeenschappelijke identiteit vaak niet van toepassing zijn en waar sociale en culturele modellen aanzienlijk kunnen verschillen.

Hoewel er geen internationale normatieve definitie voor migratie bestaat, bieden internationale conventies overeengekomen definities voor *vluchtelingen* en voor *migrerende werknemers en hun gezinsleden*. De definitie van een vluchteling in het Verdrag van 1951 en het Protocol van 1967 over de Status van vluchtelingen luidt: “Een vluchteling is elke persoon die zich buiten het land waarvan hij de nationaliteit heeft, of indien hij geen nationaliteit heeft, buiten zijn land van herkomst bevindt, en die de bescherming van dat land niet kan of wil inroepen omdat hij vreest voor vervolging omwille van zijn ras, zijn religie, zijn nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep, of zijn politieke overtuiging.” Alle EU-lidstaten hebben zowel het Vluchtelingenverdrag van 1951 als het Protocol van 1967 geratificeerd.

Het Internationaal Verdrag inzake de bescherming van de rechten van alle migrerende werknemers en hun gezinsleden (ICRMW) bepaalt dat: “De term ‘migrerende werknemer’ [arbeidsmigrant] verwijst naar een persoon die een betaalde activiteit zal uitvoeren, uitvoert of heeft uitgevoerd in een Staat waarvan hij of zij geen staatsburger is.” Dat Verdrag erkent *grensarbeider, seizoenarbeider, zeevarende, offshorewerknemer, ambulante arbeider*, en andere specifieke categorieën arbeidsmigranten. Het ICRMW herhaalt dat alle fundamentele mensenrechten ook van toepassing zijn voor de gezinsleden die aanwezig zijn bij en afhankelijk zijn van migrerende werknemers. Gegevens van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) tonen aan dat bijna alle internationale migranten uiteindelijk economisch actief, in loondienst of anderszins betrokken zijn in betaalde activiteiten, ongeacht hun redenen voor migratie of toelating tot het grondgebied.

Leden van de Verenigde Naties hebben overeenkomsten rond specifieke definities en statistische normen voor het verkrijgen van betrouwbare en vergelijkbare gegevens over internationale migranten. En deze worden door de meeste regeringen ook gebruikt. Voor statistische doeleinden wordt een *internationale migrant* gedefinieerd als “iemand die al een jaar of langer in een ander land dan dat van geboorte of staatsburgerschap verblijft, ongeacht de oorzaken of beweegredenen voor verplaatsing en ongeacht de wettelijke status in het land van verblijf”.

Er zijn naar schatting 260 miljoen mensen die in een ander land wonen dan waar ze zijn geboren (UNDESA 2017). Dit cijfer omvat echter niet de mensen die een land bezoeken voor korte periodes, zoals toeristen, noch commerciële arbeiders of transportarbeiders die hun vaste woonplaats niet veranderd hebben. Voor een nauwkeurige analyse van de verwevenheid van migratie en ontwikkeling hanteert Caritas een ruim begrip van migratie, met inbegrip van iedereen die in het buitenland geboren is en officieel in België woont.

Ontwikkeling

De belofte om niemand achter te laten en de mensenrechten voor iedereen te waarborgen, is een fundamentele pijler van de resolutie van de Algemene Vergadering van de VN 70/1 ‘Onze wereld transformeren: Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling’, die de Verklaring en de 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) bevat met 169 duurzame subdoelstellingen, aangenomen op 25 september 2015. Dit document, dat is goedgekeurd door alle 193 VN-lidstaten, geeft op grond van paragraaf 8 hun gedeelde visie en inzet voor een wereld met universeel respect voor mensenrechten en menselijke waardigheid, de rechtsstaat, rechtvaardigheid, gelijkheid en non-discriminatie; van respect voor ras, etniciteit en culturele diversiteit; en van gelijke kansen die de volledige realisatie van het menselijk potentieel mogelijk maken en bijdragen tot gedeelde welvaart. Een wereld die investeert in zijn kinderen en waarin elk kind opgroeit zonder geweld en uitbuiting. Een wereld waarin elke vrouw en elk meisje volledige gendergelijkheid geniet en alle juridische, sociale en economische belemmeringen voor de versterking van hun positie zijn weggenomen. Een rechtvaardige, onpartijdige, tolerante, open en sociaal inclusieve wereld waarin de behoeften van de meest kwetsbaren worden vervuld.

De Agenda 2030 heeft geleid tot paradigmaverschuivingen in de perceptie van ontwikkeling. Ontwikkeling en duurzame ontwikkeling hebben betrekking op alle landen op de planeet; milieubescherming en de aanpak van ongelijkheden worden beschouwd als essentiële ontwikkelingsdoelen; vrede en sociale rechtvaardigheid worden gezien als integrale onderdelen van de universele ontwikkelingsagenda; en de noodzaak van betrokkenheid en participatie van alle groepen in alle samenlevingen en staten wordt benadrukt om ontwikkeling voor iedereen te bereiken. De nieuwe wereldwijde consensus over ontwikkeling is gebaseerd op de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* en alle mensenrechtenverdragen, waaruit volgt dat als staten geen vooruitgang boeken bij de daadwerkelijke verwezenlijking van mensenrechten voor iedereen, de SDG's niet kunnen worden bereikt.

De term *ontwikkeling* omvat de creatie van productieve middelen, krachten, capaciteiten, organisatie en de daaruit ontstane goederen, diensten, technologie en kennis om te voorzien in de menselijke behoeften aan voeding en welzijn. Het omvat het bouwen van de middelen voor: extractie en transformatie van hulpbronnen; productie van goederen, diensten en kennis; aanleg van infrastructuur voor productie, transport en distributie; het

reproduceren van kapitaal evenals vaardigheden en arbeid; en de fundamentele voor menselijk welzijn/welbevinden op vlak van huisvesting, voeding, gezondheidszorg, onderwijs, sociale bescherming en cultuur in brede zin (Taran 2012).

Caritas gebruikt het concept van integrale menselijke ontwikkeling, dat de menselijke persoon centraal plaatst in het ontwikkelingsproces. Het kan worden gedefinieerd als een alomvattende benadering die rekening houdt met het welzijn van de persoon en van alle mensen in zeven verschillende dimensies. Eerst de *sociale* dimensie, gericht op de levenskwaliteit op het gebied van voeding, gezondheid, onderwijs, werkgelegenheid, sociale bescherming en maatschappelijke participatie, evenals gelijke behandeling en non-discriminatie op welke grond dan ook. Ten tweede, de dimensie *werk* en economische activiteit als het belangrijkste middel voor eigen onderhoud en dat van het gezin, van sociaaleconomische betrokkenheid en van directe bijdrage aan de ontwikkeling voor de meeste volwassenen in alle populaties. Ten derde, de *ecologische* dimensie, die verwijst naar respect voor de goederen van de schepping en naar het waarborgen van de levenskwaliteit van toekomstige generaties zonder de roep om rechtvaardigheid van deze generatie te negeren. Ten vierde, de *politieke* dimensie, die kwesties omvat zoals: het bestaan van de rechtsstaat; respect voor burgerrechten, politieke, economische, sociale en culturele mensenrechten; democratie, in het bijzonder als representatief en vooral participatief instrument. Ten vijfde, de *economische* dimensie, die betrekking heeft op het niveau van het bruto binnenlands product (bbp) en de verdeling van inkomen en welvaart, duurzaamheid van de economische groei, structuur van de economie en werkgelegenheid, mate van industrialisatie, niveau van hightech ICT en staatscapaciteit voor het verkrijgen van inkomsten voor menselijke diensten en sociale bescherming, naast andere belangen. Ten zesde, de *culturele* dimensie, waarin identiteit en culturele expressie van gemeenschappen en volkeren tot hun recht komen, evenals de capaciteit voor interculturele dialoog en respectvolle betrokkenheid tussen culturen en identiteiten. En ten zevende, de *geestelijke* dimensie. In hun geheel vormen deze dimensies de basis voor een integrale benadering van ontwikkeling (Caritas Europa 2010). Volgens de katholieke sociale leer vereist sociale ongelijkheid gecoördineerde actie van alle mensen, de hele samenleving en alle regeringen in alle landen, en wel op basis van twee gronden: 1) sociale vraagstukken zijn globale vraagstukken en 2) sociaaleconomische ongelijkheden vormen een gevaar voor vrede en sociale cohesie. In die zin moet de ontwikkeling van ons eigen land en die van anderen de zorg zijn van ons allen, de menselijke gemeenschap.

Migratie en ontwikkeling

Hoe ontwikkeling verweven is met migratie is een eeuwenoude juridische, beleidstechnische en praktische vraag. Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog zijn migratie en ontwikkeling het onderwerp geweest van intense discussies tussen beleidsmakers,

academici, middenveld en publiek. Paus Pius XII wijdde een encycliek aan “migranten, vreemdelingen en vluchtelingen van welke aard dan ook die, gedreven door angst voor vervolging of uit nood, gedwongen worden om hun geboorteland te verlaten” (Exsul Familia 1952), waarin hij opnieuw bevestigt dat migranten en vluchtelingen recht hebben op een waardig leven, en daarom een *recht om te migreren*.

Migratie werd een fundamentele pijler van ontwikkeling in verschillende regio's in het kader van regionale integratie- en ontwikkelingsprojecten, in het bijzonder de Europese Economische Gemeenschap, later gevolgd door de Europese Unie. Sinds de jaren zeventig is migratie van essentieel belang geweest voor ontwikkeling door vrij regionaal verkeer van personen in Centraal-, Oost- en West-Afrika. Vanaf de jaren twintig hebben grote bevolkingsbewegingen – sommige gedwongen – in de (voormalige) Sovjetunie de industriële en agrarische ontwikkeling in de twaalf Sovjetrepublieken ondersteund.

De relatie tussen migratie en ontwikkeling is door geopolitieke gebeurtenissen die de mobiliteit van mensen op wereldschaal sterk hebben beïnvloed, centraal komen te staan in hedendaagse politieke, economische en sociale beleidsdiscussies. Het eerste globale ontwikkelingskader om de rol van migratie en de immense bijdrage aan duurzame ontwikkeling wereldwijd te erkennen, was de Verklaring en het Actieprogramma van de Internationale Conferentie over Bevolking en Ontwikkeling in 1994 in Caïro.³ Het overkoepelende hedendaagse kader is de bovengenoemde Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling met zijn SDG's. Hoewel de expliciete verwijzing naar migratie en ontwikkeling is vastgelegd in SDG-subdoelstelling 10.7 over veilige, ordelijke en verantwoorde migratie en mobiliteit, zijn meer dan 44 SDG-subdoelstellingen in 16 van de 17 SDG's van toepassing op migranten, vluchtelingen, migratie en/of tot migratie dwingende situaties (Taran et al. 2016). De Nieuwe Stedelijke Agenda die in oktober 2015 in Quito werd aangenomen, schenkt in zijn globaal stedelijk ontwikkelings- en beleidskader nóg explicieter aandacht aan migranten, vluchtelingen en intern ontheemde personen, want steden zijn natuurlijk de plaatsen waar de meeste migranten en vluchtelingen wonen.

In 2016, in de nasleep van ernstige en langdurige conflicten in het Midden-Oosten en Zuid-Azië en de ineenstorting van effectieve bescherming van vluchtelingen in de buurlanden, hebben de VN-lidstaten de *Verklaring van New York voor Vluchtelingen en Migranten (VN-resolutie 71/1)* aangenomen, waarin wordt opgeroepen tot een beter mondiaal bestuur van migratie en tot erkenning van internationale migratie als motor voor ontwikkeling in zowel de landen van herkomst als van bestemming. Het *Global Compact voor Veilige, Ordelijke en Reguliere Migratie (GCM)*, aangenomen op een intergouvernementele conferentie in Marrakesh, Marokko in december 2018, en het *Global Compact over Vluchtelingen (GCR)*

³ De ICPD was de grootste conferentie ooit gehouden over bevolking, migratie en ontwikkeling met 11.000 afgevaardigden uit 179 landen en ongeveer 4000 deelnemers aan het parallelle NGO-forum. Twee van de tien hoofdstukken van het actieprogramma hadden uitsluitend betrekking op migratie en ontwikkeling. De ICPD-verklaring en het 20-jaren durende actieprogramma (verlengd in 2010) die werden goedgekeurd door alle 179 deelnemende staten/regeringen, blijft een veelomvattende gids voor vooruitgang op het gebied van mensgerichte ontwikkeling.

© Isabel Corthier

*“CHRISTELIJKE
WAARDEN VORMEN
DE BASIS VOOR
DE OPVATTINGEN
EN ACTIES VAN
CARITAS”*

hebben deze beginselen uitgewerkt en komen met voorstellen om deze uit te voeren door middel van politieke dialoog en niet-bindende toezeggingen. Beide Compacts werden later diezelfde maand ook door de Algemene Vergadering van de VN aangenomen.

Caritas erkent dat een groeiend aantal mensen gedwongen wordt hun land van herkomst te verlaten, niet alleen vanwege conflicten en vervolging, maar ook vanwege andere existentiële bedreigingen. Daartoe behoren armoede, honger, werkloosheid en gebrek aan waardig werk, goed bestuur, toegang tot onderwijs en gezondheidszorg, en klimaatopwarming. *Gedwongen migratie* omvat voor Caritas alle migratiebewegingen waarbij een element van dwang bestaat. Mensen die conflicten en vervolging ontvluchten, hebben van nature recht op internationale vluchtelingenbescherming.

Caritas erkent ook dat het grootste deel van migratie in en naar Europa gevolg is van het feit dat de meeste EU-lidstaten een objectieve behoefte hebben aan ‘buitenlandse’ arbeidskrachten en vaardigheden om te kunnen blijven beschikken over een levensvatbare beroepsbevolking die in staat is om de eigen ontwikkeling van de lidstaten te ondersteunen. Deze *vraag* is het resultaat van snel evoluerende technologieën, veranderingen in de werkorganisatie, de daling van autochtone arbeidskrachten als gevolg van de vergrijzing van de bevolking en het dalende geboortecijfer.

Volgens Caritas hebben zowel migrerende als achterblijvende personen – ongeacht of ze zich in het land van herkomst of in het land van verblijf bevinden – het recht om op elke plek die ze *thuis* noemen, de economische, politieke, ecologische en sociale omstandigheden te vinden om in waardigheid te leven en een volledig leven te leiden. Ongeacht de wettelijke status in een land bezitten alle migranten en vluchtelingen inherente menselijke waardigheid en mensenrechten die te allen tijde door alle staten moeten worden gerespecteerd, beschermd en vervuld. Caritas roept op tot een menselijke respons van solidariteit en samenwerking om de verantwoordelijkheid te nemen voor een integrale en mondiale menselijke ontwikkeling en voor de bescherming en participatie van mensen die in beweging zijn – migranten en vluchtelingen. Migratie draagt bij tot de integrale menselijke ontwikkeling van migranten en familieleden in hun land van aankomst. Een dergelijke visie impliceert de erkenning dat migratie, ongeacht haar drijfveren, een kans biedt voor onze samenlevingen om een meer welvarend, globaal *gemeenschappelijk huis* te bouwen, waar iedereen een bijdrage kan leveren en waardig kan leven.

INLEIDING

Het voorliggende rapport biedt een diepgaande analyse van de huidige stand van zaken, beleid en debatten in België met betrekking tot migratie en ontwikkeling. Het behandelt de beschikbare kennis, bewijzen en analyses om een antwoord te geven op de volgende oriënterende vraag: *Hoe, en onder welke voorwaarden, kunnen migranten bijdragen aan hun eigen integrale menselijke ontwikkeling en aan die van hun samenlevingen van herkomst en verblijf?*

In het rapport proberen we de belangrijkste factoren te identificeren die van invloed zijn op het potentieel van migranten, inclusief vluchtelingen, om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling in België en in hun thuisland. De analyse is gebaseerd op beschikbare academische literatuur, beleidsdocumenten, statistische gegevens, actuele journalistieke/mediaberichten en Caritas Internationals jarenlange praktijkervaring met migranten en vluchtelingen. Er werden 17 interviews afgenomen met administratief personeel, partners en medewerkers van Caritas International, maar ook met deskundigen op het gebied van migratie en ontwikkeling, vertegenwoordigers van het middenveld, migranten- en diasporaverenigingen.

In deze publicatie zal eerst de complexe nationale migratiecontext bekeken worden en vervolgens worden overgegaan op een op ontwikkeling gebaseerd kader van migratie, waarbij de belangrijkste bijdragen van migranten aan de economie, samenleving en cultuur worden onderstreept. Ten tweede worden de belangrijkste obstakels in kaart gebracht die een volle bijdrage van migranten aan ontwikkeling in de weg staan. Maar ook de mogelijkheden worden besproken – mogelijkheden en beleid die zowel de eigen ontwikkeling van migranten als hun ontwikkelingsbijdrage aan de samenleving kunnen vergemakkelijken en vergroten.

Aan het einde van dit rapport wordt extra aandacht geschonken aan aanbevelingen bedoeld voor beleidsmakers en andere migratieactoren. Deze aanbevelingen werden opgesteld om alle mogelijke

actoren te helpen bij hun toekomstige belangenbehartiging ten bate van de bescherming van de rechten van migranten, van de inclusie van migranten in de Belgische samenleving, en van het ontrafelen van de relatie tussen migratie en ontwikkeling, voornamelijk vanuit het perspectief van de migranten zelf en hun bijdrage aan de integrale menselijke ontwikkeling.

Dit rapport erkent dat de bijdrage van een migrant geenszins een voorwaarde is voor solidariteit. Hoewel dit rapport voorbeelden geeft van beroemde migranten die hebben bijgedragen aan het culturele, politieke of sportieve leven van België, erkennen we dat de meeste mensen, migranten én Belgen, een leven leiden dat niet zoveel publieke of media-aandacht krijgt. We geloven dat iedereen, van hoogopgeleiden tot laagopgeleiden, een bijdrage kan leveren aan onze samenleving, als de samenleving hen de kans geeft.

**We geloven dat
iedereen,
van hoogopgeleiden
tot laagopgeleiden,
een bijdrage
kan leveren aan onze
samenleving,
als de samenleving hen
de kans geeft.**

DE MIGRATIECONTEXT VAN BELGIË

Migratie en ontwikkeling in de Belgische geschiedenis

Terwijl migratie een belangrijke punt is geworden op de politieke agenda van de 21^e eeuw, is het in België geen nieuw fenomeen (Lafleur en Marfouk 2017). De migratiegeschiedenis van België heeft verschillende stadia doorlopen die verschillende resultaten hebben opgeleverd op het gebied van sociale, culturele, economische en politieke ontwikkeling.

Tussen zijn onafhankelijkheid in 1830 en de Eerste Wereldoorlog was België in de eerste plaats een land van emigratie, waarbij een groot deel van zijn bevolking naar Frankrijk, de Verenigde Staten of Canada migreerde om redenen die vergelijkbaar zijn met de huidige migratie: gebrek aan waardig werk, grondonteigening of economische kansen in het buitenland (Morelli 1998). In Frankrijk bedroeg de Belgische bevolking in 1891 naar schatting meer dan 450 000 mensen en vertegenwoordigden de Belgen in de 19^e eeuw zelfs een meerderheid van de bevolking in Noord-Franse steden zoals Roubaix (Petillon 2006). Deze emigratie heeft historisch gezien een belangrijke rol gespeeld in de economische ontwikkeling van andere delen van de wereld (Morelli 1998). De textielindustrie in Noord-Frankrijk of de landbouwontwikkeling van de Amerikaanse staat Wisconsin zijn daarvan twee bekende voorbeelden uit de 19e eeuw.

Terwijl emigratie in de 19e eeuw een noodzakelijke economische beslissing was voor honderdduizenden Belgen, zijn het vooral gewapende conflicten, en in het bijzonder de twee wereldoorlogen, die tussen één en twee miljoen mensen ertoe hebben gedreven hun toevlucht te zoeken buiten België. Interessant om hier al op te merken is dat terwijl de publieke opinie in Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk aanvankelijk medeleven toonde voor Belgische vluchtelingen, er later spanningen ontstonden over hun economische impact en hun levensstijl. Dergelijke controverses klinken vandaag de dag opnieuw door in de publieke opinie.

De Belgische koloniale geschiedenis in Afrika – tussen de jaren 1880 tot de onafhankelijkheid van de Democratische Republiek Congo, Burundi en Rwanda tussen 1960 en 1962 – vertegenwoordigt een duistere kant van de migratiegeschiedenis van België. Het land heeft enorm geprofiteerd van hulpbronnen en rijkdom uit zijn koloniën, terwijl de koloniale controle, politiek van gedwongen verplaatsing, uitbuiting, misbruik en de dood van

miljoenen Afrikanen de ontwikkeling van die landen aanzienlijk belemmerden.

Immigratie (door mensen geboren in het buitenland) naar België begon vóór de Eerste Wereldoorlog voornamelijk met arbeidsmigranten afkomstig uit buurlanden, Oost-Europa en Italië. Tijdens het interbellum nam de immigratie in België aanzienlijk toe, vooral omdat de Belgische regering rekruteringscampagnes organiseerde om buitenlandse werknemers aan te trekken voor de groeiende kolenindustrie (Myria 2015). In 1930 waren er in de Belgische mijnindustrie ongeveer 30 000 buitenlandse werknemers werkzaam (17% van het totale aantal mijnwerkers) (Caestecker en Morelli 2010).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren het voornamelijk krijgsgevangenen die in de mijnen werkten. Na de bevrijding werden ze geleidelijk vrijgelaten, waardoor er in de kolonmijnen een acuut tekort ontstond aan arbeidskrachten. Om de economie te herstellen, hadden de arbeidsintensieve kolen- en staalindustrieën bijgevolg een groot aantal werknemers nodig. Ze boden echter vaak salarissen en arbeidsvoorwaarden die autochtone werknemers niet graag wilden accepteren. Eerder dan de arbeidsomstandigheden in de mijnen te verbeteren, bestond de politieke reactie erin om buitenlandse werknemers aan te trekken die wel bereid waren om deze voorwaarden te accepteren (Myria 2016).

De overeenkomst van 1946 met Italië voorzag in de aanwerving van 50 000 werknemers in ruil voor de toezegging van België om 200 kg steenkool per arbeidsdag van elke arbeidsmigrant te verkopen aan Italië (Lafleur, Martiniello en Rea 2015). Op minder dan tien jaar tijd kwamen meer dan 111 000 Italianen naar België als arbeidsmigranten (Myria 2016). Na de mijnramp van Marcinelle in 1956 vertrapte de immigratie van Italiaanse werknemers omdat België de eis van Italië om betere arbeidsomstandigheden voor zijn onderdanen te garanderen, weigerde. België wendde zich vervolgens tot Griekenland en Spanje (1956), maar ook tot Marokko en Turkije (1964), Tunesië (1969), Algerije (1970) en Joegoslavië (1970) en ondertekende verschillende bilaterale wervingsovereenkomsten (Martiniello en Rea 2003). Opmerkelijk aan de nationale context is dat België, ondanks zijn koloniale verleden, nooit actief heeft geprobeerd individuen uit de koloniën te rekruteren en dat hun aanwezigheid daarom (tot de Congolese onafhankelijkheid en de Rwandese volkerenmoord) altijd relatief beperkt is geweest.

Initieel moedigde de Belgische overheid werknemers aan om hun families mee te brengen. Ten eerste hoopte het zo zijn geboortecijfer te verhogen (Myria 2015). Ten tweede wilde het de werknemers aanmoedigen om in België te blijven om te profiteren van de investering van de lonen in zijn economie (ibid.). In het begin van de jaren zestig stopte het ministerie van Justitie zelfs met het toepassen van de strikte immigratiewetgeving. Een werkvergunning werd niet langer als voorwaarde voor een verblijfsvergunning beschouwd. In die zin moedigden de markt en het overheidsbeleid de facto immigratie aan. Veel gastarbeiders kwamen als toerist naar België, op zoek naar een baan. Pas later formaliseerden zij hun verblijf in het land. Deze regeling werd impliciet aanvaard door werkgevers en getolereerd door immigratie-autoriteiten.

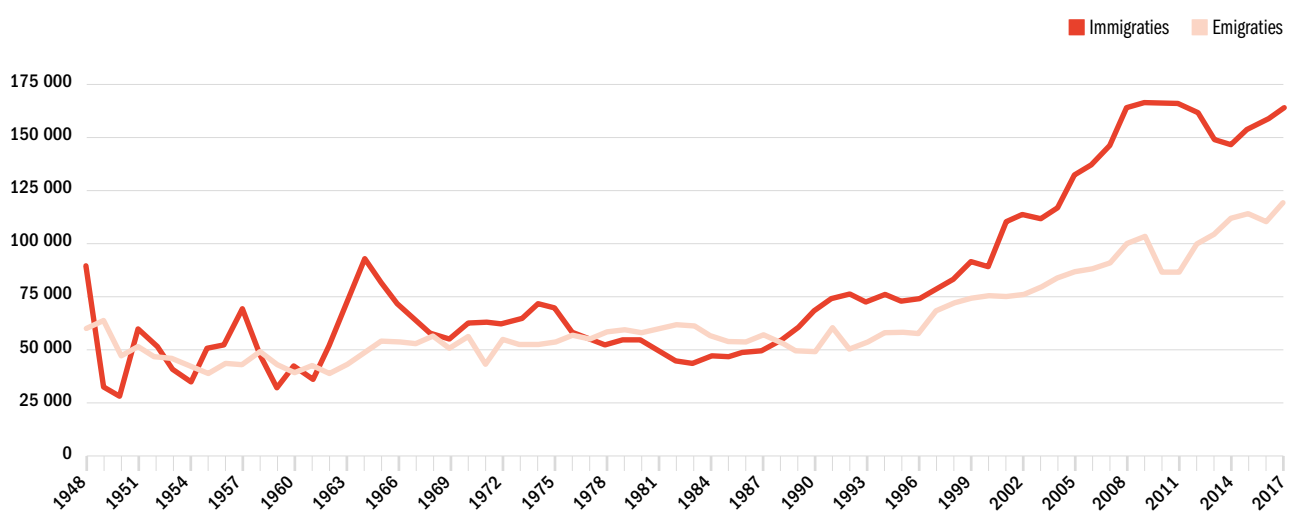
De verslechtering van de economische situatie en de stijgende werkloosheid aan het eind van de jaren zestig vroegen echter om een nieuw beleid. In 1967 voerde de regering opnieuw een strikte toepassing van de immigratiewetgeving in. Er werden nieuwe wetten aangenomen om de verlening van werkvergunningen te controleren. Doel hiervan was om de stromen van immigranten naar het land te reguleren in overeenstemming met de economische noden (Martiniello en Rea 2003). De oliecrisis van 1973-1974 had verdere aanzienlijke gevolgen voor de economie, waardoor de nood aan arbeidskrachten sterk afnam (Boyle, Halfacree en Robinson 1998). De Belgische regering voerde verder beleid in om de immigratie te beperken.

Dit beleid stopte de immigratie niet, maar transformeerde haar op verschillende manieren. Het transformeerde circulaire migratiepatronen tot kettingmigratie. Migranten uit niet-Europese landen die waren gekomen op basis van arbeidsgelateerde

wervingsregelingen, vestigden zich steeds vaker permanent, omdat terugkeer naar hun thuisland een aanzienlijk risico met zich meebracht om hun verblijfsvergunning te verliezen (Van Mol en de Valk 2016). Als gevolg hiervan begonnen veel migranten hun gezinnen naar Europa te brengen, ondanks pogingen van de regeringen om deze gezinshereniging te beperken (Hansen 2003; Castles et al. 2014). Daarnaast arriveerden er nieuwe migranten om andere redenen dan werk, zoals mensen die op de vlucht waren voor conflicten (in Rwanda, de Balkan, Irak of Syrië), studenten en vooral buitenlanders uit de uitgebreide Europese Unie (Lafleur en Marfouk 2017).

Als gevolg hiervan bleef de migratie toenemen tot 2011, zoals te zien in Figuur 1. In dat jaar begon de immigratie te dalen als gevolg van het restrictieve migratiebeleid ten aanzien van niet-EU-onderdanen. Migratie vanuit het Afrikaanse continent daalde bijvoorbeeld met 33% en migratie van Europese burgers van buiten de EU – zoals Zwitserland of Oekraïne – daalde met 18% tussen 2011 en 2015 (ibid.). In 2015 nam de migratie opnieuw toe, voornamelijk als gevolg van de komst van verzoekers om internationale bescherming uit het Midden-Oosten.

De instroom van migranten in 2015 wordt gewoonlijk beschreven als een ‘migratiecrisis’ of ‘vluchtelingencrisis’. Maar deze terminologie is ongelukkig. Het aantal aankomsten in 2015 bedroeg in totaal slechts zo’n 0,2% in vergelijking met de Europese bevolking, wat beduidend minder is dan de situatie in andere landen zoals Libanon, Jordanië of Turkije. De reactie op deze instroom onthulde vooral het gebrek aan solidariteit binnen de Europese Unie tegenover derde landen en tussen de lidstaten. De term ‘solidariteitscrisis’ beschrijft deze periode wellicht beter.

Figuur 1. Migratiesaldo van België 1948 - 2017

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium). Het aantal immigraties is de som van de aankomsten uit het buitenland (inclusief Belgen en buitenlanders), evenals de veranderingen in het Rijksregister en de her-inschrijving van ambtshalve geschraptten voor de jaren waarin deze gebeurtenissen werden geregistreerd. Dat betekent bijvoorbeeld dat verzoekers om internationale bescherming die al meerdere jaren aanwezig zijn in België en zijn ingeschreven in een wachtregister kunstmatig kunnen opduiken als nieuwkomers op het grondgebied van zodra hen een verblijfsvergunning werd toegekend. Zonder Belgen en verzoekers om internationale bescherming mee te rekenen, arriveerden er in 2017 113 214 nieuwe migranten met een buitenlandse nationaliteit in België. Het aantal emigraties is de som van de vertrekkende naar het buitenland (van Belgen én van buitenlanders), en ook van de ambtshalve uitschrijving uit het bevolkingsregister (Lafleur en Marfouk 2017).

*“IN 2017 MAAKTEN
MIGRANTEN IN
BELGIË 16,4% UIT VAN
DE TOTALE BELGISCHE
BEVOLKING”*

© Isabel Corthier

Migratie in België nu

Totale emigratie en immigratie

In 2017 waren 562 626 Belgen **emigranten** (Verenigde Naties 2017). De meesten van hen (76%) bevinden zich in een ander EU-land, voornamelijk Frankrijk (28%), Nederland (10,5%), Italië (8,4%), Spanje (7,9%) en het Verenigd Koninkrijk (6,5%) (ibid.). De meest voorkomende redenen voor emigratie zijn werk, onderwijs, taalkennis, familiale redenen, pensioen en discriminatie (Lafleur en Marfouk 2017). Sommige jongeren van vreemde afkomst hebben België verlaten – gewoonlijk naar de Maghreblanden of het Verenigd Koninkrijk – vanwege de belemmeringen op de arbeidsmarkt als gevolg van discriminatie op grond van hun etniciteit en religie (Fadil 2019).

In 2017 waren 1,9 miljoen mensen in België **immigrant**, waarbij ‘immigrant’ gedefinieerd wordt als een in het buitenland geboren persoon. Dit aandeel van migranten bedraagt 16,4% van de totale bevolking (Statbel). Dit betekent een stijging van ongeveer 5 procentpunten in vergelijking met 2005. Dit kan worden verklaard door het feit dat het aantal internationale migranten in België veel sneller is gegroeid (een gemiddelde toename van 3,6% per jaar) dan de totale bevolking (een gemiddelde toename van 0,7% per jaar).

Migratie in de Belgische regio's

Uitgesplitste gegevens tonen dat het percentage internationale migranten ten opzichte van de totale bevolking sterk varieert tussen de Belgische regio's. In 2017 maakten migranten 45% deel uit van de totale bevolking van Brussel, vergeleken met 15% in Wallonië en 12% in Vlaanderen. Binnen de migratiepopulatie zelf koos 42% van de migranten ervoor om in 2017 in het Vlaams Gewest te wonen, ongeveer 29% woonde in Wallonië en 29% in Brussel. De combinatie van deze resultaten toont aan dat het waarschijnlijker is dat een migrant in het Vlaamse Gewest gaat wonen, terwijl de migratiepopulatie waartoe deze behoort een klein percentage van de totale bevolking vertegenwoordigt.

Jayet et al. (2016) onderzochten de bepalende factoren voor de keuzes van migranten tussen verschillende mogelijke locaties in België. Zij stelden vast dat de ruimtelijke verdeling van immigranten in België zowel bepaald wordt door het bestaan van netwerken als door lokale kenmerken. Deze laatste betreffen vooral woning- en arbeidsmarktsituaties en de aanwezigheid van openbare voorzieningen. Het relatieve belang van bepalende factoren van de locatiekeuze varieert per nationaliteit, zoals verwacht, maar voor alle nationaliteiten zijn lokale factoren belangrijker dan netwerken.

Herkomst van migranten

De telling van migranten toont dat de meeste migranten in België Europeanen zijn. Volgens statistieken van Statbel vertegenwoordigen ze 54% van de migrantenpopulatie in België. Deze groep wordt gevolgd door migranten uit Afrika (25,8%), Azië (15,6%), Amerika (4,2%) en Oceanië (0,1%).

De meeste migranten in België komen uit midden-inkomenslanden (50%), gevolgd door migranten uit hoge-inkomenslanden (ongeveer 45%) en een kleine minderheid uit landen met lage inkomens (ongeveer 5%).⁴ Dit wordt meestal verklaard door het feit dat de armsten meestal niet over de middelen beschikken om internationale reizen te financieren.

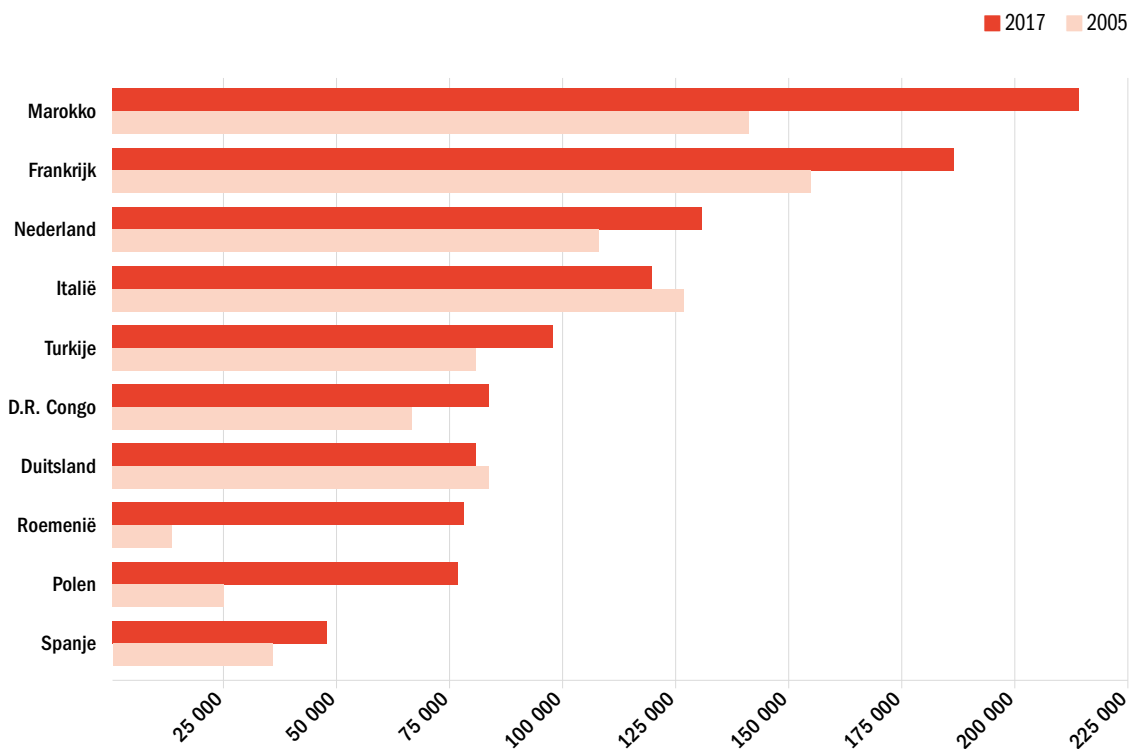
Onderstaande grafiek (Figuur 2) geeft meer informatie over de landen van herkomst, met een overzicht van de tien voornaamste herkomstlanden. Ze laat zien dat in 2017 zeven daarvan lidstaten waren van de Europese Unie. Toch was Marokko het eerste land van herkomst met ongeveer 215 000 personen (of 11,5% van de totale immigratiebevolking), gevolgd door Frankrijk (185 000 personen of 10,1%), Nederland (130 000 of 7,1%), Italië (120 000 of 6,5%) en Turkije (98 000 of 5,6%). Deze 10 landen waren goed voor 60 procent van de migranten in België, 10 procentpunten lager dan in 2005. Dit toont een aanzienlijke

afname van de concentratie van internationale immigratie met betrekking tot herkomst.

Om de diepgaande transformatie van nieuwe migratiestromen naar België beter te begrijpen, is het noodzakelijk om meer aandacht te besteden aan migratiestromen dan aan vaste migrantenpopulaties. In 2017 was 64% van de nieuwe migranten afkomstig uit de Europese Unie, 15% uit Azië, 11% uit Afrika, 6% uit Amerika en 4% uit Europese niet-EU-staten.

Zoals gezegd kunnen we sinds 2001 ingrijpende veranderingen vaststellen in het aandeel van Unieburgers in de totale jaarlijkse migratiestromen: we merken een stijging van 11 procentpunten, voornamelijk als gevolg van de uitbreiding van de Europese Unie. Gedurende dezelfde periode steeg het aandeel Aziatische migratiestromen met 3 procentpunten. Daarentegen daalde het aandeel van Afrikaanse en Amerikaanse burgers respectievelijk met 9 en 3 procentpunten.

Zoals weergegeven in Figuur 3, domineren Europese landen de top 10 van herkomstlanden in 2017. Roemenen vormden de belangrijkste groep immigranten (14% van alle migratiestromen), gevolgd door Fransen (11%), Nederlanders (7%), Italianen (5%), Polen (5%) en Spanjaarden (4%).

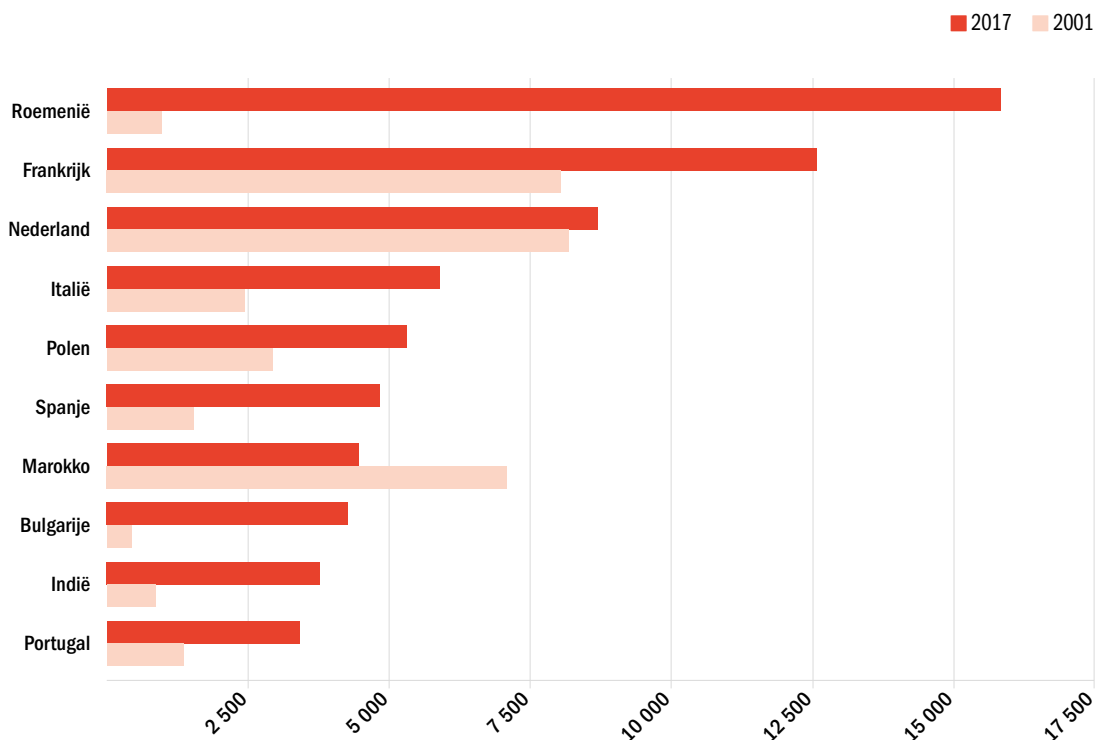

Figuur 2. Migrantenpopulatie in België: Top 10 landen van herkomst.

Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) en berekeningen van de auteurs.

Definitie: De **migrantenpopulatie** geeft weer hoeveel immigranten in totaal op een gegeven moment op het grondgebied aanwezig zijn. **Migratiestromen** daarentegen meten het aantal personen dat het Belgisch grondgebied binnenkomen gedurende een bepaalde periode (doorgaans gemeten per jaar).

⁴ De inkomensgroepen zijn gebaseerd op de Wereldbank-classificatie uit 2017. Lage-inkomenslanden zijn landen met een bruto nationaal inkomen (bni) per hoofd van de bevolking van \$995 of minder; midden-inkomenslanden zijn die met een bni per hoofd van de bevolking tussen \$996 en \$12 055; hoge-inkomenslanden zijn die met een bni per hoofd van de bevolking van \$12 056 of meer. Voor meer informatie, zie: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>. Onze analyse onderscheidt 32 landen met lage inkomens, 100 midden-inkomenslanden en 59 hoge-inkomenslanden.

Figuur 3. Migratiestromen van buitenlanders naar België: Top 10 landen van herkomst

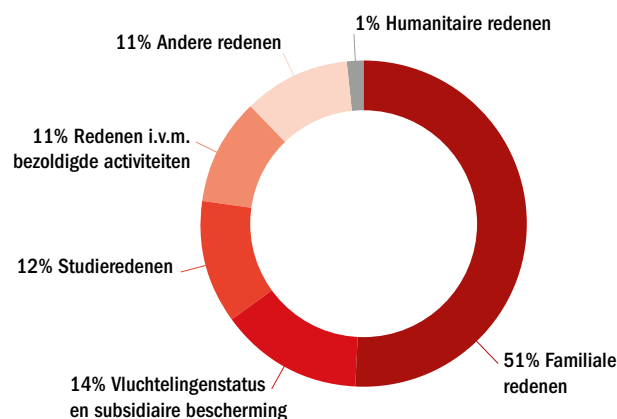
Bron: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) en berekeningen van de auteurs.

Wettelijke toegang tot het grondgebied en rechtmatig verblijf

Burgers van de meeste landen buiten de Europese Economische Ruimte hebben een visum nodig om België binnen te komen. Dit kan een visum zijn voor kort (C-visum) of lang verblijf (D-visum). In 2016 vormde vrij verkeer uit EU-landen de belangrijkste categorie nieuwe migranten naar België (54,6%). Familiehereniging was het tweede belangrijkste kanaal (27%), gevolgd door migratie om humanitaire redenen (ongeveer 16%) en arbeidsmigratie (2,6%) (OESO/EU 2018).

Het aantal migranten uit derde landen dat via gezinshereniging naar België komt verdient verduidelijking. Volgens sommigen is dit een teken dat migratie van derde landen naar België ‘niet productief’ is en waarschijnlijk wordt gemotiveerd door een verlangen om aanspraak te maken op bijstand. Zoals al opgemerkt in eerder onderzoek (Lafleur en Marfouk 2017), moeten de gegevens over de beweegredenen voor de afgifte van visa echter met grote zorgvuldigheid worden geïnterpreteerd. Sinds de arbeidsgerelateerde wervingsprogramma’s in 1974 werden stopgezet, is arbeidsmigratie naar België, studie of het aanvragen van bescherming voor derdelanders steeds moeilijker geworden en blijkt gezinshereniging een van de weinige resterende opties om België legaal te bereiken. Dit betekent bovendien dat we uit de beschikbare gegevens over gezinshereniging niet zomaar kunnen besluiten dat dit soort migratie niets te maken heeft met arbeidsmigratie naar België.

Migranten die langer dan drie maanden blijven, hebben een verblijfsvergunning nodig. In 2017 werden 56 246 eerste verblijfsvergunningen afgegeven (Eurostat 2018a). België verwelkomt minder onderdanen uit derde landen dan zijn Europese tegenhangers: het aantal afgegeven vergunningen per duizend inwoners is lager (4,9 in 2017) dan het EU-gemiddelde (6,1 in 2017) (ibid.). Redenen voor het toekennen van verblijfsvergunningen aan onderdanen uit derde landen vinden we terug in Figuur 4.

Figuur 4. Eerste verblijfsvergunningen toegekend aan derdelanders in 2017

Bron: Eurostat (bureau voor statistiek van de Europese Unie).

IRREGULIERE MIGRATIE

Per definitie zijn het aantal migranten zonder wettig verblijf moeilijk te schatten. Rekening houdend met het feit dat de beschikbare gegevens over dit nauwelijks zichtbare fenomeen voorzichtig moeten worden geïnterpreteerd, heeft de OESO op basis van gegevens van 2008 geschat dat migranten zonder wettig verblijf gemiddeld tussen 6,6% en 13,9% van de totale buitenlandse inwonende bevolking vertegenwoordigen.

Het is waarschijnlijker dat deze schattingen lager uitvallen dan het werkelijke aantal migranten zonder wettig verblijf. Uit de jaarlijkse gegevens van Eurostat over detecties en aanhoudingen blijkt dat het aantal onderdanen van derde landen dat zonder wettig verblijf wordt aangetroffen, in België is gestegen van 13 800 aanhoudingen in 2008 tot 18 285 aanhoudingen in 2017.

Maar nogmaals, voorzichtigheid is geboden omdat sommige mensen meer dan eens in verschillende jaren worden geteld. Verder kan de recente verhoging het resultaat zijn van een strenger handhavingsbeleid aan de grenzen na de sterke toename van de instroom van

verzoekers om internationale bescherming tijdens de periode van de Europese solidariteitscrisis.

Wat betreft migranten die geen verzoek om internationale bescherming indienen, weigert de regering expliciet om tijdelijke huisvestingsoplossingen of -diensten op te zetten. Het gaat hier om een groep van ongeveer 600 mensen (Ciré 2018; Caritas International 2019) die migranten-in-transit worden genoemd. De meesten van hen dienen geen verzoek om internationale bescherming in, hetzij omdat a) ze niet op de hoogte zijn van deze mogelijkheid, b) hun vingerafdrukken werden geregistreerd in een ander Schengenland en ze hier niet naar terug willen of c) ze hun migratiereis naar een ander land, zoals het Verenigd Koninkrijk, willen voortzetten. Naar deze groep wordt intensief gezocht door de politie, bijvoorbeeld in belangrijke transitknooppunten en op parkeerterreinen van snelwegen. Dit leidt tot een voortdurende spanning tussen het Burgerplatform – een grote groep van vrijwilligers die onderdak biedt aan deze migranten – en de overheid die hen beschuldigt van het aanmoedigen van irreguliere migratie.

Internationale bescherming

Procedure voor internationale bescherming

Alle buitenlanders die in België aankomen, hebben het recht om de Belgische autoriteiten te verzoeken om internationale bescherming. Ze kunnen dit doen in de kantoren van de immigratiedienst, maar ook bij de federale politie aan de grens en in penitentiaire inrichtingen. De overgrote meerderheid van de verzoekers om internationale bescherming in België komt het grondgebied niet binnen via de officiële Schengengrenzen (zoals de luchthavens). Hun aankomst wordt dus als zodanig niet direct gedetecteerd (EMN 2018). Moreno-Lax (2018) schat dat tot 90% van de later erkende vluchtelingen en begunstigden van subsidiaire bescherming in de Europese Unie het grondgebied van de lidstaten via irreguliere en vaak levensbedreigende routes bereiken.

Verzoekers om internationale bescherming hebben recht op opvang gedurende de gehele periode dat hun aanvraag wordt onderzocht (zie verder). Ze moeten verschillende stappen doorlopen, vanaf het indienen van het verzoek tot de uiteindelijke beslissing. Dit wordt de procedure voor internationale bescherming

genoemd. Het CGVS onderzoekt of de vreemdeling voldoet aan de criteria van het Verdrag van Genève van 1951 betreffende de status van vluchtelingen. Is dit niet het geval, dan kan het CGVS de subsidiaire beschermingsstatus toekennen of het verzoek om internationale bescherming afwijzen. Internationale bescherming verwijst zowel naar de vluchtelingenstatus als naar de subsidiaire beschermingsstatus. De vluchtelingenstatus geeft recht op een tijdelijk verblijf van 5 jaar (verlengbaar tot een verblijf van onbepaalde duur), terwijl de subsidiaire beschermingsstatus recht geeft op een tijdelijk verblijf van 1 jaar (dat onbepaald kan worden na 2 verlengingen van 2 jaar) (AGII 2019).

In 2017 hebben 15 373 personen in België een eerste verzoek om internationale bescherming gedaan (19 038 in 2018; zie CGVS 2017 en 2018). De meesten van hen kwamen uit Syrië (25%), Afghanistan (6,5%), Palestina (5,3%), Guinee (5%) en Irak (4%). Dit aantal ligt iets hoger dan in 2016 (14 670 mensen) maar lager dan het hoogtepunt van 2015 (39 064 mensen).

In 2017 verleende het CGVS internationale bescherming aan 13 933 mensen. In 2018 daalde dit aantal naar 10 483 (CGVS 2018). In beide jaren lag de erkenningsgraad rond de 50%.

Legale toegangswegen voor bescherming

Het belangrijkste legale kanaal om bescherming te zoeken in België is het door de VN geleide hervestigingsprogramma voor vluchtelingen. Vluchtelingen geselecteerd voor hervestiging naar België hebben ook een visum nodig, maar immigratie- en douaneformaliteiten worden gefaciliteerd door de Belgische autoriteiten (Fedasil 2019a).

België beschikt sinds 2013 over een structureel hervestigingsprogramma. Het jaarlijkse aantal aankomsten is verhoogd van 100 vluchtelingen per jaar in 2013 naar 1309 in 2017 en 880 in 2018 (ibid.). In 2017 maakte dit aantal hervestigde vluchtelingen in België 8,5% uit van de erkende vluchtelingen en subsidiair beschermden (8,4% in 2018). Ondanks de recente toename van het aantal hervestigingen blijven de aantallen laag in vergelijking met de noden. Volgens de UNHCR zullen in 2019 naar verwachting 1,4 miljoen mensen nood hebben aan hervestiging, een stijging van 17% ten opzichte van 2018, terwijl de hervestigingsmogelijkheden in 2017 drastisch zijn gedaald en in 2018 nog verder zijn gedaald (UNHCR 2018 en 2019).

Voor mensen buiten hervestigingsprogramma's die ook bescherming nodig hebben, is het visumsysteem over het algemeen ongeschikt en vormt het een obstakel in hun zoektocht naar bescherming. De Belgische wetgeving heeft geen expliciete regels voor de verstrekking van visa op basis van humanitaire redenen. Humanitaire visa worden afgegeven op grond van het oordeel van het bevoegde regeringslid en de immigratiedienst. Ze hebben een ruime beoordelingsmarge bij het verlenen van een visum omdat er geen toewijzingscriteria zijn. Met andere woorden, het verlenen van humanitaire visa is een gunst en geen recht (Myria 2019).

Tussen 2015 en 2017 kregen een 1600-tal Syriërs (voornamelijk christenen) een humanitair visum in het kader van zogenaamde 'reddingsoperaties'. Dit gebeurde onder de discretionaire bevoegdheid van de toenmalige Staatssecretaris van Asiel en Migratie (ibid.). Die operaties gebeurden bijna volledig onder de radar (behalve de 'humanitaire corridors', zie infra). Deze kwestie kwam begin 2019 onder de publieke aandacht nadat een van de tussenpersonen die kandidaten aandroeg voor een humanitair visum, beschuldigd werd van mensenhandel.

In november 2017 werd een overeenkomst gesloten tussen de officiële geloofsgemeenschappen en de Staatssecretaris voor Asiel en Migratie om binnen één jaar 150 Syrische vluchtelingen uit Turkije en Libanon naar België te halen met een humanitair visum. Deze publiek-private samenwerking, ook wel 'humanitaire corridors' genoemd, identificeert potentiële kandidaten om een veilige reis naar België te maken en internationale bescherming aan te vragen bij aankomst. Religieuze gemeenschappen – niet de overheid – zorgen voor huisvesting, materiële en sociale steun van de verzoekers om internationale bescherming. Eenmaal erkend, hebben de vluchtelingen toegang tot sociale uitkeringen zoals alle andere vluchtelingen in België. Het project was een pilootproject en het is nog niet duidelijk of het zal worden voortgezet.

Buiten het kader van deze specifieke reddingsoperaties heeft oud-Staatssecretaris Francken zich expliciet gepositioneerd tegen het verstrekken van humanitaire visa voor het aanvragen van asiel in België. Dit werd geïllustreerd door de gevallen van twee Syrische families uit Aleppo in Libanon, die een aanvraag voor een visum voor kort verblijf bij de Belgische ambassade in Beiroet indienden met het idee om internationale bescherming aan te vragen in België, zodra ze het grondgebied legaal zouden bereiken. De Staatssecretaris weigerde hen een visum te geven, zelfs nadat de rechtbank hem daartoe in het eerste geval had verplicht. Er bestaat daarom geen algemeen aanvaarde praktijk voor humanitaire visumaanvragen uitsluitend voor het doel van internationale bescherming in België (ibid.).

Gezinshereniging is met andere woorden vaak de enige manier voor erkende vluchtelingen om hun gezin in veiligheid te brengen. Leven met een gezin is een essentiële stap voor inclusie en de opbouw van een beter leven. Gunstigere voorwaarden zijn van toepassing op gezinsleden van personen die internationale bescherming genieten, indien de visumaanvraag wordt ingediend binnen een jaar na de erkenning van het gezinslid in België. We komen hier nog op terug.

Opvang van verzoekers om internationale bescherming

In België hebben verzoekers om internationale bescherming gedurende de hele asielprocedure recht op materiële hulp. Het recht op materiële bijstand is van toepassing zodra de internationale beschermingsaanvraag is ingediend en vervalt aan het einde van de procedure. De materiële hulp (het zogenaamde *bed-bad-brood*-principe) omvat: onderdak, voedsel, kleding, medische, sociale en psychologische begeleiding, toegang tot juridische bijstand en tot diensten zoals tolken en opleiding. Daarnaast ontvangen verzoekers om internationale bescherming een dagvergoeding (7,40 euro per week als ze in de collectieve opvang verblijven) voor uitgaven van hun keuze (Fedasil 2019b).

Verzoekers om internationale bescherming zijn niet verplicht om in de hun toegewezen opvangstructuur te blijven, hoewel de meerderheid dit wel doet. De opvang is georganiseerd in een open opvangstructuur, beheerd door Fedasil of een van zijn partners. Na vier maanden mogen mensen werken.

De diensten die worden aangeboden aan verzoekers om internationale bescherming zijn in België om twee redenen zeer gepolitiseerd geraakt. Enerzijds vanwege de veronderstelling dat het aanbieden van dergelijke diensten zal leiden tot verhoogde migratie, i.e. de zogenaamde 'aanzuigeffect-hypothese' (zie kader).

DE 'AANZUIGEFFECT-HYPOTHESE'

Deze hypothese is gebaseerd op de idee dat het verschil in migratiestromen tussen landen het gevolg is van het verschil tussen hun respectieve opvangpolitiek of socialezekerheidsstelsels.

Meerdere beleidsmakers hebben het nemen van maatregelen gemotiveerd op basis van deze hypothese. In 2017 rechtvaardigde de Staatssecretaris voor Asiel en Migratie de gedwongen terugkeer van Soedaneese migranten met een verklaring dat hij "niet het verkeerde signaal [wou] geven dat Soedanezen niet langer worden teruggestuurd", omdat "geruchten in migratie quasi altijd een aanzuigeffect creëren" (De Tijd 2017). Meer recent pleitte hij voor de collectieve opvang van verzoekers om internationale bescherming, waarbij hij benadrukte dat individuele opvang "een aanzuigeffect heeft, omdat in onze buurlanden collectieve opvang de norm is" (De Tijd 2018). Daarom werden een aantal individuele opvanginitiatieven, die werden georganiseerd door ngo's en OCMW's, gesloten, ondanks het feit dat individuele huisvesting de privacy en het gezinsleven waarborgt en minder kostbaar is dan collectieve opvang (Rekenkamer 2017).

Studies over het onderwerp tonen aan dat er geen oorzakelijk verband bestaat tussen de vrijgevigheid van de opvang of het socialezekerheidsstelsel van een land en het aantal verzoeken om internationale bescherming in dat betreffende land. En als er een is, is het laatstgenoemde eerder beperkt (zie Giulietti en Wahba 2012).

Bovendien houdt deze hypothese geen rekening met het totaalfenomeen dat migratie is – een complex proces dat wordt bepaald door verschillende factoren, waarbij de aantrekkelijkheid van het opvangsysteem van marginale invloed is. Ook volgens Myria (2016) is de veronderstelling verkeerd dat migranten het vermogen hebben om socialezekerheidsstelsels te vergelijken en dat ze goed geïnformeerd zijn over hun eigen rechten op dit gebied. Studies hebben aangetoond dat migratieroutes meer worden beïnvloed worden door variabelen zoals economische vooruitzichten, geografische toegankelijkheid, taalkundige affiniteiten of sociale netwerken. De Giorgi en Pellizzari (2006) hebben aangetoond dat de arbeidsmarktvooruitzichten een meer bepalende variabele zijn dan sociale voorzieningen.

Anderzijds omdat er bezorgdheid bestaat over de kosten van het asielstelsel en de impact ervan op de overheidsfinanciën in België. Toch zijn er verschillende argumenten voor de weerlegging van de economische argumenten die stellen dat bescherming bieden te duur is.

Ten eerste blijft het aantal verzoekers om internationale bescherming in België relatief beperkt. Tijdens de hoogste piek van verzoeken om internationale bescherming in 2015 vertegenwoordigden deze verzoekers slechts 0,35% van de Belgische bevolking (Lafleur en Marfouk 2017). België verwelkomde eigenlijk slechts 2,2% van de totale EU-aankomsten tussen 2014 en 2016, wat drastisch minder is dan Duitsland (44%) of Zweden (8%) (ibid.).

Ten tweede bedroeg het budget voor Fedasil in 2017 ongeveer 400 miljoen euro (Fedasil 2017). Dit budget moet in het juiste perspectief worden geplaatst, omdat het slechts een klein deel (0,17%⁵) van de totale uitgaven van de overheidsadministratie vertegenwoordigt. Bovendien wordt dit budget grotendeels direct opnieuw in de economie geïnjecteerd, omdat het in essentie de salarissen van de bij de opvang van migranten betrokken werknemers dekt én de uitgaven voor goederen of diensten van publieke, privé- of niet-gouvernementele actoren.

Ten derde, hoe verrassend ook, hebben de Belgische autoriteiten besloten om de uitgaven in verband met de opvang van verzoekers

om internationale bescherming op te nemen als onderdeel van het officiële budget voor ontwikkelingshulp. Tot op de dag van vandaag heeft deze controversiële boekhoudpraktijk (toegelaten door de OESO) het verrassende effect dat België de belangrijkste begunstigde is van zijn eigen officiële ontwikkelingshulp (zie 11.11.11 2016; Lafleur en Marfouk 2017; CNCD/11.11.11 2018).

Ten vierde worden de kortetermijnkosten van de opvang van vluchtelingen via socialezekerheidsuitkeringen op middellange termijn gecompenseerd. Uit een onderzoek bleek dat meer dan de helft van de vluchtelingen binnen vier jaar na ontvangst van de vluchtelingenstatus actief is op de arbeidsmarkt (Rea en Wets 2014). In het volgende hoofdstuk komen we terug op dit specifieke punt.

Het is belangrijk om het gebruik van economische motieven of de angst voor het aanzuigeffect in migratiedebatten ter discussie te stellen, vooral als het gaat om verzoekers om internationale bescherming. De opvang van deze kwetsbare bevolking is een morele en een wettelijke verplichting voor een democratische staat zoals België, die zich internationaal inzet voor de verdediging van mensenrechten. In het bijzonder zou het toepassen van strikte economische criteria ervoor kunnen zorgen dat staten alleen nog aan *cherry picking* gaan doen, wat wil zeggen dat ze alleen de best gekwalificeerde vluchtelingen kiezen en toelaten.

VROUWEN IN INTERNATIONALE MIGRATIE

In de collectieve verbeelding bestaat internationale immigratie voornamelijk uit mannen. Toch vertellen de feiten iets anders. Meer dan de helft van alle internationale migranten die in 2017 in België woonden, waren vrouwen – en vrouwen vertegenwoordigden in 2017 ook 48% van de nieuwe migranten (berekeningen van de auteurs op basis van gegevens van Statbel).

De vertegenwoordiging van vrouwen verschilt naar gelang het land van herkomst en het ontwikkelingsniveau, maar in het algemeen vertegenwoordigen vrouwen een groot aandeel van de migranten in België. In 2017 overtrof het aantal vrouwen het aantal mannen afkomstig uit Europa en Amerika, respectievelijk 52% en 56%. Ze maakten eveneens een aanzienlijk deel uit van de migranten uit de regio's waarbij ze ondervertegenwoordigd zijn: 49% voor Azië, 49% voor Afrika, 48% voor Oceanië. Vrouwen maakten 53% uit van de migratie uit hoge-inkomenslanden en 49,5% uit midden- en lage-inkomenslanden (ibid.).⁶

Deze verkeerde perceptie van het aandeel vrouwen in migratie is waarschijnlijk het gevolg van verschillende factoren die moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn.

Ten eerste waren arbeidsmigranten die in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog werden gecontracteerd in de mijnbouw- en staalindustrie uitsluitend mannen uit de regio van de Middellandse Zee. Mogelijk wordt dit beeld door veel mensen toegepast op migratie in het algemeen.

Ten tweede krijgen sommige – overwegend mannelijke – groepen migranten meer media-aandacht dan andere, terwijl ze slechts een deel van de totale migrantenpopulatie uit een bepaalde regio vertegenwoordigen. Dit is typisch het geval voor migranten zonder wettig verblijf of verzoekers om internationale bescherming. Volgens de gegevens van Eurostat vormen mannen 88% van de onderdanen van derde landen die in België zonder wettig verblijf aangetroffen en aangehouden werden. Idem voor verzoekers om internationale bescherming: in 2015 waren de grote meerderheid (72%) van de verzoekers om internationale bescherming mannen (CGVS 2015). In 2017 bedroeg dat aantal 62,5%. Deze laatste groep migranten hadden de last op zich genomen om de gevaarlijke route te nemen om zich in een volgende stap (en op een reguliere manier) met hun familie te herenigen.

⁵ Berekening van de auteurs op basis van het rapport van de Nationale Bank in 2017.

⁶ Voor de definitie van lage-, midden- en hoge-inkomenslanden, cf. *supra*, voetnoot 4.

DE REALITEIT OP HET TERREIN: DE BIJDRAGE VAN MIGRANTEN AAN ONTWIKKELING

Migratie draagt op verschillende manieren bij aan ontwikkeling: cultureel, sociaal en economisch. Dit deel gaat eerst in op de bijdrage van migranten aan het land van bestemming, België, en vervolgens aan het land van herkomst. We moeten nu al opmerken dat al deze bijdragen elkaar beïnvloeden – een betere bijdrage aan België betekent vaak een betere bijdrage aan het land van herkomst.

Bijdrage van migranten aan België

Zoals uitgelegd in het eerste hoofdstuk van het rapport, heeft migratie een belangrijke bijdrage geleverd aan wat België vandaag is. Dit omvat de bijdrage van vroege golven van Italiaanse, Marokkaanse en Turkse migranten aan de naoorlogse wederopbouw en, als uitvloeisel daarvan, aan de ontwikkeling van de verzorgingsstaat.⁷ In wat volgt kijken we naar hun bijdrage vandaag.

Economische bijdrage

Migratie draagt op verschillende manieren bij aan de ontwikkeling van het hedendaagse België. Emblematisch hiervoor is de steeds grotere verscheidenheid van goederen die beschikbaar zijn voor consumenten (Aubry et al. 2016). Zo is de voedingsindustrie een sector die vooral in trek is bij transnationale ondernemers. Voorbeelden zijn de talloze migranten die restaurants openen, gastronomische producten importeren voor gespecialiseerde voedselwinkels, enz.

Verschiedende onderzoekers (zie bijvoorbeeld Martiniello en Bousetta 2008) hebben aangetoond hoe migranten banden met het land van herkomst kunnen gebruiken om economische activiteiten tussen verschillende landen te ontwikkelen. Migrantenvorderen bilaterale handel tussen hun land van herkomst en hun regio van verblijf door de uitwisseling van informatie over marktsystemen. Bignandi (2018) beschrijft hoe een toename van 10% van migranten uit een specifiek land dat in een Belgische regio woont, leidt tot een 1,2% toename van de export van de regio naar dat land en 3,6% toename van de import.

Migrantenvormen ook een groot deel uit van het personeelsbestand. Volgens de statistieken van de OESO bedroeg de arbeidsparticipatie van migranten in 2017 56,5%.

Een algemene overtuiging is dat migrantenvan banen wegnemen van autochtone werknemers en zo het risico op werkloosheid bij die laatsten vergroten. Deze aanhoudende valse perceptie is verrassend omdat de literatuur geen bewijs vindt van de negatieve effecten van immigratie op de werkgelegenheid van autochtone werknemers. Docquier et al. (2014) analyseerden alle soorten immigranten samen en wijzen op een positief effect of nul-effect op de werkgelegenheid van autochtone inwoners.

Deze overtuiging dat migrantenvan banen van autochtonen kunnen wegnemen, is gebaseerd op de idee dat het totale aantal banen in een economie vastligt. Dit brengt velen ertoe te denken dat de komst van migranten op de arbeidsmarkt leidt tot concurrentie en een mogelijke vermindering van de werkgelegenheidsvooruitzichten voor autochtone werknemers. Er zijn drie problemen met deze redenering.

Ten eerste houdt die alleen rekening met het arbeidsaanbod en negeert ze de vraagzijde. Toch creëren migranten als consumenten evengoed een vraag naar goederen en diensten die in het land worden geproduceerd. Daardoor stijgt bij werkgevers de vraag naar arbeid, wat bijdraagt tot jobcreatie.

Ten tweede wordt hierbij geen rekening gehouden met het feit dat migranten en autochtone werknemers niet perfect inwisselbaar zijn, omdat ze over het algemeen andere kenmerken en vaardigheden hebben. Migrantenvullen de tekorten aan arbeidskrachten op in verschillende beroepen en sectoren, inclusief die welke specifieke werkzaamheden en vaardigheden vereisen die niet beschikbaar zijn in het land. OESO-data geven schattingen over de participatie van migranten in verschillende sectoren. Hoewel deze gegevens wat verouderd zijn (de meeste dateren uit 2000) en verschillende tekortkomingen vertonen wat hun steekproeven betreft, zijn ze nuttig om een aantal trends te beoordelen. De meeste migranten blijken werkzaam in de productiesector en in de ruime categorie van 'groot- en detailhandel, reparatie van motorvoertuigen, motorfietsen en persoonlijke en huishoudelijke goederen'.

⁷ Dit is herhaaldelijk beschreven in tal van publicaties, tentoonstellingen en persberichten, bijvoorbeeld naar aanleiding van de recente verjaardag van de ondertekening van de bilaterale wervingsovereenkomst met Marokko (zie bijvoorbeeld Medhoun et al. 2015; Timmerman et al. 2017).

© Isabel Corthier

Gezien de beperkingen van deze kwantitatieve gegevens, is kwalitatief onderzoek van cruciaal belang om deze dynamieken in de Belgische context te begrijpen. In specifieke economische sectoren, zoals verpleegkundige en huishoudelijke zorg, zijn er talloze voorbeelden van het cruciale belang van buitenlandse werknemers. In Brussel bijvoorbeeld is het meeste huishoudelijk personeel dat werkzaam is in het systeem met dienstenchecks buitenlander (IDEA 2017). Deze werknemers vervullen cruciale taken die de Belgische middenklasse in staat stelt om tijdrovende huishoudelijke taken uit te besteden en tijd vrij te maken voor werk of vrije tijd terwijl ze genieten van een belastingvermindering. De Latijns-Amerikaanse gemeenschap in België in het bijzonder kent een meerderheid van vrouwen die economisch actief zijn in de schoonmaak- en zorgsectoren. Zoals Vivas-Romero (2017) laat zien, spelen deze vrouwelijke migranten een sleutelrol in deze sectoren door het helpen van Belgische tweeverdieners-gezinnen die de zorg voor kinderen of ouder wordende ouders willen uitbesteden.

Ten derde is een groot deel van de migranten zelf ondernemer en creëren ze deels hun eigen banen vanwege de discriminatieproblemen die zich voordoen op de arbeidsmarkt. In 2016 was ongeveer 16,1% van de mensen met een migratieachtergrond werkzaam als zelfstandige, tegenover 13,1% van de autochtone bevolking (OESO/EU 2017). Dit genereert op zijn beurt jobs voor Belgische autochtone werknemers omdat ongeveer 30% van de zelfstandigen die buiten de EU geboren zijn, werknemers onder zich had (ibid). Dit gezegd zijnde, lopen deze ondernemingen meer risico's dan die van autochtone personen, aangezien obstakels als discriminatie en uitsluiting de levensvatbaarheid en het succes van deze activiteiten kunnen belemmeren.

Maar de vraag blijft of migratie een effect heeft op de verloning en de kwaliteit van de banen van autochtonen. Terwijl gedetacheerde werknemers – dat wil zeggen werknemers die gedurende een beperkte periode hun werk in een andere EU-lidstaat verrichten dan die waar zij normaal gesproken werken – een neerwaartse nivellering zouden kunnen veroorzaken, bestaat er eigenlijk geen studie over België die dat bevestigt. Foged en Peri (2016) vonden dat immigratie in Denemarken een positief effect had op de lonen voor ongeschoold werk, de werkgelegenheid en de beroepsmobiliteit van autochtone werknemers, omdat een toename van het aanbod van immigranten minder opgeleide autochtone werknemers (vooral jonge en laaggeschoolde werknemers) ertoe aanzette minder manueel-intensieve beroepen te kiezen.

Wat de publieke financiën betreft, heeft een OESO-studie (2013) aangetoond dat de netto fiscale impact van migratie in België klein maar positief is – naar schatting ongeveer 0,8% van het bbp.

Ondanks deze realiteit worden er nog steeds vaak zorgen geuit over de bedreiging die migranten kunnen vormen voor het in stand houden van de sociale zekerheid. Uit gegevens van Europees sociaal onderzoek bleek dat bijna de helft van de Belgische burgers (48%) gelooft dat migranten negatieve effecten hebben op de overheidsfinanciën. Deze verkeerde perceptie, die niet zonder gevolgen is, is waarschijnlijk geworteld in het feit dat migranten zwaarder worden getroffen door werkloosheid en een hoger geboortecijfer hebben dan autochtonen. Daardoor geloven sommigen dat migranten oververtegenwoordigd zijn onder de ontvangers van sociale bijstand, werkloosheidsuitkeringen en gezinstoelagen. Dit is waar. Uit de hierboven genoemde OESO-studie blijkt dat migranten in België, in verhouding tot

hun demografisch gewicht, oververtegenwoordigd zijn in deze categorieën van ontvangers van sociale uitkeringen.

Niettemin zijn migranten ondervertegenwoordigd in de twee belangrijkste overheidsuitgaven: openbare pensioenen en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Migranten in België zijn namelijk veel jonger dan de autochtone bevolking.⁸

Uit dezelfde OESO-studie (2013) blijkt ook dat werkgelegenheid de belangrijkste factor is voor de netto fiscale bijdrage van migranten aan nationale overheidsfinanciën. Dit is geen verrassing, aangezien de werkloosheidskloof tussen autochtonen en migranten ongeveer 8 procentpunten bedraagt (13,4% van de in het buitenland geboren migranten is werkloos, tegen 5,7% van de autochtone bevolking). Bijgevolg zal de uitvoering van beleidsmaatregelen en initiatieven ter bevordering van de inclusie van migranten op de arbeidsmarkt die fiscale voordelen versterken. Door de leeftijdsstructuur van de beroepsbevolking te veranderen en haar te vergroten, verzachten migranten momenteel de economische gevolgen van de vergrijzing (OESO/EU 2015).

MIGRANTEN ZONDER WETTIG VERBLIJF – WELKE BIJDRAGE AAN DE ECONOMIE?

Zoals vermeld in het eerste hoofdstuk is het precieze aantal migranten zonder wettig verblijf moeilijk te achterhalen. Hun bijdrage aan de Belgische economie inschatten, is daarom even moeilijk. Toch hebben Meeteren et al. (2007) vastgesteld dat twee derde van de migranten zonder wettig verblijf in België een inkomen heeft dankzij een professionele activiteit. Het resterende derde doet een beroep op de steun van hun netwerk – familie of vrienden. Boswell en Straubhaar (2004) deden vergelijkbaar onderzoek op Europees niveau en verkregen gelijkaardige resultaten: het tewerkstellingspercentage van mensen zonder wettig verblijf bedraagt gemiddeld 70%.

Meeteren et al. (2007) hebben ook aangetoond dat migranten zonder wettig verblijf vooral werkzaam zijn in Belgische sectoren met van oudsher veel zwartwerk. Daartoe behoren onder andere de industriële, bouw-, horeca- en tuinbouwsectoren. Geets et al. (2006) benadrukken de belangrijke rol van migranten zonder wettig verblijf in de markt van vraag en aanbod van arbeidskrachten. Het feit dat sommige West-Europese landen in bepaalde periodes hun ogen sluiten voor werknemers zonder wettig verblijf, is een impliciete erkenning van hun bijdrage aan de samenleving (ibid.).

Politieke en culturele bijdragen

Migratie is een cruciaal aspect geweest bij de politieke ontwikkeling van België. De aanwezigheid van een aantal zonen en dochters van migranten van de eerste generatie in een prominente positie op politiek of cultureel niveau is een sterk bewijs van de langdurige impact van de naoorlogse migratiegolf. Italiaanse migranten in het bijzonder worden vaak naar voor geschoven als een schoolvoorbeeld van het transformeren van sociaaleconomische inclusie in politieke macht. De drie decennia van economische groei na 1945 speelden in dit opzicht een bijzonder gunstige rol omdat het de arbeidsmigrant die bij de Belgische vakbonden betrokken waren in staat stelde om deze macht geleidelijk om te zetten in politieke invloed (zie Martiniello 1992). Hoewel het slechts één voorbeeld is, is het opklimmen van Elio Di Rupo – de zoon van Italiaanse arbeidsmigrant – tot de positie van minister-president in 2012 natuurlijk het meest prominente voorbeeld van de socio-politieke inclusie van Italiaanse migranten in België. Maar een groeiende deelname van Turkse, Marokkaanse en Congolese eerste-generatie migranten en hun nakomelingen in de federale, regionale en lokale politieke arena's versterkt dit idee verder. Bekende voorbeelden zijn Meyrem Almaci, huidig leider van de Vlaamse Groenen en Zakia Khattabi, leider van de Franstalige Groenen. Of Zuhail Demir, Nahima Lanjri, Meyriame Ketir en Yasmine Kherbache – allemaal bekende parlementsleden.

Op cultureel niveau hebben verschillende artiesten, zoals de van oorsprong Italiaanse singer-songwriter Adamo en meer recentelijk de uit Rwanda afkomstige zanger Stromae, een blijvende invloed op het muzikale leven in het land gehad. Nationaal minder bekend in vergelijking met deze twee maar even (zo niet meer) invloedrijk in verschillende delen van de culturele scene zijn de Belgisch-Congolese kunstenaars Zap Mama, Baloji, Leki, Pitcho Skinf, Senso en Damso, de Puerto Ricaanse muzikant Gabriel Rios en de Egyptenaar Tamino, 'sociale serie-onderneemster' Sihame El Kaouakibi, choreograaf Sidi Larbi Cherkaoui, theatermakers Chokri Ben Chikha en Milo Rau of auteurs Thomas Gunzig, Chika Unigwe, Rachida Lamrabet, Mustafa Kör en Fikry el Azzouzi. Samen met het succesvolle nationale voetbalteam – de Rode Duivels – die verschillende spelers van buitenlandse afkomst tot de topspelers rekenen, bevestigen ze het vermogen van migranten en hun kinderen om de huidige identiteit van het land mee vorm te geven.

De sleutelrol van diaspora

Diasporaverenigingen hebben een sleutelrol gespeeld in de economische, sociale en culturele bijdrage van migranten. Zij faciliteren vaak de sociale en economische inclusie, het onderwijs, de taal en de bevordering van de cultuur van het land van herkomst.

⁸ Ongeveer 76% van de migranten is tussen de 18-64 jaar oud, vergeleken met 58% van de autochtonen en 15% van de in het buitenland geboren bevolking is 65 jaar en ouder, tegen 19% van de Belgische autochtone bevolking (Gegevens van het Rijksregister).

Vrijheid van vereniging is een recht dat gemeenschappen met een migratieachtergrond in België al tientallen jaren gebruiken. Omdat er geen register bestaat dat alle bestaande diasporaverenigingen in België centraliseert, is het niet eenvoudig om een volledig overzicht van deze organisaties op te stellen. Toch bestaat er een grote hoeveelheid kwalitatieve gegevens over diaspora-organisaties (zie bijvoorbeeld Martiniello 1992; Boussetta 2000; Jacobs et al. 2004; Ben Mohamed 2006). Dit uitgebreide onderzoek stelt ons in staat om de belangrijkste kenmerken van zulke organisaties in België te belichten en te beschrijven hoe zij hebben bijgedragen (en nog steeds bijdragen) aan de ontwikkeling van België. We zullen ons hierbij concentreren op drie grote categorieën migranten die verschillende vormen van associatieve ontwikkeling hebben doorgemaakt: Zuid-Europese migranten, migranten uit de Maghreblanden en Turkije en Sub-Sahara-migranten.

Zuid-Europese diasporaverenigingen, en specifiek de Italiaanse, zagen het licht in de periode na de ondertekening van naoorlogse arbeidsaanwervingsovereenkomsten. Deze diaspora-organisaties waren cruciaal voor de inclusie van deze migranten in België (Morelli en Pertini 1983; Martiniello 1992). Ze ontstonden in een tijd dat het integratiebeleid niet-bestaand of embryonaal was vanwege het wijdverspreide geloof bij Belgische beleidsmakers dat migratie slechts een tijdelijk verschijnsel was en dat migranten op een bepaald moment noodzakelijkerwijs naar huis zouden terugkeren.

Deze organisaties waren echter niet de enige die probeerden het leven van migranten in België te organiseren. Ook de Italiaanse autoriteiten richtten hun eigen sociale en culturele instellingen voor migranten op. Niet alle migranten organiseerden zich noodzakelijk op die manier. Sommige verenigingen werden opgericht op basis van de regionale oorsprong in het land van herkomst. Het propageren van een Italiaanse identiteit, cultuur en taal onder diasporaverenigingen ging daarom soms ook hand in hand met het propageren van regionale identiteiten.

Migratie uit Turkije en de Maghreblanden in de jaren zestig heeft geleid tot een sterke ontwikkeling van verenigingen in de jaren zeventig en tachtig (Dasetto 1997; Ouali 2004). Net als bij de Italianen fungeerde het gebrek aan integratiebeleid en, meer in het algemeen, het gebrek aan belangstelling vanwege beleidsmakers voor de specifieke problemen waarmee deze bevolkingsgroepen werden geconfronteerd, als drijfveer voor de oprichting van verenigingen.

Veel verenigingen richtten zich op sociale en culturele activiteiten (sport, onderwijs, taal en cultuur van het thuisland) ter compensatie van het gebrek aan investeringen van de autoriteiten en om een gevoel van gemeenschap te creëren bij ontworpen Maghrebmigrant (Torrekens 2007). Omdat deze migrantengemeenschappen moeilijkheden ondervonden bij het uitoefenen van hun religie, waren veel vroege verenigingen in eerste instantie gericht op het vinden van geschikte gebedslocaties en op de organisatie van het meer algemene religieuze gemeenschapsleven. Om dit doel te bereiken, konden verschillende gemeenschappen, in het bijzonder Turken en

Marokkanen, rekenen op de financiële en organisatorische ondersteuning van de autoriteiten van het land van herkomst.

Tegen het einde van de jaren tachtig en in de jaren negentig had het probleem van racisme en uitsluiting een aanzienlijke vorm gekregen binnen deze gemeenschappen. De Belgische autoriteiten hebben de werkloosheid en uitsluiting die vooral de Maghrebijnse gemeenschappen zwaar troffen, niet goed aangepakt. Er ontstonden spanningen. Denk bijvoorbeeld aan de rellen in 1991 in Vorst (een gemeente in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) waarbij de lokale jeugd met een migratieachtergrond en de politie tegenover elkaar kwamen te staan.

Deze gebeurtenissen fungeerden in grote mate als een wake-up call voor de autoriteiten die de politieke nood zagen om op te komen voor de jongeren met een migratieachtergrond door middel van verschillende antidiscriminatie-beleidsmaatregelen en stadsvernieuwingsprojecten (Rea 2001). Ze moedigen verenigingen ook aan om hun activiteiten te richten op de tweede generatie migranten en in het bijzonder op onderwijs en de bestrijding van racisme.

Van deze generatie van verenigingen hebben sommige leiders, die zijn opgestaan tegen uitsluiting en racisme, de aandacht van politieke partijen gekregen en zijn ze erin geslaagd hun stem binnen de gemeenschap om te zetten in politieke macht. Het meest sprekende voorbeeld is dat van Fadila Laanan, inwonster van de Brusselse gemeente Molenbeek, die op achttienjarige leeftijd aan het roer stond van de jongerenorganisatie *Jeunesse Maghrébine*. In 2004 werd ze minister van Cultuur van de Franstalige gemeenschap van België en later staatssecretaris in de Brusselse regionale regering.

Net zoals de leiders van de Italiaanse gemeenschap hun associatief leiderschap wisten om te zetten in politieke macht, zullen ook Noord-Afrikaanse migranten, en vooral hun nakomelingen, hun invloed in de gemeenschap weten om te zetten in prominente posities in politieke partijen (cf. supra) en op kieslijsten.

Sub-Saharaanse migrantengemeenschappen lijken met grotere uitdagingen te worden geconfronteerd dan anderen in het proces van zelforganisatie (Kagne en Martiniello 2001). Mogelijke verklaring hiervoor zijn etnische, nationale en linguïstische scheidslijnen, problemen met betrekking tot hun verblijfsstatus en de perceptie van de migranten zelf dat hun verblijf slechts tijdelijk is.

De diversiteit aan sociaaleconomische profielen en noden binnen en tussen diasporaverenigingen verklaart de verscheidenheid aan activiteiten. Sub-Saharaanse vrouwenverenigingen proberen bijvoorbeeld niet alleen in te spelen op hun specifieke noden, maar ontwikkelen ook bijzondere vormen van solidariteit. Het tegoedbonsysteem is daarvan een voorbeeld: Sub-Saharaanse migrantengemeenschappen komen overeen gezamenlijk geld te sparen en kapitaal te lenen aan leden van de gemeenschap om onverwachte en noodzakelijke uitgaven aan te kunnen (zie Boulanger 2014).

Bijdrage van migranten aan het land van herkomst

De economische impact van migranten op het land van herkomst is een belangrijk onderwerp binnen de literatuur over transnationalisme van migranten. Verschillende studies hebben aangetoond dat migratie doorgaans een positief effect heeft op de economie in het land van herkomst (zie Beine et al. 2008; Clemens 2011). Deze economische impact is zowel een gevolg van typische economische aspecten (remittances, internationale handel, investeringen, gezamenlijke ontwikkeling, overdracht van technologie, enz.) als van sociale aspecten (overdracht van normen, inclusief onderwijs, knowhow, enz.). De idee van sociale – en zelfs politieke – overdracht is bruikbaar om de grote impact van migratie op het land van herkomst aan te tonen. Er wordt vaak gezegd dat de positieve bijdrage van migranten een belangrijke drijfveer is om het overheidsbeleid van de landen van herkomst te richten op burgers in het buitenland (Lafleur 2013).

Economische bijdrage

In 2017 bedroeg het totaalbedrag van de wereldwijde officiële remittances naar ontwikkelingslanden 466 miljard dollar (Wereldbank 2018). Dit is meer dan drie keer de omvang van officiële ontwikkelingshulp.⁹ Remittances kunnen het inkomen van de ontvangende huishoudens verhogen en daarmee een belangrijke rol spelen op het gebied van armoedebestrijding, gezondheid, scholing van kinderen en ondernemerschap (Adams en Page 2005; McKenzie en Sasin 2007).

België kent een hoog volume aan in- en uitstromen via remittances. In 2017 ontving het 9,43 miljard euro aan persoonlijke remittances¹⁰, de meeste daarvan (95%) kwamen uit andere EU-landen (Eurostat 2018b). In hetzelfde jaar werd ongeveer 4,16 miljard euro aan persoonlijke remittances verzonden waarvan 3,05 miljard euro (73%) naar andere EU-lidstaten (ibid.).

Het aantal remittances vanuit België is in vijftien jaar tijd bijna verdubbeld (Wereldbank 2017). Deze stijgende trend komt voort uit de groei van de in België geboren bevolking met een migratieachtergrond (een stijging met 66% in dezelfde periode), maar weerspiegelt ook de impact van andere factoren, waaronder de groei van de inkomens van migranten, toegenomen toezicht op de geldstromen sinds de terroristische aanslagen in 2001 en veranderingen in de wisselkoers¹¹ (Wereldbank 2006).

Volgens de Marokkaanse betalingsbalansgegevens is België een van de zeven belangrijkste bronnen van remittances door de Marokkaanse diaspora: de geldtransfers vanuit België waren

goed voor ongeveer 300 miljoen euro in 2017, wat overeenkomt met bijna 5% van de totale geldtransfers naar Marokko (Office des Changes 2017).

Maar voorzichtigheid is geboden bij het trekken van conclusies op basis van bestaande gegevens over remittances. Het is moeilijk om alle nodige gegevens te verkrijgen, vooral omdat remittances zo divers zijn (ze zijn bijvoorbeeld contant en niet-contant, en gebeuren zowel via formele als via informele kanalen). Volgens een studie van de Wereldbank (2006) bedragen de niet-geregistreerde remittances 50% (of meer) van de geregistreerde remittances. Hierdoor is er geen enkele gegevensbron die nauwkeurige schattingen kan garanderen (Wereldbank 2009).

Waar remittances nog min of meer gemeten kunnen worden (hoewel met ernstige beperkingen), zijn investeringen en economische activiteiten van immigranten in het land van herkomst veel moeilijker te berekenen. Zoals hierboven opgemerkt, kunnen migranten een brug vormen tussen hun gemeenschappen van herkomst en bestemming. Dit helpt de bilaterale handel en buitenlandse directe investeringen te verbeteren (Harris en Schmitt 2003).

Tallose migranten hebben ook kleine ontwikkelingsprojecten opgezet in het land van herkomst om de gemeenschap van herkomst te helpen met onderwijs-, gezondheidszorg-, landbouw- en andere projecten. We komen nog terug op dit fenomeen.

Ook 'terugkeerders' – migranten die verhuizen van hun land van bestemming naar het land van herkomst – kunnen een specifieke rol spelen, in de eerste plaats via het gebruiken en de verspreiding van de in het buitenland opgedane kennis. Verschillende studies tonen aan dat deze terugkeerders doorgaans ondernemers worden, bijvoorbeeld in Egypte (Wahba en Zenou 2009) of in de Maghreb (Gubert en Nordman 2008).

Sociale remittances

Migratie faciliteert de verspreiding van normen, ideeën en praktijken tussen het land van herkomst en het land van bestemming. Levitt (1998) noemt dit sociale remittances. Deze sociale remittances kunnen vele vormen aannemen. Bijvoorbeeld de promotie van menselijk kapitaal of gezondheidszorg onder inwoners van de landen van herkomst. Beine et al. (2008) hebben aangetoond dat migratie naar OESO-landen een positief effect heeft gehad op het gemiddelde opleidingsniveau in 30 lage-inkomenslanden.

⁹ Hoewel de remittances wereldwijd hoger zijn dan de officiële ontwikkelingshulp (ODA), kunnen ze niet als een vervanging worden beschouwd. Enkel ontwikkelingshulp heeft als doel armoedebestrijding – althans officieel – en is gebaseerd op een meer systematische aanpak. Bovendien hebben remittances niet noodzakelijk betrekking op dezelfde landen als de landen die de meeste ODA ontvangen.

¹⁰ "Met persoonlijke remittances wordt bedoeld op de overdracht van huishoudelijke financiën in geld of in natura naar een huishouden van niet-ingezetenen, meestal gelegen in de thuisconomie van de migrant (inclusief giften aan familie enz.), maar ook op het netto-inkomen dat wordt gegenereerd door werkzaamheden in andere economieën, hetzij als seizoen- of grensarbeider, hetzij als ingezetene bij niet-ingezetene entiteiten (bijv. buitenlandse instellingen gevestigd in de economie van de ingezetenen)" (Eurostat 2019).

¹¹ Omdat ze in Amerikaanse dollars worden gerapporteerd kan de wisselkoersvariatie van de euro tegen de dollar invloed hebben op het volume van geldovermakingen.

“MIGRATIE
FACILITEERT DE
VERSPREIDING VAN
NORMEN, IDEEËN
EN PRAKTIJKEN
TUSSEN HET LAND
VAN HERKOMST
EN HET LAND VAN
BESTEMMING”

© Isabel Corthier

Sociale remittances zijn vaak gekoppeld aan economische remittances. Zo is het loon van vrouwelijke migranten van de Latijns-Amerikaanse gemeenschap die in België in de schoonmaak- of zorgsector werken, vaak een onmisbaar onderdeel van zorgstrategieën waarvan achtergebleven familieleden kunnen profiteren (cf. infra, Vivas-Romero 2017; Camargo 2017). Ook waar het gaat om normen, zijn vrouwen uit Latijns-Amerika een goed voorbeeld. Wanneer ze in transnationale gezinnen primaire zorgverlener en kostwinner worden, komen deze vrouwen er ook vaak toe om het traditionele *machismo* bij Latijns-Amerikaanse koppels in vraag te stellen (Lafleur en Duchesne 2017).

Interessant hierbij is dat de confrontatie met het West-Europese socialezekerheidsstelsel sommige migranten ertoe brengt verder te denken dan het louter verzenden van remittances (Lafleur en Vivas-Romero 2018). Omdat ze toegang hebben tot een breed scala aan sociale beschermingsregelingen in België, zijn sommige migranten zich bewuster van het mogelijke gebruik van publieke ziektekostenverzekeringen of pensioenen om sociale risico's het hoofd te bieden. Sommigen moedigen hun familieleden in het land van herkomst aan om toe te treden tot een dergelijke regeling. Zo beïnvloeden migranten de manier waarop niet-migrerende familieleden in het land van herkomst hun eigen toegang tot sociale bescherming organiseren. In sommige contexten waar socialezekerheidsstelsels niet bestaan, niet toegankelijk zijn voor specifieke categorieën burgers of gewoon minder 'vrijgevig' zijn, bestaan er voorbeelden van migranten die zelf alternatieven opzetten om een sociale bescherming voor hun familieleden te waarborgen. Solidarco is hiervan een voorbeeld – cf. infra, hoofdstuk 4.

Migranten, vooral terugkeerders, kunnen bijdragen aan de verspreiding van kennis en technologie dankzij de extra kennis

die in het buitenland is opgedaan (Wahba en Zenou 2009). Sociologe Lore van Praag onderzoekt de betrokkenheid van personen uit een diasporagemeenschap bij klimaatvraagstukken in Marokko en geeft een interessant voorbeeld uit haar veldwerk:

Mensen die in het buitenland wonen, zijn beter geïnformeerd over klimaatopwarming. Ouderen zien wel dat dingen veranderen, maar ze koppelen het niet aan klimaatverandering omdat ze het niet kennen. Deze kennis kan door migranten meegebracht worden naar hun regio van herkomst. In Marokko bezocht ik een project van een Marokkaanse migrant die in Catalonië woont. Hij bouwde een systeem in de woestijn om water te verzamelen en het uit de grond te pompen op basis van zonnepanelen. Op die grond verbouwde hij vervolgens palmbomen om dadels van hoge kwaliteit te oogsten en ook om deze palmbomen te verkopen. Mensen uit de buurt hadden elk recht op één perceel. Dit project werd gesubsidieerd door Catalonië en is een goed voorbeeld van de manier waarop remittances beter kunnen worden gebruikt door diegenen die ze het meest nodig hebben en hoe ze een bijdrage kunnen leveren aan de gemeenschap (Lore Van Praag, Universiteit Antwerpen, augustus 2018).

Sociale remittances kunnen worden georganiseerd via diasporaverenigingen die bestaan uit meerdere personen uit eenzelfde diasporagemeenschap. Hoewel de motivatie om een organisatie op te richten vaak voortkomt uit de poging om te reageren op de onmiddellijke behoeften van de migranten zelf (zie infra), komt de nood om aandacht te besteden aan ontwikkelingskwesaties in het land van herkomst bijna vanzelf, omdat het voor de meeste leden een bron van zorgen is:

Als je een migrant bent, een vreemdeling, kan je contacten leggen met de lokale bevolking. Maar als er slechte tijden komen, merk je dat je er alleen voorstaat. We hebben daarom iets opgezet om elkaar te helpen in geval van nood. Aanvankelijk was het een ondersteuningsorganisatie [...]. We zouden niet begonnen zijn met internationale solidariteit als dat niet nodig was (Victoria, leidinggevend lid van een Sub-Saharaanse vrouwelijke migrantenvereniging actief bij ontwikkelingsactiviteiten in geboortestreek van migranten, maart 2015, in Schwanen 2016).

SITUATIE IN HET LAND VAN HERKOMST

Conflicten in het land van herkomst spelen een meerduidige rol bij de betrokkenheid van migranten met het land van herkomst. Enerzijds ontmoedigen veiligheidsproblemen en een gebrek aan stabiliteit het opzetten van ontwikkelingsinitiatieven, zoals de aanleg van infrastructuur of het opzetten van onderwijsprogramma's. Anderzijds kunnen conflicten ook een drijfveer zijn voor transnationale betrokkenheid vanuit een gevoel van sociale rechtvaardigheid of burgerplicht ten opzichte van het land van herkomst.

Catastrofes in het land van herkomst kunnen sterke mobiliserende factoren zijn binnen migrantengemeenschappen. Het stelt migranten in staat politieke of ideologische scheidslijnen terzijde te schuiven om collectief te reageren op een noodsituatie. Vanwege het onvoorspelbare karakter van aardbevingen en de mogelijke verwoestende impact, behoren deze tot de bekendste voorbeelden van dit transnationale fenomeen. De aardbevingen in L'Aquila, Italië (RTBF 2011) en Mexico City (Guerrero 2017) hebben bijvoorbeeld geleid tot aanzienlijke mobilisaties binnen deze twee migrantengemeenschappen die traditioneel worden gekenmerkt door politieke scheidslijnen.

Politieke remittances

Politieke remittances zijn een vorm van sociale remittances. Het specifieke aspect van politieke remittances betreft niet zozeer waarden en normen maar hun impact op het sociale en politieke vlak in het land van herkomst (Levitt 1998; Boccagni, Lafleur en Levitt 2015).

Deze impact op de politiek van het land van herkomst is het duidelijkst wanneer migranten in België deelnemen aan de verkiezingen van het land van herkomst. Via hun stem oefenen zij een directe invloed uit op de politieke arena in hun herkomstland. Hoewel er grote verschillen bestaan tussen de manieren waarop migranten zich kunnen registreren en een stem uitbrengen, bestaat er sinds de jaren negentig een groeiende trend om burgers in het buitenland stemrecht te geven (Lafleur 2013). Meer dan 100 landen laten vandaag de dag de deelname toe aan minstens één type verkiezing in het herkomstland.

Hoewel twee grote gemeenschappen in België – Marokkanen en Congolezen – niet het recht hebben om te stemmen vanuit het buitenland, bestaat deze mogelijkheid wel voor andere migranten en velen hebben daarvan de voorbije jaren gebruik gemaakt. In 2018 namen 45 000 Franse migranten deel aan de tweede ronde van de Franse presidentsverkiezingen. In hetzelfde jaar stemden 36 000 Italianen in de nationale parlementsverkiezingen, terwijl dit er in 2013 nog bijna 50 000 waren. Deze afname wijst op een krimpde belangstelling van migranten voor verkiezingen in hun land van herkomst – mogelijk het resultaat van het feit dat de afstand met het herkomstland groter wordt, maar ook dat het wantrouwen tegenover de politieke klasse onder niet-migranten in het land van herkomst evenzeer geldt voor migranten.

Hoewel dergelijke praktijken door de Belgische autoriteiten nauwelijks worden opgemerkt, zijn er de laatste jaren verschillende controverses gegroeid in de Turkse kwestie. Meer dan 100 000 Turken die in België wonen, stemden in de presidentsverkiezingen van 2018 en steunden massaal de herverkiezing van de zittende president Recep Tayyip Erdogan. Deze steun van Turkse migranten voor Erdogan wordt door sommigen beschouwd als een gebrek aan integratie in de Belgische samenleving omdat het steun zou betekenen aan een partij die een bedreiging vormt voor de democratie in hun land van herkomst.¹² Het is echter vermeldenswaard dat dergelijke controverses zich nooit richten op andere gemeenschappen zoals de Fransen, Polen of Hongaren, waarvan een deel eveneens steun verleent aan populistische en extreemrechtse partijen in hun land van herkomst.

De buitenlandse stem is niet de enige manier om de politiek in het herkomstland te beïnvloeden. Het is niet ongebruikelijk dat groepen nieuwkomers na hun migratie politiek actief blijven in de politieke arena van het thuisland.

¹² Deze analyse werd gemaakt door Alain Destexhe in *Le Figaro*, Theo Francken op zijn Facebook-pagina, Bob De Brabandere op de website van het Vlaams Belang en Zuhail Demir op de website van de N-VA.

Bekende voorbeelden zijn politieke elites – zoals Rafael Correa¹³ en Carles Puigdemont¹⁴ – die als migrant of vluchteling vanuit het buitenland op hoog niveau invloed blijven uitoefenen op het politieke leven van het land van herkomst.

Handhaving van het lidmaatschap van politieke partijen in het land van herkomst of het opzetten van afdelingen van deze partijen in het land van bestemming zijn daar duidelijke voorbeelden van. Voorbeelden van vertegenwoordiging of aanwezigheid van buitenlandse politieke partijen in België zijn zeer frequent geworden en omvatten een grote verscheidenheid aan landen zoals de Franse partij *France Insoumise*, de Italiaanse *Partito Democratico* of de *Democratic Party* uit de Verenigde Staten.

Interessant om op te merken is dat met immigratie nieuwe vormen van transnationale samenwerking tussen politieke partijen aan het ontstaan zijn. Sommige Belgische politieke partijen moedigen in het verleden migranten actief aan om te stemmen bij verkiezingen in hun land van herkomst. De Franstalige socialistische partij (PS) bijvoorbeeld, stuurt regelmatig brieven naar zijn leden van Italiaanse afkomst om hen aan te moedigen te stemmen op de *Partito Democratico* (PD) bij de Italiaanse verkiezingen. Omgekeerd moedigt de PD haar leden die in België wonen ook aan om PS-kandidaten te ondersteunen bij lokale verkiezingen.

Associatieve politieke mobilisatie is echter veel vaker zichtbaar *buiten* de electorale arena. Het Koerdisch-Turkse conflict is een illustratie van transnationale politieke activiteiten van bepaalde migrantengemeenschappen. Negatieve gebeurtenissen die de Koerdische gemeenschap in Turkije treffen (zoals de arrestatie van een leider of het aannemen van culturele beleidslijnen ten aanzien van de Koerdische taal) hebben dikwijls geleid tot een snelle mobilisatie van Koerdische organisaties in heel Europa (Laffeur 2005). Deze virtuele mobilisaties worden vaak omgezet in demonstraties in Brussel. Ondanks de relatief kleine omvang van de Koerdische gemeenschap in België, heeft deze gemeenschap de stad Brussel gekozen vanwege zijn geografische ligging en de aanwezigheid van Europese instellingen. Hun doel is om Europese standpunten over Turkse kwesties te beïnvloeden in de hoop dat beslissingen over buitenlands beleid de Koerdische minderheden in Turkije bevoordelen.

Onderzoek heeft ook gesuggereerd dat migratie een positief effect heeft op de verspreiding van democratie en op de kwaliteit van instellingen in de landen van herkomst (Spilimbergo 2009; Batista en Vicente 2011). Zo zijn mensen uit de Congolese diasporagemeenschap al decennialang betrokken bij democratiseringsprocessen en de bevordering van mensenrechten in hun land van herkomst. Een ander voorbeeld is de interne Rwandese verzoeningsdialog die in 2004 begon op initiatief van twee

migrant (waarvan er één in België was gevestigd), ingegeven door een plichtsgevoel ten opzichte van het geboorteland (zie Perrin en Martiniello 2011). Naast deze initiatieven door leden van de diaspora zelf organiseerden ook middenveldorganisaties in België rondetafelgesprekken met Tutsi- en Hutu-leden uit de diasporagemeenschap in de periode na het conflict. Deze dialoog en verzoening tussen diasporaleden werden gesteund door de Belgische autoriteiten. Om twee redenen. Ten eerste was de stabiliteit van het land van herkomst in het belang van het Belgische buitenlands beleid. Ten tweede was het ook een manier om te voorkomen (of beperken) dat buitenlandse conflicten naar het Belgische grondgebied zouden overwaaien.

SOCIALE REMITTANCES – DE INVLOED VAN HET HERKOMSTLAND

Migranten arriveren niet zonder ideeën en vaardigheden in het land van verblijf. Wat wordt doorgegeven, de sociale remittances, wordt ook beïnvloed en bepaald door wat migranten al ‘vóór vertrek’ op zak hebben. Sociale remittances zijn met andere woorden het resultaat van een complexe sociale en politieke mix van de context van zowel het land van verblijf als van herkomst. Italiaanse migranten die in de jaren vijftig aankwamen en afdelingen van de Italiaanse communistische partij in België oprichtten, zijn hiervan duidelijke voorbeelden. Ze richtten organisaties op om hun ideologisch kader binnen te brengen, legden contacten met de Belgische arbeidersbeweging, en ontwikkelden middelen en vaardigheden met de bedoeling vanuit het buitenland de Italiaanse politiek te blijven beïnvloeden.

Sociale remittances circuleren in beide richtingen. Hoewel nieuwe ideeën of waarden via migratie kunnen worden opgedaan, kunnen actoren in het land van herkomst, zoals families of politieke partijen, familieleden blijven beïnvloeden ook nadat ze zijn vertrokken. Dit was bijvoorbeeld het geval bij sommige Zairese studenten die naar België kwamen. Ze werden tijdens hun verblijf in België op de voet gevolgd door de autoriteiten van het toenmalige Zaïre in de hoop dat ze (ook na terugkeer) het Mobutu-regime zouden steunen. Een deel van deze studenten heeft zich echter losgemaakt van de invloed van het regime en vroeg in België internationale bescherming aan in plaats van terug te keren.

¹³ Rafael Correa, voormalig president van Ecuador, woont sinds de machtswisseling in 2017 in België. Hoewel zijn aanwezigheid in België een strategie lijkt te zijn om juridische procedures in zijn land van herkomst te vermijden, is hij politiek actief gebleven in Ecuador om de campagne van zijn partij te leiden voorafgaand aan het referendum van 2018 dat tot doel had te besluiten of hij als kandidaat opnieuw aan de presidentsverkiezingen van 2021 zou kunnen deelnemen.

¹⁴ Carles Puigdemont, een Catalaans nationalistisch leider en voormalig president van de autonome gemeenschap, verblijft sinds 2017 in België na de uitvaardiging van een arrestatiebevel door de Spaanse autoriteiten, waarin hij beschuldigd wordt van opruiing en burgerlijke ongehoorzaamheid.

OBSTAKELS DIE DE BIJDRAGE VAN MIGRANTEN BELEMMEREN

In het vorige hoofdstuk is aangetoond hoe migranten bijdragen aan de ontwikkeling van België en hun land van herkomst. Het doel van dit hoofdstuk is om de obstakels te identificeren die in de eerste plaats de integrale menselijke ontwikkeling van de migranten zelf belemmert, maar ook die van de landen van verblijf én herkomst.

Gebrek aan veilige en legale toegangswegen

Een eerste obstakel is het gebrek aan veilige en legale toegangswegen. Het belemmert niet alleen het potentieel van migratie als zodanig – migratie draagt immers bij tot economische, sociale en culturele ontwikkeling (zie vorig hoofdstuk) – maar zorgt er ook voor dat sommige migranten gevaarlijke routes nemen. De erkenning dat we meer legale toegangswegen nodig hebben op mondiaal niveau vinden we onder meer terug in verschillende belangrijke internationale beleidsdocumenten (zie inleiding over visie en waarden).

Arbeidsmigratie

Waar de EU de voorbije jaren een aantal richtlijnen voor arbeidsmigratie ontwikkeld heeft (zoals de blauwe kaart-richtlijn¹⁵ en de gecombineerde vergunning-richtlijn), bleef arbeidsmigratie sinds het migratiebeperkende beleid in 1974 een blinde vlek in het Belgische migratiebeleid. De federale en regionale overheden slaagden er pas in 2019 in om de bepalingen over de gecombineerde vergunning om te zetten. Dit is meer dan vijf jaar na de deadline.¹⁶ Eén van de belangrijkste oorzaken voor deze vertraging is de verdeling van bevoegdheden tussen de federale en regionale bestuursniveaus. De gecombineerde vergunning-richtlijn maakt het werknemers van derde landen mogelijk een werk- en verblijfsvergunning te verkrijgen via een eenvoudige procedure (11.11.11 2018).

Naast de nieuwe, nationale procedurele aanpassingen, heeft de Vlaamse regering gebruik gemaakt van het momentum om enkele wijzigingen aan te brengen in haar arbeidsmarktbeleid

ten aanzien van arbeidsmigranten.¹⁷ Deze wijzigingen waren gebaseerd op een beknopte beleidsnota die eerder in 2018 werd gepubliceerd.¹⁹ Kernpunten zijn onder andere: het aantrekken en behouden van buitenlands (hoogopgeleid) talent; het aanpakken van structurele tekorten op de arbeidsmarkt door de toegang te vereenvoudigen voor arbeidsmigranten die specifiek werk voor 'middelhogeschoolden' uitvoeren; uitzonderlijke toegang tot de arbeidsmarkt voor 'laaggeschoolde' arbeidsmigranten (in geval van specifieke tekorten op de arbeidsmarkt); administratieve vereenvoudiging; en beperking van oneerlijke concurrentie met lokale arbeidskrachten. De Brusselse en Waalse regering hebben het verouderde arbeidsmigratiebeleid dat zij van de federale overheid hebben overgenomen, nog niet gewijzigd.

Hoewel deze veranderingen tot op zekere hoogte een verschuiving van het beleid naar de openstelling van de arbeidsmarkt voor buitenlandse werknemers betekenen, blijven de geïmplementeerde maatregelen bescheiden. Het is nog te vroeg om hun effect te beoordelen. Maar meerdere pijnpunten blijven ongewijzigd. Het perspectief van de landen van herkomst blijft bijvoorbeeld onbelicht in deze nieuwe maatregelen.

De aarzelende houding van België jegens arbeidsmigratie is des te zorgwekkender omdat het land structureel te weinig arbeidskrachten heeft in sommige sectoren – bijvoorbeeld in de bouwsector. In de komende jaren heeft deze sector volgens de Belgische werkgeversfederatie meer dan 20 000 extra werknemers nodig. Door de vergrijzing van de bevolking zullen die tekorten blijven toenemen. Het aantal openstaande vacatures in België stijgt gestaag (Verbond van Belgische Ondernemingen 2019): sinds 2013 is het aantal openstaande vacatures meer dan verdubbeld. In 2018 blijven er van elke 100 vacatures 3,6 onvervuld. Het vacaturepercentage in België (3,6%) ligt ver boven het Europese gemiddelde (2,2%) en afgezien van Tsjechië doet geen enkele lidstaat het slechter.

Hoewel we erkennen dat het moeilijk kan blijken om de werving van arbeidsmigranten in sectoren die worden getroffen door een tekort aan werknemers politiek te verdedigen (gezien de hoge werkloosheid in bepaalde regio's van België aanhoudt) kan het vergemakkelijken van arbeidsmigratie een *triple win* zijn: voor België, de migranten, en de herkomstlanden.

¹⁵ De blauwe kaart wordt nauwelijks in België gebruikt, omdat de nationale voorwaarden voor het verkrijgen van een werkvergunning gunstiger zijn.

¹⁶ Artikel 16 van Richtlijn 2011/98/EU bepaalt dat 25 december 2013 de uiterste datum voor de omzetting is.

¹⁷ Dit sluit de meeste (maar niet alle) migranten uit, die een verblijfsvergunning hebben verkregen om andere redenen dan werk. In de meeste gevallen hebben deze migranten toegang tot de arbeidsmarkt op basis van hun verblijfsstatus.

Eenzijds staan veel ontwikkelingslanden onder druk door sterke demografische groei in combinatie met zwakke economische vooruitgang. Anderzijds kunnen de remittances (cf. supra) opgestuurd door arbeidsmigranten de economie van het herkomstland versterken en stimuleren (11.11.11 2018).

Studentenmigratie

Voor sommige studenten die hun opleiding in België willen voortzetten, werden de regels verscherpt, waardoor de mogelijkheid om onderwijs via migratie te bevorderen beperkt wordt. In 2018 kondigde de toenmalige Staatssecretaris voor Asiel en Migratie een nieuw screeningsysteem aan voor Kameroense burgers die een studentenvisum in België wensen aan te vragen. Argument van de Staatssecretaris was dat het systeem werd 'misbruikt' door personen die zich permanent in België wilden vestigen (RTBF 2018). Daartoe hebben de Belgische autoriteiten het evaluatieproces gedeeltelijk geëxternaliseerd via een partnerschap met het Franse instituut in Yaoundé, waar een screening van de motivatie en vaardigheden van de kandidaten wordt uitgevoerd. Alleen al in 2017 werd 53% van de visa geweigerd aan studenten uit Kameroen – vergeleken met 12% van de aanvragen uit Turkije en 1% van die uit China (Myria 2018).

Gezinshereniging

Samenwonen met je familie is een essentiële stap naar inclusie en het opbouwen van een nieuw leven. We zien echter een reeks toenemende beperkingen op de gezinsherenigingsprocedure. De wet inzake gezinshereniging van 8 juli 2011 introduceerde voorwaarden voor het minimuminkomen van aanvragers van gezinshereniging in België met familieleden die in het buitenland wonen. Het vereiste inkomensniveau moet nu minstens gelijk zijn aan 120% van het leefloon, maar dit mag niet afkomstig zijn uit sociale bijstand. Hoewel deze eis niet geldt voor personen die internationale bescherming genieten tijdens het eerste jaar na hun erkenning, belet het de armste migranten om samen te leven met hun gezin.

De wet zorgt zo voor een inkomensvoorwaarde als iemand een echtgenoot/echtgenote wil binnenbrengen. Het betekent dat men een stabiel, regelmatig en toereikend inkomen moet hebben, dat gelijk is aan 120% van het leefloon, dat wil zeggen 1505 euro netto per maand. Dit is een hoog bedrag voor sommige mensen, die daardoor niet herenigd kunnen worden met hun echtgenoot/echtgenote. Dit is het geval voor Belgische personen of geregulariseerde personen voor wie de voorwaarde van 'inkomen' wordt toegepast, maar dit is ook het geval voor erkende vluchtelingen die te lang hebben gewacht, waarvan de periode van een jaar is overschreden en voor wie de inkomensvoorwaarde ook van toepassing is. Zo ken ik gevallen van erkende vluchtelingen die in het eerste jaar geen visum hebben kunnen aanvragen, die

deze bedragen niet kunnen halen en daarom vastzitten (Maatschappelijk assistent voor de sociale dienst van Caritas International, februari 2019).

Alleen wettelijke partners en minderjarige kinderen kunnen een gezinsherenigingsvisum aanvragen. De wet sluit andere familieleden uit: volwassen kinderen (zonder handicap), geadopteerde kinderen, verloofden en niet-erkende echtgenoten, ouders (met uitzondering van ouders van niet-begeleide minderjarigen), grootouders en broers en zussen.

Personen die internationale bescherming genieten, ondervinden extra obstakels bij gezinshereniging. Ten eerste bevinden Belgische ambassades zich niet altijd in het land waar de familie van de vluchteling woont. Afghaanse onderdanen moeten bijvoorbeeld naar een buurland gaan om zich aan te melden bij een Belgische ambassade, net als Syriërs, Eritreeërs en Guineeërs. Dit impliceert een verplaatsing van het hele gezin dat een visum aanvraagt, wat een groot obstakel kan zijn om redenen van veiligheid, logistiek of financiën.

Ten tweede is het soms moeilijk voor personen die internationale bescherming genieten om de aanvraag onder gunstigere omstandigheden te doen, dat wil zeggen, binnen de termijn van één jaar na erkenning. Het traceren van familieleden kan bijvoorbeeld maanden, zelfs jaren duren. Daarnaast moeten niet-begeleide minderjarigen die hun familie willen laten overkomen, dat doen voordat ze 18 worden. Ze ontvangen echter vaak hun vluchtelingenstatus kort voor hun achttiende verjaardag, wat betekent dat er weinig tijd overblijft voor hun familieleden om de nodige documenten en fondsen te verzamelen en om klaar te staan om naar een buurland te verhuizen om er een visum aan te vragen.

Ten derde levert de voorwaarde om officiële, gelegaliseerde documenten zoals geboorte- en huwelijksakten te krijgen uit landen als Somalië, Congo en Guinee problemen op voor de procedure, wat vaak resulteert in een weigering van het visum.

De Dienst Vreemdelingenzaken [DVZ] is de afgelopen maanden steeds strenger geworden. We krijgen veel weigeringen, in het bijzonder voor Guineese onderdanen, omdat DVZ het Guinees burgerlijk wetboek onderzoekt en nagaat of de akten van de Guineese burgerlijke stand voldoen aan de vereisten van het burgerlijk wetboek van het land. Helaas, zoals we weten, past Guinee niet letterlijk toe wat zijn wetten voorschrijven. Daarom staan er veel fouten in de documenten die leiden tot de systematische weigering van de aanvraag. Vroeger werd een DNA-test voorgesteld als men van mening was dat een geboorteakte niet aan de vereiste voorwaarden voldeed. Sinds december 2018 is dit niet langer mogelijk. De weigering wordt afgeleverd zonder een voorstel om een DNA-test uit te voeren. [...] De dienst probeert zich dus echt te richten op administratieve details die het visumaanvraagproces teniet kunnen doen, ondanks het feit dat de aanvragers bewijsmateriaal voorleggen dat ze echt getrouwd zijn, dat ze geen bedoelingen hebben om te frauderen, enz. (Maatschappelijk assistent, sociale dienst van Caritas International, februari 2019).

Ten vierde kan de verwerkingstijd van de procedure – tot wel negen maanden¹⁹ – ook een obstakel zijn voor diegenen die geen andere keuze hebben (om diezelfde veiligheids-, logistieke of financiële redenen) dan in de buurt van de ambassade te blijven. Bijvoorbeeld:

Eritrese onderdanen moeten een visum aanvragen in een buurland – in de meeste gevallen kiezen ze voor Ethiopië. Ze steken de grens over en komen terecht in lokale kampen. Zodra ze besluiten om een visum aan te vragen, moeten ze naar de hoofdstad Addis Ababa gaan. Ze moeten daarom toestemming krijgen om de kampen te verlaten en komen daarna meestal niet meer terug. Ze blijven voor de hele duur van de procedure in de hoofdstad (Maatschappelijk assistent, sociale dienst van Caritas International, februari 2019).

Ten vijfde kunnen ook de kosten van de procedure een obstakel zijn. Een visum kost 180 euro per persoon. Daarbij komen de kosten van de reis, de kosten voor het legaliseren en vertalen van officiële documenten, de kosten voor DNA-tests (wanneer daarom wordt verzocht) en de kosten voor een verplichte medische controle (waarvan de prijs verschilt van land tot land).

Toegangswegen tot internationale bescherming

De toegangswegen voor mensen die internationale bescherming zoeken en België legaal willen binnenkomen, zijn buitengewoon ingewikkeld en beperkt. Quota voor hervestiging en humanitaire visa zijn klein. Zoals reeds vermeld, maakte het aantal hervestigde vluchtelingen in België in 2018 8,4% uit van de erkende vluchtelingen en subsidiair beschermden. Volgens de UNHCR

zullen in 2019 naar verwachting 1,4 miljoen mensen nood hebben aan hervestiging, terwijl de hervestigingsmogelijkheden in 2017 drastisch zijn gedaald en in 2018 nog verder zijn gedaald (UNHCR 2018 en 2019). Voor mensen die ook bescherming nodig hebben maar buiten hervestigingsprogramma's vallen, vormt het visumsysteem over het algemeen een bijkomend obstakel in hun zoektocht naar bescherming.

Dit betekent dat de meeste verzoekers om internationale bescherming geen andere keuze hebben dan een gevaarlijke route te nemen om bescherming aan te vragen. Bovendien verhindert de Dublinverordening verzoekers om internationale bescherming van wie vingerafdrukken in een ander Europees land zijn afgenomen, om bescherming in België te vragen. Het internationale beschermingssysteem van eerste landen van aankomst zoals Griekenland of Italië wordt daarom overweldigd door verzoekers.

Tegelijkertijd breidt de Europese Unie haar buitengrenzen uit via overeenkomsten met derde landen (Turkije, Libië, enz.) om toegang tot het Europese grondgebied te voorkomen. Aan vluchtelingen die bescherming nodig hebben, wordt de toegang geweigerd, wat ernstige mensenrechtenschendingen met zich meebrengt (zoals bijvoorbeeld in Libië – zie het VN-bureau voor de rechten van de mens 2018).

Deze twee beleidsmaatregelen hebben een grote impact op de mentale en fysieke toestand van verzoekers om internationale bescherming en migranten, wat op zijn beurt hun mogelijkheid aantast om een waardig leven te leiden. Dit is nochtans een basisvoorwaarde indien zij willen kunnen bijdragen aan de maatschappij. Caritas International ervaart dagelijks dat dit een dramatische impact heeft op leven, waardigheid en psychologische ontwikkeling van mensen.

Beleid moet de waardigheid teruggeven aan vluchtelingen. Alleen door hun waardigheid terug te vinden, zullen ze zichzelf kunnen ontwikkelen en volledig deel uitmaken van de maatschappij (Coördinator van het project voor kwetsbare vluchtelingen van Caritas International, november 2018).

Toegang tot grondrechten

Migranten die dagelijks moeten worstelen met hun basisbehoeften, kunnen nauwelijks de inspanning opbrengen om hun vaardigheden en kennis te gebruiken om een bijdrage te leveren aan de samenleving. Hieronder bespreken we de toegang tot huisvesting en sociale diensten.

Kwalitatieve en betaalbare huisvesting

De eerste uitdaging voor nieuwkomers is het vinden van kwalitatieve en betaalbare huisvesting. In hun zoektocht naar

¹⁹ In 2016 werd de verwerkingsperiode voor de aanvraag voor gezinsbereiniging in België verlengd van 6 tot 9 maanden om het grote aantal aanvragen te verwerken. De verlenging van de verwerkingsperiode werd echter niet herzien toen dat aantal daalde.

*“DE EERSTE
UITDAGING VOOR
NIEUWKOMERS IS
HET VINDEN VAN
KWALITATIEVE
EN BETAALBARE
HUISVESTING”*

© Isabel Corthier

huisvesting op de private huurmarkt worden veel migranten gediscrimineerd op grond van hun etniciteit, nationaliteit of religie. Studies (Verhaeghe et al. 2017) hebben aangetoond dat sommige vastgoedmakelaars discrimineren op basis van etniciteit, ondanks het feit dat ze weten dat dit illegaal is. Deze discriminaties treffen kwetsbare bevolkingsgroepen zoals arme gezinnen of vluchtelingen harder. Volgens een studie van Unia (2014) zijn mannen van buitenlandse afkomst, alleenstaande moeders, en vooral mensen die een uitkering ontvangen, de groepen die het grootste risico lopen te worden gediscrimineerd op de woningmarkt.

Nadat ze officieel zijn erkend als vluchteling, moeten mensen de opvang binnen twee maanden verlaten. Dat is erg kort. En omdat zij onze taal niet spreken – en vaak weinig geld hebben – is het voor hen bijna onmogelijk een woning te vinden op de particuliere huurmarkt. [...] Het klopt dat we vaak een ‘nee’ krijgen van verhuurders die bang zijn hun woning aan een vluchteling te verhuren. Na zo’n afwijzing moet je jezelf opnieuw opladen. Nooit opgeven! (André, Vrijwilliger Housing-café van Caritas International, september 2017)

Discriminatie op de woningmarkt heeft dramatische gevolgen voor de inclusie van vluchtelingen en andere onderdanen van derde landen. Het resulteert in geografische segregatie op basis van inkomen, etniciteit en/of wettelijke status. Dit verklaart ook waarom er een aanzienlijk verschil is qua werklast tussen OCMW’s. Bovendien verschilt de kwaliteit van de sociale dienstverlening tussen gemeentes, waardoor de onderlinge ongelijkheid toeneemt.

We moedigen gezinnen aan om te zoeken naar woningen buiten de stad. De OCMW’s in de stad zijn volledig overwerkt en kunnen geen kwaliteitsvolle follow-up

garanderen. Velen weigeren dit omdat ze in de stad willen blijven, maar dat komt omdat ze niet weten hoe de dingen hier werken. Veel van hen raken uiteindelijk verstoken van hulp (Coördinator Housing-café van Caritas International, december 2018).

Daarnaast is er ook een schrijnend tekort aan sociale woningen in België. Het percentage sociale woningen in verhouding tot de totale woningmarkt is laag: 5,6% in Vlaanderen, 5,3% in Wallonië en 7% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (cijfers 2015 – zie Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting 2017). In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wachten meer dan 40 000 potentiële huurders op sociale woningen. De wachttijd varieert van 8 jaar voor een appartement met één slaapkamer tot 11 jaar voor een appartement met 3 slaapkamers (Brusselse Woning 2019).

Op de particuliere markt zullen verhuurders de voorkeur geven aan profielen die economisch sterk zijn. Op de openbare markt is er een gebrek aan huisvesting (Beleidsmedewerker Unia, december 2018).

De moeilijke toegang tot onroerend goed en het gebrek aan sociale huisvesting leidt ertoe dat huishoudens met lage inkomens sterk afhankelijk zijn van de particuliere huurmarkt, waardoor er een grote druk ontstaat op de onderste lagen van de particuliere huurmarkt en de huurprijzen stijgen.

De moeilijkheid om huisvesting te vinden belemmert de toegang tot sociale uitkeringen, aangezien je een officieel adres nodig hebt om sociale uitkeringen aan te vragen in België. Zonder toegang tot sociale uitkeringen is het moeilijk om huisvesting te vinden. Daarom pleiten middenveldorganisaties ook voor het gebruiken van leegstaande woningen om het aanbod aan kwaliteitsvolle en betaalbare woningen te vergroten.

Sociale rechten

De eerbiediging van de sociale rechten van migranten is een essentiële voorwaarde voor de ontwikkeling en de inclusie van migranten. Er bestaat momenteel een dubbel systeem in België op het vlak van sociale zekerheid. Migranten uit de Europese Unie, vluchtelingen en in zekere mate begunstigden van subsidiaire bescherming, worden grotendeels op dezelfde manier behandeld als Belgische onderdanen. Unieburgers die in België wonen, profiteren van een uitgebreide EU-wetgeving die hen de toegang garandeert tot gezondheidszorg, de meeneembaarheid van hun pensioen en hun toegang tot gezinsbijslagen waarborgt, zelfs als hun kinderen niet bij hen in het land van verblijf wonen. Niet-EU-migranten echter zijn erg afhankelijk van bilaterale socialezekerheidsvereenkomsten. Zijn die er niet, dan zijn hun rechten op sociale bescherming beperkt.

Niettemin blijven er een aantal verschillen bestaan tussen Belgische onderdanen en EU-migranten. De meest opvallende hervorming in dit opzicht is de administratieve praktijk om sociale uitkeringsgegevens te combineren met verblijfsgegevens voor EU-migrant die in België verblijven. Deze praktijk houdt in dat EU-migrant die minder dan vijf jaar in België verblijven en beschouwd worden als personen die misbruik hebben gemaakt van het sociale stelsel, hun recht op verblijf in België kunnen kwijtraken. Om dit te doen, vertrouwt België op een restrictieve interpretatie van de Burgerschapsrichtlijn uit 2004 die de lidstaten toestaat verblijfsvergunningen in te trekken van personen die een 'last' zijn voor hun openbare financiën. Sinds 2011 hebben meer dan 12 000 Unieburgers op basis hiervan het recht om in België te verblijven verloren. Hoewel een dergelijk beleid gericht is op de minderheid van EU-migrant die werkloos zijn en afhankelijk zijn van bijstand voor hun levensonderhoud, is het bredere effect van deze hervorming, zoals opgemerkt in eerdere studies (Lafleur en Mescoli 2018), dat nieuwkomers die in België aankomen de neiging hebben om hun registratie als inwoners van België uit te stellen en terughoudend zijn om hun recht op bijstand uit te oefenen uit angst om hun verblijfsvergunning te verliezen.

Wat betreft het arbeidsrecht heeft België de meeste internationale mensenrechtenverdragen en de meeste up-to-date internationale arbeidsnormen geratificeerd – waaronder de twee die specifiek betrekking hebben op arbeidsmigratie.²⁰ Die normen heeft het opgenomen in zijn nationale wetgeving. België heeft echter niet het Internationaal Verdrag van de Verenigde Naties inzake de bescherming van de rechten van alle migrerende werknemers en hun gezinsleden (1990) geratificeerd, noch Conventie 143 van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) over migrerende werknemers. Dit is nochtans een essentiële stap is om ervoor te zorgen dat de nationale wetgeving de mensenrechten van alle migranten effectief beschermt.

Migrant zonder wettig verblijf zijn duidelijk de categorie van migranten die het meest te lijden hebben onder het gebrek

aan sociale rechten. Ze zijn uitgesloten van de meeste sociale beschermingsregelingen (behalve dringende medische zorg) waardoor ze bijzonder afhankelijk zijn van hun werk. Dit maakt hen erg kwetsbaar ten aanzien van het afdwingen van arbeidsrechten.

Ze vroeg me om te werken van 10.00 tot 22.00 uur en ik ontving maar 20 euro! Maar wat kon ik doen? Het was in ieder geval beter dan thuisblijven (Vrouwelijke migrant uit Kosovo die 8 jaar geen wettig verblijf had, mei 2018).

Toch hebben zelfs werknemers zonder werk- of verblijfsvergunning bepaalde arbeidsrechten: minimumloon, individueel en regelmatig betaald loon, vrijheid van gebruik van het loon, loon dat onafhankelijk van winst of verlies van de werkgever wordt betaald, vergoeding van vervoerskosten, enz. (zie Ciré 2014). Niettemin brengt de kwetsbare positie van mensen zonder wettig verblijf (inclusief de angst om te worden uitgezet, het type werk dat moet worden uitgevoerd, gebrek aan toegang tot informatie, enz.) deze rechten in gevaar.

Voor elke drie dagen die ik werkte als huishoudster betaalde hij me er maar twee (Vrouwelijke migrant uit Marokko die 10 jaar lang geen wettig verblijf had, mei 2018).

REGULARISATIE VAN MENSEN ZONDER WETTIG VERBLIJF

Regularisatie van migranten zonder wettig verblijf omwille van buitengewone omstandigheden (9bis²¹) en om medische redenen (9ter²²) zijn uiterst beperkt. Bovendien zijn de voorwaarden om regularisatie te verkrijgen omwille van buitengewone omstandigheden (9bis) niet gespecificeerd.

Drie economen (de la Croix, Docquier en Van der Linden 2009) van de Université catholique de Louvain (UCL) hebben de economische impact van regularisatie in België geëvalueerd. Ze tonen aan dat de impact op de economie kwalitatief vergelijkbaar zou zijn met die van legale migratie: betere macro-economische indicatoren dankzij een positief fiscaal effect en minder spanningen op de markt. Er zou enkel een negatieve impact kunnen zijn op het werk van minder gekwalificeerde werknemers. Dit effect zou echter beperkt blijven, omdat de meeste migranten zonder wettig verblijf al een baan hebben en dit effect niet lang zal aanhouden omdat deze nieuwkomers op de arbeidsmarkt uiteindelijk nieuwe productieve activiteiten zullen creëren.

²⁰ IAO C-97 en IAO C-189.

²¹ Aanvraag voor een verblijfsvergunning omwille van buitengewone omstandigheden ingevoerd op basis van artikel 9bis van de wet van 15 december 1980 (in werking getreden op 1 juni 2007).

²² Aanvraag van een verblijfsvergunning om medische redenen ingevoerd op basis van artikel 9ter van de wet van 15 december 1980 (in werking getreden op 1 juni 2007).

Toegang tot de arbeidsmarkt

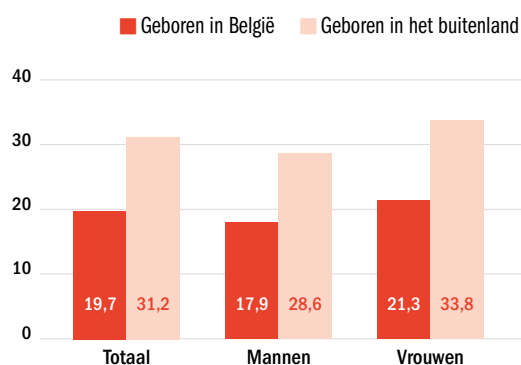
Zoals vermeld in het eerste hoofdstuk, was in het jaar 2017 56,5% van de migranten tussen de leeftijd van 15 en 64 aan het werk. Hoewel dit aantoonde dat migranten belangrijke spelers op de arbeidsmarkt zijn, is de arbeidsparticipatie van autochtonen hoger (64,7%). Deze kloof van 8 procentpunten is bijna drie keer groter dan het EU-gemiddelde – wat aangeeft dat België het niet goed doet op EU-niveau.

De resultaten met betrekking tot arbeidsparticipatie van vluchtelingen zijn lager in vergelijking met de rest van de van oorsprong buitenlandse bevolking. Hiervoor zijn verschillende verklaringen (zie verder). Wat al kan worden opgemerkt, is dat het verkorten van de periode die leidt tot de erkenning van de vluchtelingenstatus in ieder geval de snelheid waarmee zij netto bijdragers aan de staatsbegroting worden, zou verhogen.

Gemiddeld werkten tussen 2000 en 2015 ongeveer 40% van de vluchtelingen 5 jaar na hun erkenning en 60% van hen werkte in deze periode minstens één keer. Na 10 jaar werkte 50%, maar 80% had al gewerkt. Deze resultaten tonen de instabiliteit van de professionele loopbaan van begunstigen van internationale bescherming in België (Bruno Schoumaker, professor demografie aan de Universit e Catholique de Louvain, januari 2019).

We moeten ook opmerken dat als migranten, inclusief vluchtelingen, economisch geïntegreerd zijn in de samenleving, dit voor iedereen voordelig zou zijn. Migrant zouden de bevolking in de werkende leeftijd vergroten, de vergrijzing van de bevolking afzwakken (OESO/EU 2015) en sectoren kunnen vullen die behoefte hebben aan arbeidskrachten.

Naast de zwakke resultaten met betrekking tot de werkgelegenheidsgraad, zijn migranten oververtegenwoordigd in laag- en middelhooggeschoolde banen in verhouding met Belgische autochtone werknemers (OESO 2018). Gemiddeld 60% van de werkende migranten in België werkte in 2017 in laag- of middelhooggeschoolde banen, tegenover 50% van de autochtone werknemers. OESO-gegevens (2013) tonen aan dat migranten in België relatief lager opgeleid zijn dan autochtonen, maar dat de kloof beperkt is. Ongeveer 35% van de in het buitenland geboren personen heeft minder dan hoger secundair onderwijs genoten, vergeleken met 25% van de autochtone personen. Deze oververtegenwoordiging in laag- en middelhooggekwalificeerde jobs wijzen op het probleem van overkwalificatie²³ van migranten. Figuur 5 laat zien dat gemiddeld één op de drie (33,2%) migranten overgekwalificeerd is, in vergelijking met ongeveer één op de vijf autochtone Belgen (19,8%). Vrouw zijn verhoogt aanzienlijk het risico van overkwalificatie (OESO/EU 2015).

Figuur 5. Overkwalificatiecijfers onder 15-64-jarigen, per geboorteplaats en geslacht, 2012-2013

Bron: OESO/EU (2015).

Een deel van het verschil in tewerkstelling, jobkwaliteit, overkwalificatie en tewerkstellingssector (cf. supra) kan verklaard worden door de specifieke kenmerken van de migrantenpopulatie. Bijvoorbeeld: de verschillen in kwalificatie, sociaal en professioneel netwerk, taalkennis, jobs waarvoor de Belgische nationaliteit vereist is, administratieve vereisten (derdelanders hebben in veel gevallen een arbeidskaart of gecombineerde vergunning nodig om te mogen werken) en een verschil in opleidingsniveau.

Dit verschil is eveneens het resultaat van verschillende structurele uitdagingen voor migranten op de arbeidsmarkt. Ten eerste heeft de Belgische arbeidsmarkt een hoge drempel op het vlak van vaardigheden en kwalificaties (EMN 2018). Dit verklaart waarom taalkennis en de erkenning van diploma's van substantieel belang zijn voor de inclusie van migranten. Ten tweede is de Belgische markt sterk gesegmenteerd in een primair segment (gekenmerkt door stabiele jobs, hoge salarissen, enz.) en een secundair segment (gekenmerkt door tijdelijke jobs, lagere salarissen, meer werkonzekerheid, enz.). Er bestaat weinig mobiliteit tussen deze categorieën (ibid.). Meer algemeen bestaat er weinig mobiliteit op de arbeidsmarkt (in vergelijking met andere landen werken mensen in België langer in dezelfde job/voor dezelfde werkgever/in dezelfde sector) (ibid.). Ten slotte krijgen migranten geregeld te maken met verschillende vormen van discriminatie, zowel binnen de arbeidsmarkt als met betrekking tot de toegang tot kapitaal. We gaan verderop dieper in op de structurele obstakels.

Taalverwerving

Taalverwerving is in de meeste gevallen essentieel voor het vinden van een job in België. België is een ingewikkeld land omwille van zijn drie nationale talen. Hoewel er mogelijkheden zijn om cursussen te volgen, zijn de mogelijkheden om de taal te oefenen beperkter, vooral voor mensen die hulp krijgen van het OCMW. De bereidheid om te werken is immers één van de voorwaarden om in aanmerking te komen voor een leefloon. Activiteiten om de taal te oefenen – zoals vrijwilligerswerk – moeten daarom uitdrukkelijk goedgekeurd worden door het OCMW.

²³ Overkwalificatie verwijst naar een situatie waarin het opleidingsniveau van een persoon hoger is dan wat zijn/haar beroep vereist. Het overkwalificatiegehalte komt overeen met het aandeel werknemers dat hoger onderwijs heeft genoten en werkzaam is in een baan die geclassificeerd wordt als laag- of middelhooggeschoold.

Veel vluchtelingen halen het hoogste niveau van hun taal cursus, maar hebben nog niet het vereiste niveau om een baan te vinden. Ze moeten oefenen. Maar als ze vrijwilligerswerk doen, kunnen ze hun OCMW-leefloon verliezen. Ze zitten dan vast (Coördinator van het project voor kwetsbare vluchtelingen van Caritas International, december 2018).

De meeste OCMW's gebruiken de logica van de 'snelste weg naar werk', wat betekent dat korte, professionele opleidingen (meestal voor knelpuntberoepen) worden aanbevolen, terwijl opleidingen of studies die meerdere jaren in beslag nemen, niet worden geaccepteerd. Niettemin hangt de beslissing sterk af van de OCMW's en de praktijken variëren van gemeente tot gemeente.

Een van onze cliënten, een dokter uit Togo, was erin geslaagd huisvesting te vinden in Ukkel. Het OCMW liet hem toe zich medisch te specialiseren, met behoud van zijn toelagen. Een ander OCMW zou dit nooit hebben toegestaan, vooral niet voor een specialisatie. Ik denk dat de Belgen niet beseffen hoe belangrijk huisvesting in dat opzicht is (Coördinator van het project voor kwetsbare vluchtelingen van Caritas International, december 2018).

Erkenning van diploma's en kwalificaties

Erkenning van diploma's en kwalificaties is een belangrijke stap voor elke migrant die een professioneel of persoonlijk project wil ontwikkelen. De gelijkenschakeling van een diploma bekomen is niet makkelijk om verschillende redenen: de moeilijke toegang tot originele documenten (vooral voor vluchtelingen – zie kader 'De lange weg naar werk'), de kosten²⁴ (aanvraag, officiële vertaling, enz.), tijdsduur (5 tot 9 maanden) en beperkingen voor bepaalde soorten diploma's.

Mensen die hun studie in de Democratische Republiek Congo hebben beëindigd tussen 1998 en 2014 ontvangen bijvoorbeeld geen gelijkwaardigheidserkenning van het diploma. Ciré (2017) heeft deze landspecifieke focus al aangeklaagd, omwille van het gebrek aan transparantie in deze beslissing en de stigmatisering van een specifieke groep mensen van dezelfde herkomst.

Het gebrek aan erkenning heeft een directe impact op de arbeidsparticipatie:

Een kinderpsychiater uit Syrië had daar gestudeerd, specialiseerde zich daarna in België en keerde daarop terug naar zijn land. Tijdens de oorlog kwam hij terug naar België om bescherming te zoeken. Zijn diplomagelijkschakeling werd geweigerd omdat hij

© Pauline Willot

zijn hoofddiploma behaalde in Syrië, ondanks het feit dat hij later een specialisatie in België had behaald! Teleurgesteld vertrok hij uiteindelijk uit België naar de Golfregio. Deze onregelmatigheden in het systeem hebben ernstige gevolgen, niet alleen voor deelname aan de arbeidsmarkt, maar ook voor de waardigheid van de persoon (Coördinator van het project voor kwetsbare vluchtelingen van Caritas International, december 2018).

In Frankrijk heb ik een Technisch Certificaat behaald, dat vandaag vervangen is door een ander programma. Later behaalde ik een hoger technisch certificaat, gelijk aan een *baccalaureaat + 2*. De Franse gemeenschap in België heeft geen van deze diploma's erkend. Enkel mijn diploma van de lagere school werd erkend! Ik was zeer gefrustreerd omdat ik niet erkend werd voor een diploma waarvoor ik hard had gewerkt. Bovendien liep ik een kans mis op een baan, omdat ik zonder dit erkende diploma niet genoeg APE-punten had.²⁵ Uiteindelijk heb ik mijn erkenningsaanvraag ingediend bij de Vlaamse Gemeenschap, die het ook aanvaard heeft (Migrant uit Frankrijk, aangekomen in België in 2014, december 2018).

Discriminatie

Discriminatie is een belangrijke hinderpaal die in het buitenland geboren werknemers belemmert ten volle aan de arbeidsmarkt deel te nemen. Dit is bevestigd door tal van studies.

Met behulp van een 'correspondentie test'-methode (waarbij met fictieve gegevens wordt ingegaan op een bestaande vacature), ontdekten Baert et al. (2013) dat jonge afgestudeerde sollicitanten

²⁴ Een nieuwe wet (Decreet van de Regering van de Franse Gemeenschap tot vaststelling van de voorwaarden en de procedure voor het toekennen van gelijkwaardigheid aan titels, academische graden en certificaten van hoger onderwijs in het buitenland, gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad, van kracht sinds 15 september 2016) heeft goede vooruitgang geboekt, met name wat betreft het verlagen van de kosten (gratis voor vluchtelingen).

²⁵ APE staat voor "L'Aide à la Promotion de l'Emploi" en bevordert de werkgelegenheid via een puntensysteem bij werkgevers van de non-profitsector. Zij krijgen een jaarlijkse subsidie en een verlaagd tarief voor de sociale bijdragen.

met Turks klinkende namen in Vlaanderen minder kans hebben om te worden uitgenodigd voor een sollicitatiegesprek dan jonge afgestudeerden met Vlaams klinkende namen. Gemiddeld moeten sollicitanten met Turkse namen 44% meer aanvragen sturen om evenveel positieve antwoorden te ontvangen als mensen met een Vlaamse naam. Baert et al. (2015 en 2016) hebben aangetoond dat mensen met een hoger opleidingsniveau, meer professionele of vrijwilligerservaring, minder snel worden gediscrimineerd, vooral in beroepen waarvoor het moeilijk is om mensen te vinden.

Kwalitatieve gegevens en opiniepeilingen wijzen ook op het bestaan van discriminatie buiten Vlaanderen. Uit een onderzoek van IPSOS in 2009 bleek dat respectievelijk 44% en 41% van de migrantenbevolking in Brussel en Luik verklaarden ten minste één keer slachtoffer te zijn geweest van discriminatie bij het zoeken naar werk (zie Lafleur en Marfouk 2017). Ongeveer 16% van de in België wonende migranten zijn van mening dat

ze tot een groep behoren die gediscrimineerd wordt op grond van etniciteit, nationaliteit of ras. Dit aandeel ligt nog hoger voor migranten uit derde landen: 35% onder hen verklaart tot een groep te behoren die gediscrimineerd wordt (OESO/EU 2015).

De Belgische bevolking is zich goed bewust van het bestaan van dit probleem. Een Eurobarometer in 2015 onthulde dat 74% van de Belgische bevolking vond dat discriminatie op grond van etnische afkomst de meest voorkomende vorm van discriminatie is, gevolgd door discriminatie op basis van religie of overtuiging (67%).

Verschiedende rechtszaken hebben ook aangetoond dat discriminatie op de Belgische arbeidsmarkt niet alleen de verantwoordelijkheid is van werkgevers, maar ook van klanten die bedrijven onder druk zetten om geen personen van buitenlandse afkomst aan te nemen omdat zij de voorkeur geven aan autochtonen. De zaak van uitzendbureau Adecco

DE LANGE WEG NAAR WERK: HET VERHAAL VAN AMIN

Amin vluchtte uit Iran en kwam in 2012 aan in België. Hij werd er erkend als vluchteling. Voordat hij naar België kwam, was hij in het bezit van een masterdiploma in telecommunicatiesystemen, bezat hij drie bedrijven en had hij 14 jaar werkervaring op het gebied van netwerkingering.

Na het vinden van een kleine studio in de stad Antwerpen, kon Amin zich aanmelden voor een intensieve cursus Nederlands aan de Universiteit van Antwerpen. Na de eerste twee modules moest Amin de intensieve cursus verlaten omdat het OCMW er niet meer voor wilde betalen. Zijn Nederlands was echter nog niet goed genoeg om te kunnen werken. Amin, die graag wilde werken, wendde zich tot het Vlaamse uitzendbureau VDAB. Vanwege zijn specifieke beroepskwalificaties kon de VDAB-consultant hem echter geen advies geven om een opleiding of een baan te vinden.

Amin probeerde een Belgische gelijkwaardigheid te behalen voor zijn masterdiploma maar omdat hij werd gezocht in Iran kon hij zich niet wenden tot zijn universiteit om de benodigde documenten op te vragen. Hij besloot zich in te schrijven voor een professionele netwerk cursus en vond een school in Brussel. Ondanks zijn uitstekende score op het toelatingsexamen, beschouwde de school hem als overgekwalificeerd.

Met hulp van een vriend vond hij een cursus netwerkinfrastructuur, georganiseerd door de VDAB. Hij had echter niet het vereiste niveau Nederlands om deel te nemen aan de cursus. Amin hield vol en na twee extra interviews kon hij zich eindelijk inschrijven voor de cursus die in september zou beginnen.

Ik was zo blij dat ik een cursus had gevonden, maar kort na dat goede nieuws vertelde mijn maatschappelijk werker me dat het OCMW voor mij werk had gevonden als schoonmaker. Ik had niet het recht om te weigeren, anders zou dat geïnterpreteerd worden als onwil om te werken en zou het leiden tot het intrekken van mijn leefloon. Dus ik ging in de zomer drie maanden lang gebouwen schoonmaken. Gelukkig kon ik het einde van het contract met hen onderhandelen om mijn opleiding in september te starten (Amin, Iraans vluchteling in België sinds 2012, december 2018).

Twee jaar later heeft Amin het internationaal erkende netwerkcertificaat (CCNA) op zak. Hij slaagde met 100% voor al zijn examens. Voordat zijn opleiding was afgelopen, had hij al een baan gevonden in een IT-bedrijf, waar hij nog steeds werkt. Het is een internationaal bedrijf, dus de voertaal is Engels.

Het kostte me 5 jaar om een baan in het Engels te vinden, een taal die ik al beheerste voor mijn aankomst in België. De weg was vol obstakels, maar ik gaf niet op. Veel mensen die hier aankomen hebben vreselijke dingen meegemaakt, ze zijn getraumatiseerd. Door dergelijke obstakels kunnen ze de moed opgeven. Mensen raken onderweg hun motivatie kwijt en als dat eenmaal gebeurt, is het niet gemakkelijk om ze weer op de goede weg te krijgen (Amin, *ibid.*).

dat instructies gaf aan zijn agenten om uitsluitend werknemers zonder migratieachtergrond te sturen op verzoek van zijn klanten, haalde in het begin van de jaren 2000 de voorpagina's van kranten in België. Het werd in 2015 veroordeeld door het Hof van beroep in Brussel (Unia 2016).

Publieke opinie en politiek discours

Discriminatie wordt gevoed door een specifieke context van overtuigingen rond migratie. Een aanzienlijk deel van de Belgische publieke opinie beschouwt migratie als een reële bron van problemen en denkt dat migranten een bedreiging vormen voor de nationale veiligheid, economie en cultuur.

Volgens een Europese sociale enquête, uitgevoerd tussen 2014 en 2015, is een aanzienlijk deel van de Belgische respondenten (ongeveer 65%) van mening dat migranten de criminaliteit in het land verhogen, banen wegnemen van autochtone inwoners (38%), nadelige effecten hebben op overheidsfinanciën (48%), op de economie in het algemeen (44%) en het culturele leven in België ondermijnen (25%).

Niettemin zien we in figuur 6 dat de houding ten opzichte van immigratie gunstiger is geworden sinds de solidariteitscrisis van 2015.²⁶ Meer bepaald is het aandeel van voorstanders van een restrictief immigratiebeleid ten aanzien van verschillende soorten migranten in 2016 veel kleiner dan in 2014. Hetzelfde geldt voor zij die geloven dat immigratie slecht is voor de economie, het land tot een slechtere plek maakt om te leven en het culturele leven van het land ondermijnt. Terwijl de publieke opinie in de loop der tijd toleranter is geworden ten aanzien van migratie, blijft er een aanzienlijk deel van de bevolking over met een negatieve visie op migratie.

Sociaalacademisch onderzoek suggereert dat individuele kenmerken zoals leeftijd, geslacht, opleidingsniveau/kwalificatie, situatie op de arbeidsmarkt en contact met migranten bepalende

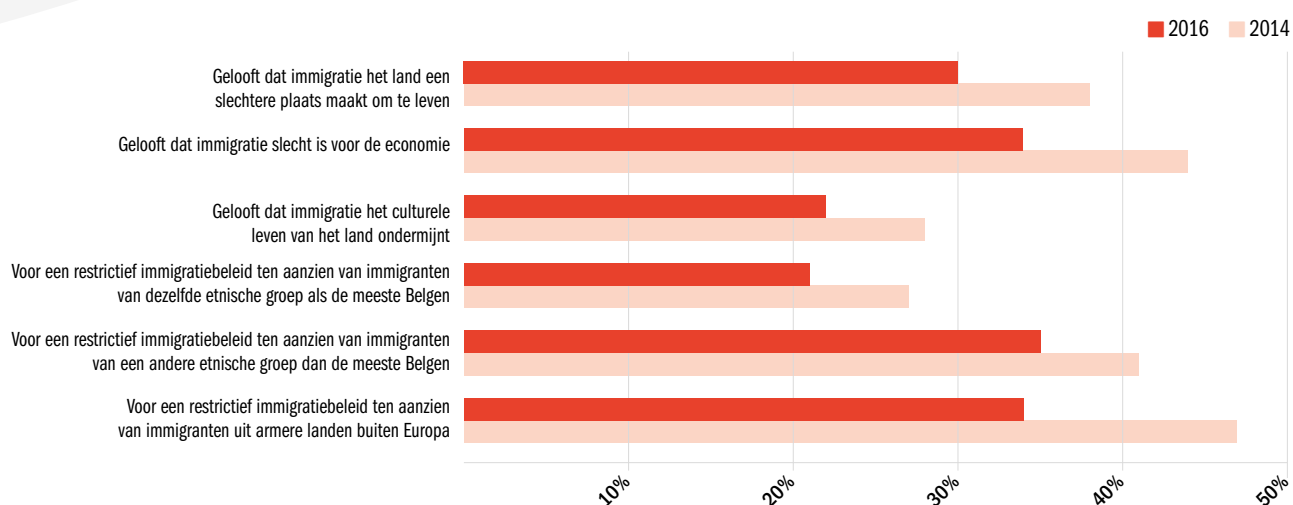
De houding ten opzichte van immigratie is gunstiger geworden sinds de solidariteitscrisis van 2015

factoren zijn voor iemands houding ten opzichte van immigratie. Afgezien van de sociaaldemografische factoren, heeft een groot aantal empirische studies gewezen op de rol van andere factoren zoals racisme, immigratiefobie en weerstand tegen diversiteit. Deze literatuur benadrukt bovendien dat openbaar beleid dat de angst van mensen voor immigratie vermindert en tolerantie, antiracisme en multiculturalisme bevordert, kan bijdragen aan het verminderen van anti-migranten gevoelens.

Naast deze individuele kenmerken heeft België een specifieke context die zou kunnen verklaren waarom een aanzienlijk deel van de bevolking een negatieve visie op migratie heeft.

Ten eerste wordt België, als een federaal land met drie verschillende taalgemeenschappen, gekenmerkt door een zwakke nationale identiteit, die op zich niet afwijzend staat ten opzichte van externe invloeden veroorzaakt door migratie. Maar de aanwezigheid van nationalistische partijen, vooral maar niet uitsluitend in Vlaanderen, betekent dat het discours en praktijken die buitenlandse invloeden afwijzen ook bestaan.

Ten tweede, hoewel de economische context bijzonder gunstig was voor de naoorlogse Italiaanse migranten om hun economische bijdrage om te zetten in politieke invloed, hebben migranten

Figuur 6. Belgische publieke opinie over migratie

Bron: Europees sociaal onderzoek en berekeningen van de auteurs.

²⁶ Om de verandering in de Belgische publieke opinie ten aanzien van immigratie na de recente komst van vluchtelingen in Europa en in België in het bijzonder te onderzoeken, hebben we gebruik gemaakt van het feit dat er zes vragen waren opgenomen in twee rondes van de European Social Survey (EES). Ronde 7 en ronde 8 werden respectievelijk in 2014 en 2016 uitgevoerd.

die arriveerden na de oliecrisis van de jaren zeventig, geen vergelijkbare trajecten doorlopen omdat zij zwaarder getroffen werden door werkloosheid en discriminatie op de arbeidsmarkt. De oververtegenwoordiging van migranten onder werklozen en hun overmatige blootstelling aan sociale risico's hebben er op hun beurt toe geleid dat sommige politieke partijen en een deel van de bevolking de sociaaleconomische bijdrage van recent aangekomen migranten in België in vraag gesteld hebben.

Ten derde, vergelijkbaar met de situatie van naoorlogse Italiaanse migranten die discriminatie hebben ervaren op basis van hun religieuze praktijken die als 'te extreem' werden beschouwd in vergelijking met de Belgische katholieke gebruiken in die tijd, zien moslimmigranten in België en hun nakomelingen eveneens dat hun sociaalculturele bijdrage aan het land in twijfel wordt getrokken. Vooral de toename van islamofobie sinds 2001 en de toename ervan na de terroristische aanslagen van 2016 in Brussel hebben ertoe geleid dat bovengenoemde nationalistische partijen zich openlijk afvragen of de islam wel verenigbaar is met de – grotendeels ongedefinieerde – overheersende waarden van de Belgische samenleving.

Al deze elementen nodigen uit om de publieke respons op discriminatie in België te versterken, als aanvulling op de antiracismewet uit 1981, de oprichting van Unia en de recente goedkeuring van een wet die het gebruik van praktijktesten mogelijk maakt om discriminatie op de arbeidsmarkt in Brussel te signaleren. Ondanks de toename van racistische incidenten in de afgelopen jaren – waaronder de online intimidatiecampagne tegen een zwarte journaliste van de Franstalige publieke omroep en de gewelddadige aanval op een jonge Belgische moslimvrouw in 2018 in Anderlues – heeft de Belgische regering nog geen interfederaal actieplan tegen racisme uitgewerkt om de bestrijding

van racisme te coördineren, waartoe veel actoren in deze sector, waaronder Unia, al geruime tijd oproepen.

Nationaliteitsverwerving

In 2012 heeft België zijn nationaliteitswet hervormd (wet van 4 december 2012). Die wet verstrengt de voorwaarden voor toegang tot de nationaliteit en verlengt de minimale verblijfsduur voordat het staatsburgerschap kan worden aangevraagd van 3 naar 5 jaar. Terwijl de vorige wetgeving de nationaliteit als een eerste stap op weg naar integratie beschouwde, bevat de wet van 2012 een reeks criteria om te beoordelen of migranten 'geïntegreerd genoeg' zijn om het Belgische staatsburgerschap te kunnen krijgen. Buitenlanders die 5 jaar in België hebben gewoond, kunnen het staatsburgerschap aanvragen, maar moeten hun kennis van één van de drie nationale talen bewijzen. Ze moeten ook hun sociale integratie (bijvoorbeeld met een schooldiploma, certificaat van deelname aan integratiecursussen, enz.) en hun economische integratie aantonen (d.w.z. met bewijs dat ze de afgelopen 5 jaar minstens 468 dagen hebben gewerkt).

Deze verandering belichaamt de rol die de Belgische overheid in haar integratiebeleid wil toekennen aan de nationaliteitsverwerving. Terwijl een snelle toegang tot nationaliteit eerder door beleidsmakers werd beschouwd als een stimulans voor integratie (bijvoorbeeld om nationaliteitsbarrières op de arbeidsmarkt te overwinnen), was de hervorming bedoeld om de nationaliteitsverwerving voorwaardelijk te maken aan een bewezen voorafgaande integratie.

Deze wetgeving vormt een obstakel voor de ontwikkeling van zowel de landen van verblijf als de landen van herkomst, in de zin dat het bezit van de nationaliteit van het land van verblijf

het reizen tussen het land van herkomst en het land van verblijf aanzienlijk vergemakkelijkt (in het bijzonder voor personen die internationale bescherming genieten). Bovendien biedt de nationaliteit extra zekerheid aan migranten die zich uitspreken tegen (of worden beschuldigd door) regimes in het land van herkomst die met harde hand optreden. Zo naturaliseerde Zweden in 2018 bijvoorbeeld de Iraanse arts en professor in de geneeskunde, Ahmadreza Djalali, terwijl hij zich in detentie bevond en ter dood was veroordeeld in Iran, waardoor de diplomatieke druk op Iran toenam, in de hoop zijn doodstraf te voorkomen (Deutsche Welle 2018).

Specifieke obstakels voor de bijdrage aan het land van herkomst

Dure remittances

Remittances vormen voor veel landen van herkomst een belangrijke bron van buitenlandse valuta en inkomsten. Uit de cijfers blijkt dat remittances negatief worden beïnvloed door transferkosten (Gibson et al. 2006; Freund en Spatafora 2008). De transfers zullen dus waarschijnlijk afnemen naarmate de kosten stijgen.

Volgens de Worldwide Database van de Wereldbank (2018) bedroegen in het tweede kwartaal van 2018 de gemiddelde globale kosten voor het versturen van 200 dollar ongeveer 7% van het verzonden bedrag. Ondanks de daling in de afgelopen jaren vinden veel waarnemers dat het nog steeds duur is. Uiteraard verschillen de kosten sterk tussen geldtransferbedrijven, herkomstlanden en landen van bestemming (Beck en Peria 2009).

De Worldwide Database van de Wereldbank geeft informatie over de kosten voor het versturen van remittances van 48 landen naar 105 ontvangende landen, waaronder België naar vier landen, namelijk Algerije, de Democratische Republiek Congo, Marokko en Turkije. De gemiddelde kosten voor het versturen van remittances vanuit België bedroegen in 2018 5,6% van de totale transfers naar Marokko, 7,7% voor de DRC, 8,2% voor Turkije en 10% voor Algerije.

In 2011 en 2014 heeft de G-20 (waartoe de EU behoort) toegezegd de gemiddelde totale kosten voor het overmaken van remittances terug te brengen tot 5%. Uit bovenstaande cijfers blijkt echter dat het sturen van geld vanuit België duur blijft.

Structuren van diasporaverenigingen

Sommige migranten organiseren zichzelf in een vereniging om ontwikkelingsprojecten op te zetten. In tegenstelling tot grotere, meer 'geprofessionaliseerde' ontwikkelings-ngo's ontbreekt het hen echter vaak aan middelen en ervaring om te reageren op publieke projectoproepen, waardoor het voor jonge en kleinere organisaties moeilijk is om aan dergelijke projecten deel te nemen. Leaders van diasporaverenigingen erkennen zelf in interviews

dat het hun vaak ontbreekt aan tijd en vaardigheden om op deze projectoproepen te reageren. Veel verenigingen vertrouwen op de goodwill van hun leden en op de tijd die zij buiten hun beroeps- en gezinsleven aan de vereniging kunnen besteden.

Mensen nemen dit engagement op bovenop hun professionele activiteiten. Als het slecht gaat met het project, komt dat omdat mensen niet altijd de tijd hebben om hieraan te werken (Verantwoordelijke van de vereniging *Impact Sud*, mei 2015; in Schwanen 2016).

In het onderzoek van Schwanen (ibid.) wezen leiders van diasporaverenigingen op het symbolische en materiële belang van een gezamenlijk ontwikkelingsbeleid, maar merkten ook op dat organisaties baat zouden kunnen hebben bij begeleiding en opleiding om met meer succes met overheidsinstanties om te gaan. Hoewel dit kan worden gezien als een beperking van zulk beleid, toonde dit onderzoek ook aan dat de motivatie om met succes deel te nemen aan het gezamenlijke ontwikkelingsbeleid een stimulans was om opleidingen te volgen en vaardigheden te verwerven (bijvoorbeeld boekhouding, IT, enz.) – wat niet alleen de transnationale betrokkenheid maar ook de inclusie in België bevordert.

Terwijl migranten in België genieten van de vrijheid van vereniging en dit recht cruciaal is geweest bij de ontwikkeling van transnationale activiteiten, is dit gedeeltelijk in het gedrang gekomen door de recente wijziging van de Belgische vreemdelingenwet. Deze hervorming stelt de Belgische autoriteiten in staat vreemdelingen uit te zetten – zelfs als ze in België zijn geboren en zelfs als ze in het bezit zijn van een permanent verblijfsrecht – wanneer ze worden beschouwd als een bedreiging voor de openbare orde of nationale veiligheid. Deze nieuwe wettelijke bepaling, die in 2017 werd gebruikt om 112 personen uit te zetten, heeft geleid tot grote verontwaardiging binnen het Belgische middenveld. Het middenveld klaagde deze wetgeving aan omdat ze die beschouwt als een beperking van de vrijheid van meningsuiting, met inbegrip van het verdedigen van standpunten of het demonstreren tegen vermeende onrechtvaardigheid, ongeacht of deze zich richt tegen de Belgische autoriteiten of die van het land van herkomst. Met andere woorden, er bestaat een groter risico dat migranten, op grond van deze bepaling, terughoudender zijn om hun werkomstandigheden aan de kaak te stellen, bijvoorbeeld door bedrijven te bezetten of te staken, of te demonstreren tegen mensenrechtenschendingen in hun thuisland, als zij het gevoel hebben dat dit als een bedreiging voor de openbare orde kan worden geïnterpreteerd.

Situatie in het land van herkomst

De sociaaleconomische en politieke situatie in het land van herkomst kan migranten zowel mogelijkheden bieden qua transnationaal engagement, maar kan net zo goed een obstakel vormen. Niet alleen zal die context het vermogen van migranten om transnationaal te ondernemen beïnvloeden, maar ook het type betrokkenheid waarvoor ze kiezen (Lafleur 2005).

*“SOMMIGE
MIGRANTEN
ORGANISEREN
ZICHZELF OM
ONTWIKKELINGS-
PROJECTEN OP
TE ZETTEN”*

© Isabel Corthier

In de grootste niet-Europese herkomstlanden (in het geval van België: Marokko, de DRC en Turkije) kunnen problemen zoals hoge werkloosheid, beperkte onderwijskansen en instabiliteit van de munteenheid, belangrijke drijfveren voor migratie zijn. Ze kunnen echter ook de transnationale betrokkenheid van migranten belemmeren, omdat bijvoorbeeld financiële beleggingen te riskant worden of omdat het vinden van bewaarde partners in het land van herkomst daardoor moeilijk wordt. Hoewel deze omstandigheden aanzienlijk verschillen van andere grote Europese landen van herkomst zoals Frankrijk, Nederland of Italië, zijn ze tot op zekere hoogte wel van toepassing op de situatie in Roemenië en Bulgarije.

Naast structurele problemen kan specifieke wetgeving (of de afwezigheid ervan) migranten ontmoedigen om zich in te laten met het land van herkomst.

De context van het land van herkomst kan er ook toe leiden dat sommige migranten rechtstreeks politiek actief zijn in het gastland. Sommige Koerdische en Congolese migranten zijn van mening dat het gebrek aan mogelijkheden voor politieke participatie in het herkomstland directe actie (zoals protesten en marsen) in het gastland rechtvaardigt. In het geval van de DRC heeft de afwezigheid van de diaspora binnen de formele politieke arena geleid tot het ontstaan van bepaalde groepen die ‘les combattants’ worden genoemd en die oorspronkelijk in het Verenigd Koninkrijk zijn gevormd. Zij verdedigen de idee dat geweld een noodzakelijk middel is om het zittende regime te verdrijven en een einde te maken aan de “uitbuiting van het land” (Demart 2013).

De Syrische vluchtelingen die de laatste jaren naar België zijn gekomen, hebben slechts een beperkt aantal demonstraties georganiseerd, enerzijds omdat ze focusten op het veiligstellen van de vluchtelingenstatus in België, en anderzijds vreesden dat familieleden die nog steeds in Syrië verblijven de gevolgen van hun verzet tegen het Assad-regime zouden kunnen ondervinden. Het postconflictsценario lijkt meer geschikt voor transnationale betrokkenheid, zoals blijkt uit het Rwandese dialooginitiatief gestart door de diaspora (cf. supra). Dit initiatief – dat startte zodra de intensiteit van het conflict was afgenomen – beïnvloedde het wederopbouwproces in het land van herkomst.

Tijdens de zomer van 2018 heeft de Roemeense diaspora zich in Europa massaal afgezet tegen de corruptie in hun land van herkomst en heeft ze herhaaldelijk demonstraties georganiseerd in Boekarest. Deze situatie kreeg een bijzondere wending in de Belgische context aangezien deze periode samenviel met de verkiezingscampagne voor de lokale verkiezingen van 2018, waarbij de Roemeense gemeenschap zich voor het eerst mobiliseerde om zich te registreren en aan de verkiezingen deel te nemen. Deze dubbele context van verkiezingen ‘hier’ en crisis ‘daar’ zette enkele gemeenschapsleiders in België ertoe aan om hun ervaring in België te gebruiken als argument om zich te verzetten tegen het regime in Roemenië. Een vaak gebruikte redenering van diasporaleiders was de volgende: “Als Belgische partijen ons erkennen door te lobbyen voor onze stemmen en ons uit te nodigen om als kandidaat op hun lijst te staan, waarom kunnen de Roemeense autoriteiten dan geen enkele erkenning geven aan hun eigen diaspora?”²⁷

²⁷ De auteurs willen Dr. Daniela Vintila (CEDEM, Universiteit van Luik) bedanken voor het onder de aandacht brengen van dit voorbeeld.

NATIONAAL BELEID EN NATIONALE PRAKTIJKEN DIE DE BIJDRAGE VAN MIGRANTEN VERGEMAKKELIJKEN

België heeft verschillende beleidslijnen en praktijken geïntroduceerd die de bijdrage van migranten vergemakkelijken. De ondertekening van de Agenda 2030 is een voorbeeld van de erkenning van de bijdrage van migranten aan ontwikkeling. Migratie is intrinsiek gekoppeld aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen, aangezien de Agenda 2030 erkent dat migratie op verschillende manieren een bepalende ontwikkelingsfactor is.

Dit hoofdstuk analyseert het beleid dat de mogelijke bijdrage van migranten aan België vergemakkelijkt en focust op enkele goede praktijken die gericht zijn op het vergroten van de participatie van migranten op de arbeidsmarkt en in het politieke leven. Vervolgens kijken we naar praktijken die gericht zijn op het vergemakkelijken en vergroten van de bijdrage van migranten aan het land van herkomst. We verwijzen vooral naar het gezamenlijke ontwikkelingsbeleid en de rol van de herkomstlanden zelf.

DE DUURZAME ONTWIKKELINGSDOELSTELLINGEN IN BELGIË

In 2015 verbond de wereld – inclusief België – zich tot de uitvoering van de Agenda 2030 en de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's). Drie jaar later is er op administratief niveau heel wat werk verzet in België, maar het beleidsniveau blijft achter.

Er staan België enkele grote uitdagingen te wachten om verschillende SDG's te halen, waaronder die met betrekking tot Verantwoorde consumptie en productie (SDG 12), Klimaatactie (SDG 13) en Leven op het land (SDG 15) (Sachs et al. 2016; UN High-level Political Forum 2017). Hoewel er verschillende initiatieven in België bestaan om het bewustzijn en de implementatie van SDG's te vergroten, laat de onlangs gepubliceerde SDG-barometer zien dat er nog werk aan de winkel is op het gebied van bewustzijn en kennis over de SDG's.

België heeft de Agenda 2030 publiekelijk verdedigd en heeft zich geëngageerd tot allerlei beleidsplannen, strategieën en verklaringen, waaronder regelmatige rapportering bij de VN of centrale stakeholder-evenementen. Maar dit heeft niet geleid tot concrete acties. Na drie jaar zien we een aantal verontrustende trends. Zo neemt de honger voor het eerst toe, wordt er minder uitgegeven aan internationale solidariteit (met een daling van 6% tussen 2016 en 2017), die in 2017 slechts 0,45% van het bruto nationaal inkomen vertegenwoordigde (zie CNCD/11.11.11 2018) en stellen we vast dat de armoede in België sinds 2004 is toegenomen (gegevens van Statbel). Als België aan dit tempo doorgaat, zal het de helft van de doelstellingen niet halen en zal het er op een aantal gebieden zelfs op achteruit gaan. Er is een wet, een constitutionele verankering en een institutionele structuur voor de uitvoering ervan. De verwezenlijking van Agenda 2030 vereist onmiddellijke en versnelde beleidsmaatregelen.

Een betere bijdrage aan België

Net als in vele andere landen wordt in België het beleid dat de bijdrage van migranten aan hun land van verblijf vergemakkelijkt, vaak gegroepeerd onder de categorie integratiebeleid. Dergelijk beleid is meestal uitsluitend van toepassing op migranten en probeert problemen aan te pakken waarmee deze populatie te maken heeft. Een exclusieve focus op dit beleid zou echter voorbijgaan aan het feit dat ook andere beleidsdomeinen de economische, sociale of culturele bijdragen van migranten aan België kunnen vergemakkelijken.

Integratiebeleid

Er bestaat geen gemeenschappelijke definitie van ‘integratie’ in België, noch een gemeenschappelijk beleid of programma. Toch wordt integratie als een politieke prioriteit beschouwd. Integratiebeleid in België heeft de afgelopen jaren veel veranderingen ondergaan. Sinds enkele decennia is integratie een regionale bevoegdheid, wat geleid heeft tot de ontwikkeling van twee verschillende benaderingen van integratie in Frans- en Nederlandstalig België. Terwijl een *laissez-faire*-aanpak lang de boventoon voerde in Franstalig België, nam Vlaanderen met zijn inburgeringsprogramma’s al in het begin van de jaren 2000 een meer sturende benadering aan tegenover nieuwkomers.

Vandaag hebben alle drie de regio’s – Vlaanderen, Wallonië en Brussel – een vergelijkbare aanpak geïntroduceerd. Een sociaaleconomische begeleiding, taalcurssussen en een introductie tot burgerschap en normen en waarden maken deel uit van de verschillende inburgeringsprogramma’s. Ook sancties tegen migranten die zich niet houden aan de minimale deelnamevereisten behoren tot die programma’s (Adam en Jacobs 2014). Vooral investeringen in taalcurssussen beantwoorden aan een al lang bestaande vraag, zowel van beleidsmakers als van vele migranten zelf, die taalvaardigheid als onmisbaar beschouwen om op economisch en sociaal vlak te participeren in de samenleving.

Hoewel deze initiatieven positief zijn, hebben ze ook verschillende tekortkomingen. De inburgeringscurssussen hanteren bijvoorbeeld een uniforme aanpak, terwijl de behoeften en vragen van migranten verschillen naar gelang bijvoorbeeld de geografische regio’s van herkomst en het onderwijsniveau.

Caritas International organiseert integratiesessies voor hervestigde Syrische vluchtelingen. De bijzonderheid hiervan is dat deze worden gehouden met interculturele bemiddelaars die zelf ex-vluchtelingen zijn. We zijn onmisbaar om de link te leggen tussen Belgische en Arabische culturen en om een vertrouwensrelatie op te bouwen met nieuwkomers. Deze sessies zijn complementair aan die van de overheid, maar het feit dat de groep uit slechts één regio komt en dezelfde taal spreekt, zorgt voor meer efficiëntie in ons werk (Interculturele bemiddelaar bij Caritas International, december 2018).

Beleid dat gericht is op nieuwkomers valt niet alleen onder de verantwoordelijkheid van instanties bevoegd voor integratie. Ook andere actoren – zoals arbeidsbureaus, welzijnsinstellingen en openbare culturele instellingen – hebben een rol te spelen bij de integratie van migranten. Openbare theaters en concertzalen die voorstellingen door vluchtelingen of voorstellen die gaan over internationale bescherming programmeren, benadrukken het potentieel van deze bevolkingsgroepen, die door het grote publiek vaak met wantrouwen worden bekeken en/of als een last worden gezien.

Er is een toenemend bewustzijn dat integratie hoofdzakelijk op lokaal niveau gebeurt. In 2017 organiseerde de stad Mechelen de Globale Conferentie over Steden en Migratie, een evenement dat ambieerde de bijdrage van lokale overheden aan de ontwikkeling van de Global Compact voor Migratie te versterken. Dit resulteerde in de ‘Mechelen Declaration on Cities and Migration’. De keuze voor Mechelen om deze conferentie te organiseren was geen toeval (zie kader over het ‘Mechelen-model’). Ook andere Belgische steden hebben goede beleidsmaatregelen en praktijken ontwikkeld ter verwelkoming van vluchtelingen en migranten, zoals de Europese coalitie van steden tegen racisme, waarvan Gent en Luik lid zijn (tevens opgenomen in het uitgebreide rapport van de UNESCO-ECCAR ‘Cities Welcoming Refugees and Migrants’ (2016) over stedelijke aanpak van opvang, dienstverlening, inclusie en integratie van vluchtelingen en migranten in Europa).

Zoals in het UNESCO-rapport (2016) wordt benadrukt, “zijn steden van cruciaal belang voor een duurzame sociaaleconomische en menselijke ontwikkeling op lokaal, regionaal, nationaal en Europees niveau. De meeste migranten komen naar steden; steden zijn van vitaal belang voor de opvang en integratie van migranten en vluchtelingen. Steden zijn de plekken waar migranten in contact komen met de gemeenschappen, de samenleving en, minstens onrechtstreeks, met de overheid van het gastland. Steden zijn politieke en ruimtelijke dimensies die het mogelijk maken om politieke gemeenschappen te herinterpreteren en te experimenteren met alternatieve bestuursmodellen.” Lokale overheden hebben politieke wil, institutionele capaciteit en financiële middelen nodig om een efficiënt beleid te ontwikkelen en uit te voeren, en om samen te werken met andere actoren om vluchtelingen en migranten te verwelkomen en te integreren.

DIVERSITEIT OP STADSNIVEAU – HET ‘MECHELEN-MODEL’

In 2016 werd de Vlaamse stad Mechelen internationaal op de radar gezet, toen burgemeester Bart Somers de 2016 World Mayor Prize kreeg. De prijs werd dat jaar specifiek uitgereikt aan een burgemeester die migranten de faciliteiten biedt om bij te dragen aan de samenleving, economie en cultuur van de stad. Hoewel Mechelen meer dan 15 jaar geleden een slechte reputatie en een van de hoogste misdaadcijfers had, en een bastion was van de extreemrechtse partij Vlaams Belang, wordt het vandaag beschouwd als een referentie – nationaal en internationaal – voor een succesvolle inclusieve, superdiverse stad.

Mechelen heeft een horizontaal diversiteitsbeleid. Het betekent dat we een algemeen en inclusief beleid voeren dat gericht is op de hele samenleving en evolueert naar het uitfaseren van een doelgroepbeleid. Het is onze bedoeling om ervoor te zorgen dat diversiteit, en vooral etnisch-culturele diversiteit, ingebed wordt in alle diensten, departementen en managementafdelingen binnen de stad. Dit heeft duidelijk een positief effect op de samenleving van Mechelen en de mindset van de ‘Mechelaar’ (Corinne Huybers, stafmedewerker strategie en ontwikkeling stad Mechelen, december 2018).

In Mechelen steeg de positieve houding tegenover verschillende culturen van 21% in 2011 tot 35% in 2017. Bovendien geeft 81% van de bevolking van Mechelen aan een trotse ‘Mechelaar’ te zijn – 10% boven het Vlaamse gemiddelde.²⁸ Verscheidene vernieuwende projecten in verschillende afdelingen tonen de transversale diversiteitsbenadering van de stad. Op het gebied van onderwijs werkt de stad bijvoorbeeld samen met een vereniging die blanke middenklasse-gezinnen ervan overtuigt hun kinderen naar de dichtstbijzijnde buurtschool te sturen in plaats van naar een ‘witte’ school verder weg, om zo in de school een betere afspiegeling te krijgen van de gediversifieerde wijk. Op het gebied van huisvesting loopt er in Mechelen een proefproject

dat sociale woningbouw combineert met privéwoningen op eenzelfde terrein. Enkele burgers werden geselecteerd om op het terrein te wonen in ruil voor hun investering in het project. Zo besteedt een leerkracht bijvoorbeeld een paar uur per week aan huiswerkbegeleiding met de kinderen uit de buurt. Specifiek voor vluchtelingen heeft de administratie een partnerschap met het Steunpunt voor Asiel en Migratie, een lokale vereniging die gratis sociale, administratieve en psychologische ondersteuning biedt aan vluchtelingen. In de afgelopen jaren heeft de stad bovendien geïnvesteerd in een toegankelijk taalbeleid voor alle dienstverleners in de stad. Het personeel van het stadsbestuur heeft opleidingen aangeboden gekregen over het proces van taalverwerving en werd er een eenvoudige en duidelijke communicatiestrategie opgesteld. Elk contact met de stadsdiensten wordt beschouwd als een kans om de taal te oefenen.

Het horizontale diversiteitsbeleid heeft echter nog een ander gevolg: de subsidieregeling ter ondersteuning van diasporaverenigingen is stopgezet.

De beleidsvisie van Mechelen is dat, hoewel het noodzakelijk en nuttig is dat mensen zichzelf organiseren op basis van herkomst, de stad hen niet alleen subsidieert vanwege het feit dat ze diasporaverenigingen zijn. De stad is momenteel echter bezig met een Europees project om de vertegenwoordiging en participatie van migranten in het besluitvormingsproces en de adviesraden te vergroten. We zijn ons ervan bewust dat de stem van de migrant nog steeds ondervertegenwoordigd is en maar al te vaak een stem in de marge blijft. Als tijdens dit project duidelijk wordt dat we andere platforms of nieuwe manieren nodig hebben om de participatie van migranten te vergroten, omdat klassieke adviesraden niet toegankelijk genoeg zijn, zullen we die creëren (Corinne Huybers, stafmedewerker strategie en ontwikkeling stad Mechelen, december 2018).

²⁸ Resultaten van de nieuwste stadsmonitor, een onderzoek dat om de 4 jaar in de Vlaamse steden wordt gehouden.

Activeringsprojecten

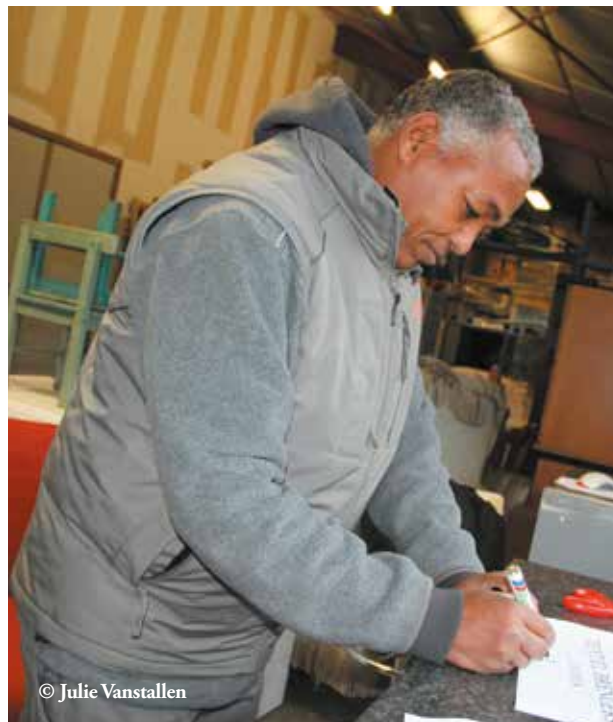
De toename van het aantal verzoekers om internationale bescherming in 2015 heeft geleid tot het besef dat specifieke oplossingen moeten worden gezocht voor mensen die mogelijk specifieke nadelen ondervinden op de arbeidsmarkt, zoals zwakke taalkennis, problemen met diploma-erkenning of problemen met de inzetbaarheid van vaardigheden die op de arbeidsmarkt van het herkomstland werden gevraagd, maar niet in België.

Op economisch vlak werden er in België de afgelopen jaren verschillende initiatieven en proefprogramma's opgezet om de participatie van migranten op de arbeidsmarkt te bevorderen.

Het *labour-INT* project is zo'n programma. Dit project biedt verzoekers om internationale bescherming en erkende vluchtelingen een integratietraject. Er is een permanente ondersteuning, vanaf de beoordeling van hun vaardigheden, tot het vinden van opleidingen, het zoeken naar werk en bij de aanpassing aan de uiteindelijke werkplek. Daarnaast hebben niet-gouvernementele actoren zoals de werkgeversfederatie in de nasleep van de Europese solidariteitscrisis een taskforce opgericht en een gids gepubliceerd om werkgevers te helpen bij hun administratieve proces om verzoekers om internationale bescherming en vluchtelingen aan te werven (FEB 2017).

De regering heeft in 2015 de regelgeving gewijzigd die betrekking heeft op de toegang tot de arbeidsmarkt van verzoekers om internationale bescherming (SPF Emploi 2015). Zij kunnen voortaan na een wachtperiode van vier maanden een werkvergunning krijgen (daarvoor was dat na zes maanden). Terwijl de meeste andere door de regering genomen maatregelen hebben bijgedragen aan het creëren van een vijandig klimaat tegen verzoekers en vluchtelingen, faciliteert dit besluit de sociaaleconomische integratie van verzoekers en bijgevolg ook hun mogelijke betrokkenheid bij ontwikkelingsactiviteiten in de landen van herkomst.

Dit type initiatieven en pilootprogramma's zijn niet nieuw. Sinds de jaren negentig heeft het Waals Handelsagentschap (AWEX) een stageprogramma ontwikkeld onder de naam Babel Export en later EXPLORT, waarmee jonge Belgen worden gefinancierd om een internationale handelsstage te lopen in het buitenland. Tijdens een congres over 'ondernemerschap en diversiteit' dat in 2017 door haar politieke partij (Mouvement Reformateur) werd georganiseerd, heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken vastgesteld dat dit programma bijzonder aantrekkelijk is voor jonge Belgen met een migratieachtergrond die hun culturele en taalkundige capaciteiten van de tweede generatie kunnen gebruiken ten voordele van de landen van herkomst en bestemming.

Politieke participatie van migranten

Migranten die in België verblijven, hebben sinds 2006 stemrecht bij gemeenteraadsverkiezingen. Ondanks de geringe deelname aan de verkiezingen van 2006, 2012 en 2018 heeft dit recht op verschillende manieren een significante impuls gegeven aan de politieke inclusie van migranten in België.

Hoewel er belangrijke regionale verschillen bestaan, heeft het politieke partijen en lokale autoriteiten ertoe aangezet om betrekkingen aan te knopen met deze migrantengemeenschappen. Lokale en regionale overheden hebben een registratiecampagne opgezet om migranten uit derde landen uit te nodigen zich te registreren waarmee ze hen (en de autochtone bevolking) duidelijk te kennen geven dat ze een integraal onderdeel vormen van het staatsbestel. Sommige politieke partijen moesten ook hun boodschap herdenken om zich aan te passen aan buitenlandse kiezers. In sommige gevallen hebben partijen hun verkiezingsprogramma's in verschillende talen vertaald.

Dit heeft geleid tot het opnemen van EU-migrantengroepen op kiezerslijsten (maar niet van migranten uit derde landen, die geen passieve kiesrechten hebben) en het ontwikkelen van een boodschap die ook deze doelgroep aanspreekt.

Hoewel slechts een minderheid van de in België verblijvende buitenlanders stemt, draagt dit recht al met al bij aan de bewustwording van buitenlanders dat ze een onderdeel vormen van een staatsorganisatie en geeft het hen een impuls om zich te engageren voor Belgische partijen.

Een betere bijdrage aan het land van herkomst

Diaspora en gezamenlijke ontwikkeling

Op Belgische bodem zijn er tal van diasporaverenigingen actief die werken aan een betere ontwikkeling in hun land van herkomst. In dit rapport belichten we twee projecten waaraan sommige diasporaverenigingen deelgenomen hebben: MIDA en Solidarco.

In het kader van een grootschalig programma met de naam Migration for Development in Africa (MIDA) kregen in België verblijvende migrantenprofessionals (bijvoorbeeld gezondheidswerkers zoals artsen) de gelegenheid om tijdelijk terug te keren naar de regio van de Grote Meren om te helpen bij de ontwikkeling van hun land van herkomst (Perrin en Martiniello 2011). Gezondheidswerkers konden zo hun vaardigheden in het land van herkomst inzetten via de organisatie van medische missies, waarbij ze patiënten ontvangen en collega's opleiden.

Solidarco is een joint venture tussen de Congolese diasporagemeenschap in België en een Belgisch verzekeringsfonds genaamd Solidaris (zie Lafleur en Lizin 2016). Solidarco is een verzekeringsstelsel waarmee Congolese migranten die in België wonen een ziektekostenverzekering kunnen afsluiten voor maximaal zeven familieleden in Kinshasa tegen een premie van 30 euro per maand. Terwijl de betalingen aan een in Europa gevestigde verzekeringsmaatschappij worden gedaan, kunnen alleen niet-migranten in het land van herkomst een beroep doen op de gezondheidszorg. Daartoe ondertekende de verzekeringsmaatschappij een overeenkomst met lokale gezondheidscentra in Kinshasa die door de verzekeringsmaatschappij worden gefinancierd om basisgezondheidsdiensten te verlenen aan niet-migrerende familieleden zonder extra kosten voor hen. Deze regeling, die aanvankelijk door de Belgische autoriteiten werd gefinancierd als onderdeel van haar ontwikkelingsbeleid, was ontworpen met twee doelstellingen voor ogen. Ten eerste was ze gericht op het bieden van een oplossing aan niet-migrerende familieleden die geen of beperkte toegang hadden tot gezondheidszorg in het land van herkomst. Ten tweede was ze er specifiek op gericht de financiële problemen van de migrant zelf te verlichten. De ziektekosten van familieleden in het land van herkomst zijn per definitie onverwacht en kunnen zeer hoog zijn als familieleden in een land wonen met een beperkt volksgezondheidsstelsel, waar patiënten vaak geen verzekering hebben en zij de verlener van de gezondheidszorg uit eigen zak betalen als ze zorg nodig hebben. Zoals opgemerkt door een van onze geïnterviewden, is de gezondheid van niet-migrerende familieleden een fundamenteel probleem:

Bij andere dingen kunnen we kiezen of we geld sturen. Maar in geval van ziekte willen we niet verantwoordelijk worden gesteld voor een tegenslag in de familie. In geval van ziekte, sturen we geld om een goed geweten te hebben (Congolese migrant, Brussel, 17 februari 2013; in Lafleur en Lizin 2016).

Op het eerste gezicht is Solidarco dus een geavanceerde vorm van het verzenden van remittances, in het leven geroepen om financiële risico's voor migranten te beperken. Maar het potentieel ervan is vanwege de sociale impact in het thuisland eigenlijk veel groter. Congolese migranten ontwikkelden deze vorm van verzekering samen met een Belgisch ziekenfonds, omdat zij het Belgische volksgezondheidsstelsel – dat zij als migrant in België hadden leren kennen – naar hun land van herkomst wensten te exporteren. Op die manier proberen ze de perceptie op gezondheidszorg bij niet-migranten in het land van herkomst te veranderen: eerder dan een privédienst die kan worden aangesproken wanneer de nood zich opdringt, heeft risicodeling door middel van verzekeringen een aanzienlijk voordeel. Het beperkte aantal migranten dat aan deze regeling deelneemt, illustreert de uitdagingen die veranderende percepties op de gezondheidszorg in het land van herkomst stellen. Niettemin heeft Solidarco's samenwerking met lokale gezondheidscentra in Kinshasa het potentieel om in de gemeenschap bestaande vormen van verzekering in het land van herkomst te versterken en lokale steun voor deze vorm van organisatie van gezondheidszorg te verhogen ten opzichte van duurdere en minder efficiënte, particuliere oplossingen.

Deze twee projecten, MIDA en Solidarco, bieden een duidelijk voordeel voor migranten omdat ze een extra speler inbrengen in de relatie tussen migranten en hun land van herkomst. Die speler beschermt tegen corruptie of mogelijke negatieve inmenging vanwege autoriteiten van het land van herkomst in hun ontwikkelingsactiviteiten.

Gezamenlijke ontwikkelingsprojecten die geïnitieerd en uitgevoerd worden door diasporaverenigingen kunnen meer succes hebben als ze worden ondersteund door institutionele kaders, waarbij gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties en bedrijven in landen van herkomst en bestemming betrokken zijn (Scheffran, Marmer en Sow 2012).

Aangezien België een federale staat is met een hoge mate van institutionele complexiteit, is het niet verrassend dat relevant overheidsbeleid en relevante initiatieven voor de betrokkenheid van de diaspora in het land van herkomst op vele verschillende niveaus terug te vinden zijn. Hoewel diasporagemeenschappen in België al tientallen jaren betrokken zijn bij de ontwikkeling van hun land van herkomst, is het besef hierrond vanwege de autoriteiten en hun steun door formeel beleid zeer recent.

GESCHIEDENIS VAN GEZAMENLIJKE ONTWIKKELING IN BELGIË

Net als in Frankrijk won, onder de groeiende invloed van het discours rond gezamenlijke ontwikkeling in de jaren negentig, de kwestie van diaspora-betrokkenheid in het land van herkomst aan populariteit. Het jaar 1999 was in dit opzicht een keerpunt toen een grote coalitie van ngo's, het *Centre National de Coopération au Développement* (CNCD/11.11.11), in partnerschap met een socialistische ontwikkelings-ngo (SOLSOC), het initiatief nam om een evenement te organiseren waarin ontwikkelings-ngo's en diasporaverenigingen elkaar zouden ontmoeten. In 2001 bereikte dit bewustzijn het federale niveau toen België besliste het thema "migranten als partners voor ontwikkeling" toe te voegen aan zijn werkprogramma voor het voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie. In 2001 heeft de toenmalige Staatssecretaris voor Asiel en Migratie de Belgische belangstelling voor het probleem verder vormgegeven via de creatie van een migratie- en ontwikkelingsplatform om de gezamenlijke inspanningen en samenwerking tussen diasporaverenigingen en ontwikkelings-ngo's te stimuleren.

In de loop der jaren hebben verschillende begrotingen de ontwikkelingsactiviteiten van diasporaverenigingen gefinancierd, alleen of in samenwerking met ngo's. Terwijl de eerste begrotingen een weerspiegeling waren van de prioriteit die de nationale regering gaf aan de terugkeer van migranten en hun succesvolle re-integratie in het land van herkomst, resulteerde dit ook in verschillende publieke initiatieven vanwege regionale autoriteiten op het gebied van migratie en ontwikkeling. De oprichting van de *Cellule d'Appui pour la Solidarité Internationale Wallonne* (Steuncomité voor Internationale Solidariteit) in het Waalse Gewest in 2003, bijvoorbeeld, was een officiële erkenning van het thema als een beleidsterrein waarvoor een regionale betrokkenheid nodig is.

Net als de initiatieven op federaal niveau lanceerde Wallonië competitieve oproepen om diasporaverenigingen op het vlak van ontwikkeling te financieren. Voor diasporaverenigingen bieden dergelijke oproepen twee belangrijke voordelen. Ten eerste stellen de publieke middelen ontwikkelingsgerichte diasporaverenigingen in staat om niet alleen hun activiteiten in het land van herkomst te financieren, maar ook om werkgelegenheid en/of stabiliteit te bieden aan leden van hun vereniging. De meeste van die verenigingen zijn immers kleine organisaties met beperkte financiering. Ten tweede zijn deze projectoproepen een officiële erkenning door de Belgische autoriteiten dat migranten partners zijn van de Belgische autoriteiten op gebied van ontwikkelingsbeleid. Het gaat immers om budgetten die rechtstreeks voortvloeien uit het

overheidsbeleid op ontwikkelingsgebied. Een dergelijke expliciete erkenning maakt het mogelijk het beeld van migratie als een last te wijzigen en daardoor de integratie te bevorderen.

Zoals opgemerkt door De Bruyn et al. (2009), wordt het Waalse beleid sterk beïnvloed door de Franse benadering van *co-développement* (gezamenlijke ontwikkeling), wat zou kunnen verklaren waarom Vlaanderen niet hetzelfde traject heeft gevolgd. Terwijl diasporaverenigingen worden beschouwd als potentiële partners in het ontwikkelingsbeleid van het Vlaamse gewest, bestaat er voor hen geen aparte bureaucratistische structuur of budget, noch worden ze door de gewestelijke overheden als bevoorrechte partners beschouwd.²⁹

Op stedelijk niveau bestaat er echter een vergelijkbare dynamiek in Vlaamse en Franstalige gemeenten. Zo heeft de stad Brussel een adviesraad voor internationale solidariteit opgericht, waarbij middenveldorganisaties – waaronder een groot aantal diasporaverenigingen – de taak hebben advies uit te brengen over het ontwikkelingsbeleid van de stad en deel te nemen aan het besluitvormingsproces over de toewijzing van middelen aan middenveldorganisaties die betrokken zijn bij ontwikkelingsprojecten.

Wij beschikken over een financiële enveloppe voor kleine internationale solidariteitsverenigingen. Ons doel is hen te ondersteunen in hun internationale solidariteitsprojecten. We vragen hen om in te gaan op de projectoproepen, maar helaas hebben we geen tijd om hen te begeleiden bij de projectontwikkeling (Diensthoofd van de cel internationale solidariteit van de stad Brussel, december 2018).

Zoals opgemerkt door Michielsens et al. (2012), heeft de stad Antwerpen in 2010 een gelijkaardig proces van betrokkenheid van de diaspora bij zijn internationaal solidariteitsbeleid opgestart. De stad lanceerde een reeks thematische acties (bijvoorbeeld rond onderwijs en gezondheid) met specifieke herkomstlanden als Marokko of de Democratische Republiek Congo. Daarmee nam het afstand van de klassieke bilaterale steden-benadering in zijn betrekkingen met het Globale Zuiden. Deze beleidswijziging was gebaseerd op het kernbeginsel van 'gezamenlijke ontwikkeling', volgens welke de betrokkenheid van migranten bij solidariteitsprojecten in hun land van herkomst niet alleen de duurzaamheid en efficiëntie van het ontwikkelingsproject verhoogt, maar ook bijdraagt aan de sociale cohesie in Belgische steden.

²⁹ Wat de Franstalige context van solidariteitsorganisaties betreft, zie ook Huyse et al. (2013).

Betrokkenheid van de landen van herkomst

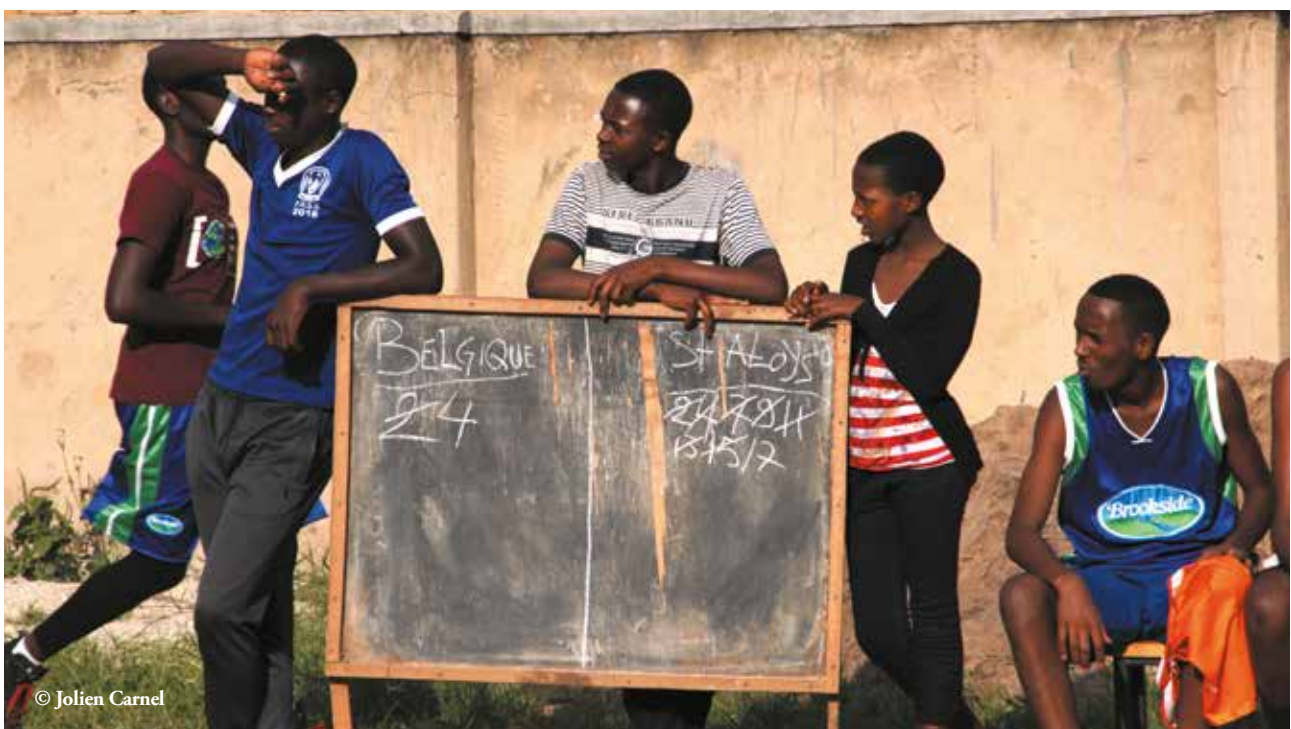
Het beleid van de landen van herkomst speelt een belangrijke faciliterende rol om de transnationale betrokkenheid van migranten te vergroten. Het beleid van dubbele nationaliteit bijvoorbeeld – dat tegenwoordig wereldwijd wijdverspreid is – is cruciaal voor de transnationale betrokkenheid van migranten. De dubbele nationaliteit stelt migranten in staat heen en weer te reizen tussen België en het land van herkomst. Ze omzeilt ook obstakels waarmee buitenlanders geconfronteerd worden wanneer zij in hun herkomstland willen investeren of er onroerend goed willen kopen (bijvoorbeeld Marokko). De DRC – een van de belangrijkste herkomstlanden van migranten in België – is één van de weinige landen die de dubbele nationaliteit nog steeds verbiedt in de grondwet. Veel migranten laten zich echter niet afschrikken door dit verbod, wat doorgaans enkel een probleem oplevert als een migrant in het Congolese parlement wordt verkozen.

Omdat investeringen en remittances afhankelijk zijn van een band of een gevoel van maatschappelijke verplichting vanwege migranten aan het land van herkomst, worden cultuur- en onderwijsbeleid vaak gezien als een integraal onderdeel van het beleid van het land van herkomst om de betrokkenheid van immigranten te stimuleren. Het organiseren van taalcurssussen en het promoten van de cultuur of religie van het land van herkomst wordt daarom gezien als een facilitator voor de betrokkenheid van migranten met het land van herkomst door de verkleining van de culturele afstand die migratie soms met zich meebracht (vooral bij de ‘tweede en derde generatie’ Belgen met een migratieachtergrond). Zoals aangetoond door Timmerman (2000), is het Directoraat voor religieuze aangelegenheden van Turkije, Dyanet, verbonden aan een aantal moskeeën in België en speelt het een belangrijke rol door migranten in staat

te stellen hun religie te beoefenen. Ook Europese landen die een grote aanwezigheid hebben in België, zoals Italië of Frankrijk, hebben invloedrijke culturele instellingen in België (en andere grote bestemmingslanden) – zoals taalscholen, culturele centra of zelfs middelbare scholen (Lycée français) – waar zij hun taal en cultuur promoten.

Ook Marokko implementeert een proactief beleid dat gericht is op het stimuleren van investeringen door migranten in hun land van herkomst. Zoals opgemerkt door Mahieu (*ter perse*), ondersteunde Marokko vroeger de remittances (bijvoorbeeld door bankkantoren op te zetten in de landen van bestemming) en faciliteert het nu migranteninvesteringen in belangrijke economische sectoren zoals onroerend goed (via verlaagde belastingtarieven en gerichte investeringsprogramma’s), het opzetten van bedrijfsnetwerken van Marokkanen in het buitenland (bijvoorbeeld door individuele begeleiding te bieden aan start-ups) en het voeren van informatiecampagnes voor migranten over economische kansen in Marokko (bijvoorbeeld door platforms op te zetten om zakelijke netwerken, zoals Maghribcom, te mobiliseren en te creëren).

Zoals eerder opgemerkt, is de externe kieswetgeving die door het land van herkomst is aangenomen een extra stimulans voor transnationale betrokkenheid. Een dergelijk beleid dwingt autoriteiten en politici van het land van herkomst doorgaans om contact op te nemen met migranten om hun steun te krijgen. Dit komt meestal tot uiting in verkiezingscampagnes in België, in de aanwezigheid van migranten op kieslijsten en regelmatige bezoeken van functionarissen aan België. Terwijl Frankrijk en Turkije twee duidelijke voorbeelden zijn van herkomstlanden die sterke campagnes op het Belgische grondgebied ontwikkelen (cf. supra), blijven Marokko en de DRC in hun grondwet twee van de weinige landen waar men niet vanuit het buitenland kan stemmen.

© Jolien Carnel

CONCLUSIE

Migratie is altijd een centraal kenmerk geweest van de Belgische geschiedenis en zijn culturele, sociale en economische ontwikkeling. België was tot het begin van de 20e eeuw een belangrijk emigratieland. Belgen die emigreerden naar de Verenigde Staten, Canada, Frankrijk en elders hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van die landen.

Tijdens het interbellum en vooral in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog veranderde België in een belangrijk rekruterings- en opvangland van buitenlandse arbeidskrachten voor de herindustrialisatie en uitbreiding van de onderling verbonden kolen- en staalindustrieën. Niettemin was er sprake van een aanzienlijke en wijdverbreide uitbuiting van buitenlandse werknemers, wat ertoe leidde dat de Italiaanse regering formeel protesteerde tegen de behandeling van Italiaanse arbeidsmigranten in België.

Eind jaren zestig implementeerde de regering een beleid dat arbeidsimmigratie strenger reguleerde en inperkte. Hoewel dit beleid het aantal arbeidsimmigranten aanzienlijk verminderde, groeide de netto-immigratie tot 2011 nog steeds aanzienlijk. Vandaag telt België 1,9 miljoen migranten, wat neerkomt op 16,4% van de totale bevolking. Meer dan 50% van deze migranten komt uit andere EU-lidstaten.

Migratie speelt een sleutelrol in de politieke en culturele ontwikkeling van België. Daarnaast speelt migratie ook een centrale rol in de economische en commerciële activiteiten van België, vooral door het aanbod van goederen, diensten, vaardigheden en arbeidskrachten. Migrant stimuleren het ondernemerschap, de duurzaamheid van specifieke sectoren maar ook de bilaterale handel met het land van herkomst, vooral via de uitwisseling van contacten en marktinformatie over de respectieve landen.

Dit rapport toont een aanzienlijk niveau van activiteiten en creativiteit onder migranten die in België verblijven en Belgische migranten die in het buitenland wonen. Dit economisch belang wordt onderstreept door de 9,429 miljard euro aan persoonlijke remittances die België in 2017 ontving. In datzelfde jaar werden ongeveer 4,16 miljard euro aan persoonlijke geldtransfers verstuurd. We herinneren hier echter ook aan de beperkingen van de gegevens rondom remittances en vragen om voorzichtigheid.

Deze remittances vertegenwoordigen aanzienlijke bedragen die micro-economische voordelen opleveren voor de begunstigden en zowel de lokale als de nationale economie stimuleren door middel van uitgaven en investeringen in de sectoren van gezondheidszorg, huisvesting, voedsel, onderwijs en productie. Wederzijdse remittances kunnen ook “sociaal” zijn: ze hebben betrekking op normen, waarden of praktijken en kunnen bijdragen aan de economie, maar ook aan de sociale, culturele en politieke ontwikkeling.

Talrijke studies wijzen op het ontwikkelingspotentieel van migranten, hier en elders. Niettemin vormen een ontoereikende wetgeving, tegenstrijdig beleid, talloze praktijken en vijandig gedrag obstakels voor dit potentieel. Belangrijkste gevolg van deze obstakels zijn lage werkgelegenheid voor migranten (en nakomelingen) uit bepaalde regio's.

De obstakels op de arbeidsmarkt zijn bijzonder talrijk, bijvoorbeeld als gevolg van administratieve problemen bij de taalverwerving en de erkenning van diploma's, en discriminatie. Dit laatste brengt sommige migranten ertoe om een eigen onderneming te beginnen, die mogelijks risicovol is, omdat dezelfde obstakels dan waarschijnlijk de levensvatbaarheid en het succes van die onderneming zullen belemmeren. Deze discriminatie komt ook voor in de huisvestingssector, wat een effect heeft op de ruimtelijke segregatie en ongelijkheden tussen regio's en gemeenten.

Migratie
is altijd een centraal
kenmerk geweest
van de Belgische
geschiedenis en zijn
culturele, sociale
en economische
ontwikkeling.

Discriminatie wordt gestimuleerd door een specifieke context van overtuigingen en standpunten rond migratie. Een aanzienlijk deel van de Belgische publieke opinie is van mening dat migratie een bron van problemen vormt. Het antimigrantenstandpunt wordt, minstens gedeeltelijk, gevoed door een vijandig discours van politici en sommige overheidsfunctionarissen, evenals door negatief nieuws en aandacht in de media. Desondanks is de publieke opinie sinds de Europese solidariteitscrisis van 2015 gemiddeld toleranter geworden ten aanzien van migratie.

Deze obstakels belemmeren niet enkel hun bijdrage aan België, ze hebben ook invloed op de integrale menselijke ontwikkeling van migranten zelf – qua bescherming van rechten en hun waardigheid – en op de bijdrage aan hun land van herkomst – want ze maken het moeilijker solidariteit te tonen met hun dierbaren. Beperkingen op gezinshereniging verhinderen bijvoorbeeld dat migranten met hun gezin samenleven, wat een essentiële stap is op weg naar hun inclusie en de opbouw van een beter leven, en op de lange termijn een voorwaarde voor de bijdrage aan het gastland en het land van herkomst.

We noemen nog drie andere specifieke obstakels voor het leveren van een bijdrage aan het land van herkomst: de hoge transferkosten van remittances, de structurele en financiële problemen van diasporaverenigingen en de moeilijke situaties in de landen van herkomst.

Beleid dat de bijdrage van migranten aan hun land van verblijf vergemakkelijkt, wordt vaak gecategoriseerd onder integratiebeleid. Vandaag hebben de drie regio's – Vlaanderen, Wallonië en Brussel – een vergelijkbare aanpak aangenomen, waaronder sociaaleconomische ondersteuning, taalcursussen en een inleiding tot burgerschap en normen en waarden. Hoewel deze acties positief zijn, hebben ze verschillende tekortkomingen, waaronder het feit dat deze aanpak uniform is voor alle profielen migranten.

Naast een Belgisch integratiebeleid, werden er de afgelopen jaren verschillende initiatieven en proefprogramma's opgezet om de participatie van migranten op de arbeidsmarkt te bevorderen en hun bijdrage aan te vergroten qua gezamenlijke ontwikkeling (van projecten in hun herkomstlanden). Lokale overheden hebben over het algemeen wel de politieke wil maar ontbreken dikwijls de institutionele capaciteiten en financiële middelen om een effectief beleid te ontwikkelen en implementeren.

Dit rapport belicht België's nood aan (en de afhankelijkheid van) migratie om zijn eigen ontwikkeling en welzijn te behouden. De bevindingen benadrukken de noodzaak om de grootste obstakels aan te pakken die migratie – en de migranten zelf – verhinderen bij te dragen aan de integrale menselijke ontwikkeling van België. De aanbevelingen die volgen, gaan in op de belangrijkste uitdagingen die, als ze niet worden opgelost, ernstige problemen kunnen stellen voor de sociale cohesie in België en een hypotheek leggen op een rechtvaardige, solidaire en duurzame samenleving.

AANBEVELINGEN

Op basis van de onderzoeksresultaten die ten grondslag liggen aan dit rapport en de lange ervaring van Caritas International in het werken met migranten en vluchtelingen, heeft de volgende reeks aanbevelingen tot doel richtlijnen te geven voor het beschermen van de rechten van migranten; het bevorderen van hun inclusie in de Belgische samenleving en het aanpakken van het verband tussen migratie en ontwikkeling vanuit het perspectief van integrale menselijke ontwikkeling. Deze aanbevelingen zijn gericht aan alle belanghebbenden, waaronder de federale, regionale en lokale autoriteiten, middenveldorganisaties, migranten- en diasporaverenigingen en de Belgische bevolking.

Breid veilige en legale toegangswegen uit

Hervestiging

- Houd rekening met de toenemende wereldwijde hervestigingsnoden en verhoog de Belgische hervestigingsquota, bovenop en/of los van de hervestigingsprogramma's van de Europese Unie.
- Schrijf het hervestigingsprogramma in in de nationale wetgeving en neem het op in de federale begroting in plaats van enkel in de Europese begroting (zoals dat nu het geval is).

Gezinshereniging

- Garandeer de gezinseenheid op basis van affectieve banden en niet op strikt legale familiebanden.
- Zorg voor een flexibele verwerking van visumaanvragen voor gezinshereniging met gezinsleden van erkende vluchtelingen en personen met subsidiaire bescherming, zonder inkomensvoorwaarden, ook als niet alle vereiste documenten kunnen worden voorgelegd of als de periode van 1 jaar voor het indienen van een visumaanvraag is overschreden omwille van overmachtsredenen.
- Verleen de visa aan familieleden die zich in oorlogs- of noodsituaties bevinden op een vlotte en snelle manier, zelfs als niet wordt voldaan aan de formele vereisten voor gezinshereniging.
- Zorg voor een financieel vangnet voor de kosten van gezinshereniging, die in veel gevallen een obstakel vormen om de procedure te doorlopen (vertaalkosten, visakosten, reiskosten, registratiekosten...).

Arbeidsmigratie

- Werk op Federaal, Brussels en Waals niveau aan een ambitieuze wetgeving om arbeidsmigratie voor hoog-, midden- en laagopgeleide onderdanen van derde landen te vergemakkelijken.
- Voorzie in een grondige doorlichting van de recente wijzigingen op Vlaams niveau en in de aanpassingen waar nodig om de recente regelgeving bij deze doelstelling te laten aansluiten.
- Zorg voor een vlotte en effectieve samenwerking tussen de verschillende bevoegde overheden die een coherente arbeidsmigratiestrategie verzekert.

- Faciliteer bij het ontwerpen van een alomvattende arbeidsmigratiestrategie de toegang tot de arbeidsmarkt voor derdelanders met een wettig verblijf in België, ook als dit verblijf precair is ten gevolge van een lopende verblijfsprocedure.
- Houd bij het ontwerpen van een alomvattende arbeidsmigratiestrategie rekening met de mogelijkheid om mensen die zich in een irreguliere situatie bevinden te integreren, en neem het perspectief van de landen van herkomst mee in rekening.
- Start proefprojecten in samenwerking met de Belgische ontwikkelingssamenwerking waardoor circulaire arbeidsmigratie mogelijk wordt voor specifieke beroepscategorieën.

Garandeer een opvang van goede kwaliteit voor verzoekers om internationale bescherming en vluchtelingen

- Garandeer een menselijke en kwalitatief hoogstaande opvang voor alle personen die internationale bescherming aanvragen en alle personen die internationale bescherming genieten.
- Bied alle verzoekers om internationale bescherming de mogelijkheid om na maximaal 6 maanden naar een individuele woning te verhuizen, zoals bepaald in de huidige opvangwet.
- Stimuleer gemeenten en OCMW's om mensen lokaal te verankeren. Lokale leegstand kan worden omgezet in extra aanbod van kwalitatieve en betaalbare huurwoningen, op voorwaarde dat er een politieke wil bestaat en er wordt geïnvesteerd.
- Garandeer individuele ondersteuning aan kwetsbare vluchtelingen (inclusief hervestigde vluchtelingen), vooral door ervaren middenveldorganisaties, met een focus op een cultuurgevoelige aanpak en het inzetten van interculturele bemiddelaars.
- Versterk (de samenwerking met) middenveldorganisaties die ervaring en expertise hebben in het begeleiden van erkende vluchtelingen en het zoeken naar huisvesting.

Respecteer en bescherm de grondrechten van migranten

- Bevorder de bekrachtiging van het Internationale Verdrag ter bescherming van alle arbeidsmigranten en van hun gezinsleden (1990) en IAO-Verdrag 143 betreffende migrerende werknemers (1973) en zorg voor een snelle wettelijke vaststelling en uitvoering van hun respectieve bepalingen, ongeacht of die al dan niet zijn geratificeerd.
- Zorg voor de volledige uitvoering van de bepalingen van de door België geratificeerde verdragen inzake migrerende werknemers (IAO C-97) en inzake waardig werk voor huishoudelijk personeel (IAO C-189).
- Zorg ervoor dat het mandaat, de middelen en de opleiding van de arbeidsinspectie in België adequaat zijn om alle werkplekken te bereiken waar zowel migranten als eigen onderdanen werken. Garandeer normen voor waardig werk en veiligheid en gezondheid op het werk voor alle werknemers, ongeacht hun nationaliteit of status. Zorg dat arbeidsinspecties en arbeidsrechtelijke handhavingsfuncties zijn afgeschermd van migratie-autoriteiten.
- Garandeer toegang voor migranten tot door de staat gefinancierde basisdiensten en -faciliteiten, inclusief gezondheidszorg en onderwijs, ongeacht hun administratieve status. Zorg ervoor dat sociale actoren en administratieve informatie afgeschermd zijn van alle communicatie met migratie-autoriteiten.
- Stop met het criminaliseren van humanitaire hulp- en burgerinitiatieven die steun verlenen aan migranten in irreguliere situaties.
- Verduidelijk de voorwaarden voor regularisatie om humanitaire redenen (9bis), en faciliteer snelle regularisatie van migranten die zich in een langdurige irreguliere situatie bevinden, en van mensen met gezinsleden in geregulariseerde situaties in België. Doe dat in het bijzonder voor mensen die niet veilig en waardig naar hun land van herkomst kunnen terugkeren of kunnen worden teruggestuurd als gevolg van redenen van overmacht.

Ontwerp en implementeer beleid voor betere inclusie van migranten

- Bied alle nieuwkomers die een opleiding in een nationale taal nodig hebben directe toegang tot taalcursussen aangepast aan hun niveau.
- Ontwerp en implementeer beleid dat de inclusie van migranten en vluchtelingen op de arbeidsmarkt bevordert – onder meer door discriminatie aan te pakken, vrouwenparticipatie te

bevorderen, actieve coaching en heroriëntatie van banen aan te moedigen en obstakels voor de taalverwerving en de erkenning van diploma's of relevante ervaring aan te pakken.

- Versterk de rol en initiatieven van lokale overheden bij het bevorderen en faciliteren van de inclusie van migranten. Zorg ervoor dat lokale overheden zich richten tot alle migranten, ongeacht hun status, zowel als doelgroep en als medebedenker van beleid en praktische richtlijnen, inclusief door deelname van migranten aan het bestuur van de gemeenschappen waarin zij verblijven.
- Geef extra steun aan middenveldorganisaties met ervaring en expertise in begeleiding bij de inclusie van migranten en vluchtelingen.
- Betrek diaspora- en migrantenorganisaties, geloofsgemeenschappen, verenigingen en vakbonden bij lokale inclusie om migranten een snelle start te bieden en bij te dragen tot wederzijds begrip tussen migranten en de Belgische samenleving.
- Bevorder de toegang tot het Belgisch staatsburgerschap en de dubbele nationaliteit, als een stap naar inclusie.

Voorkom discriminatie en xenofobie

- Versterk de wetgeving inzake gelijkheid en de bestrijding van discriminatie en racisme, onder meer op het gebied van werkgelegenheid, huisvesting en onderwijs, en in het overheidsbeleid, ondernemingspraktijken en vakbondsacties.
- Werk samen met werkgeversorganisaties, vakbonden, geloofsgemeenschappen, middenveldorganisaties en migranten- en vluchtelingenorganisaties om anti-discriminatie-/gelijkheidscampagnes op te starten in samenwerking met lokale en regionale overheden.
- Moedig politieke, sociale, educatieve, zakelijke, sportieve, religieuze en gemeenschapsleiders en publieke figuren aan om met krachtige boodschappen van solidariteit, respect en gelijke behandeling voor iedereen op te komen en alle racistische, xenofobe, religieuze of andere vormen van discriminatie te veroordelen, evenals het gebruik van sensatiebeluste bewoordingen, haatdragende taal en geweld.

Verander het discours en het standpunt over migratie

- Verwoord op heldere wijze een visie aan de Belgische samenleving van migranten als personen die op alle gebieden bijdragen aan land en samenleving, onder meer door de Belgische bevolking te informeren over feiten en statistieken van migratie en ontwikkeling.
- Vraag nationale, regionale en lokale overheden om communicatie en beleid dat migranten en vluchtelingen verwelkomt en de inclusie in de Belgische samenleving aanmoedigt.
- Ondersteun organisaties die migratievraagstukken positief aanpakken en zich inzetten voor een gelijke en humane aanpak van migranten en vluchtelingen.
- Doe een oproep aan de media nieuws over de rechten en bijdragen van migranten en vluchtelingen op verantwoordelijke manier te verspreiden.
- Sluit partnerschappen met actoren in de media en zet bewustmakingscampagnes op via nieuws-, communicatie- en sociale media-kanalen om de strijd aan te binden tegen antimigratie- en xenofobe campagnes.

Ondersteun de bijdrage van de migrant aan het land van herkomst

- Erken diasporaverenigingen als volwaardige partners bij ontwikkelingssamenwerking. Verstrek fondsen specifiek voor diasporaverenigingen om lokale projecten voor gezamenlijke ontwikkeling te bevorderen en om concurrentie met ngo's en particuliere actoren te voorkomen.
- Verstrek middelen en opleiding aan diasporaverenigingen om hen te helpen reageren op projectoproepen en activiteiten uit te voeren.
- Ontwerp projecten waarbij lokale, regionale of nationale overheden samenwerken met migranten en autoriteiten en/of maatschappelijke organisaties in hun land van herkomst, waarbij ook wordt gezorgd voor afscherming tegen mogelijke negatieve inmenging van autoriteiten in het land van herkomst in hun ontwikkelingsactiviteiten.
- Zorg voor een coherent beleid door meer samenwerking en coördinatie tussen ministeries van Ontwikkelings-samenwerking, Financiën, Economie, Asiel en Migratie, Binnenlandse en Buitenlandse Zaken.
- Verlaag de transactiekosten van remittances tot onder 3% in 2030.

Maak geen compromissen met betrekking tot budgetten voor ontwikkeling

- Respecteer internationale beloftes door 0,7% van het Belgische bruto nationaal inkomen toe te wijzen aan officiële ontwikkelingshulp, en volg daarbij realistische deadlines (3 jaar).
- Zorg ervoor dat alle (Belgische en Europese) officiële ontwikkelingshulp de strikte doelstelling heeft om duurzame ontwikkeling te ondersteunen, zoals opgenomen in de VN 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling. Officiële ontwikkelingshulp mag nooit grens- of migratiecontrole financieren. Opvangkosten voor verzoekers om internationale bescherming in België kunnen niet als officiële ontwikkelingshulp opgenomen worden.
- Zorg ervoor dat alle (Belgische en Europese) officiële ontwikkelingshulp het principe respecteert om niemand aan zijn lot over te laten. Het kan geen begunstigden selecteren op basis van de migratiestatus noch op basis van hun vermeende geneigdheid te migreren.
- Zorg ervoor dat de (Belgische of Europese) officiële ontwikkelingshulp primair bestemd is voor de meest kansarme landen. Officiële ontwikkelingshulp mag niet worden georiënteerd naar landen die strategische posities bekleden voor Belgische commerciële of militaire belangen of voor migratiecontrole-agenda's.
- Neem stelling tegen iedere vorm van voorwaardelijkheid van (Belgische of Europese) ontwikkelingshulp met betrekking tot het beheer van migratiestromen. Budgetten voor migratie en ontwikkeling mogen alleen worden gekoppeld als ze allebei gericht zijn op de Agenda voor Duurzame Ontwikkeling en humanitaire hulp.

Verbeter onderzoek en gegevensverzameling, analyse en verspreiding van kennis over migratie in België

- Verbeter de verzameling, analyse en beleidstoepassingen van statistische en onderzoeksgegevens over migratie en inclusie in overeenstemming met internationale normen voor accurate, betrouwbare en vergelijkbare gegevens.
- Zorg ervoor dat onderzoek en dataverzameling betrekking hebben op werkgelegenheid, onderwijs, gezondheid, sociale bescherming, huisvesting en andere relevante indicatoren met betrekking tot migranten, vluchtelingen en bevolkingsgroepen met een migratieachtergrond.
- Wees pleitbezorger van gegevens en onderzoek, inclusief empirische testen, uitgesplitst naar leeftijd, geslacht, nationaliteit en nationale afkomst om discriminatie te identificeren en afwijkende uitkomsten aan te pakken.

Bibliografie

- 11.11.11. 2016. *Opvang vluchtelingen neemt steeds grotere hap uit ontwikkelingsbudget*. Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.11.be/start/item/opvang-vluchtelingen-neemt-steeds-grotere-hap-uit-ontwikkelingsbudget>
- 11.11.11. 2018. *Making Migration Work*. Geraadpleegd in februari 2019 via https://www.11.be/downloads/doc_download/2041-11-dossier-arbeidsmigratie
- Adam, Ilke en Dirk Jacobs. 2014. "Divided on immigration, two models for integration: The multilevel governance of immigration and integration in Belgium." Pp. 65-85 in Hepburn, Eve en Ricard Zapata-Barrero, eds. *The Politics of Immigration in Multi-level States*. Basingstoke: Palgrave Macmillan UK.
- Adams, Richard Jr. en John Page. 2005. "Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries?" *World Development* 33(10):1645-1669.
- Adams, Richard, Marie-Aliénor van den Bosch, Jennifer Keller en Lili Mottaghi. 2009. "The impact of remittances on growth: Evidence from North African countries." Washington DC: Wereldbank.
- Agentschap Integratie en Inburgering. 2019. "Verblijfsrecht en asiel." Geraadpleegd in februari 2019 via <http://agii.be/thema/vreemdelingenrecht-internationaal-privaatrecht/verblijfsrecht-uitwijzing-reizen/asiel-internationale-bescherming/verblijfsrecht-en-asiel>
- Aubry, Amandine, Michał Burzyński en Frédéric Docquier. 2016. "The welfare impact of global migration in OECD countries." *Journal of International Economics* 101:1-21.
- Baert, Stijn, Bart Cockx, Niels Gheyle en Cora Vandamme. 2013. "Jonas plutôt que Okan? Discrimination ethnique à l'égard des jeunes diplômés en Flandre." *Regards Économiques* 104:1-10.
- Baert, Stijn, Bart Cockx, Niels Gheyle en Cora Vandamme. 2015. "Is there less discrimination in occupations where recruitment is difficult?" *ILR Review* 68(3):467-500.
- Baert, Stijn, Ann-Sophie De Pauw en Nick Deschacht. 2016. "Do employer preferences contribute to sticky floors?" *ILR Review* 69(3):714-736.
- Batista, Catia en Pedro Vicente. 2011. "Do migrants improve governance at home? Evidence from a voting experiment." *World Bank Economic Review* 25(1):77-104.
- Beck, Thorsten en Maria Soledad Martínez Peria. 2009. "What explains the cost of remittances? An examination across 119 country corridors." World Bank Policy Research Working Paper Series 5072.
- Beine, Michel, Frédéric Docquier en Hillel Rapoport. 2008. "Brain drain and human capital formation in developing countries: Winners and losers." *The Economic Journal* 118(528):631-652.
- Ben Mohamed, Nadia. 2006. *Femmes d'origine étrangère dans l'espace public: dirigeantes d'associations et élues politiques à Bruxelles*. Louvain-la-Neuve: Academia-Bruylant.
- Bignandi, Souso. 2018. *Trade promotion effect of international migration: Evidence from Belgium*. Master thesis aan de HEC-Ecole de gestion de l'Université de Liège.
- Boccagni, Paolo, Jean-Michel Lafleur en Peggy Levitt. 2015. "Transnational politics as cultural circulation: Toward a conceptual understanding of migrant political participation on the move." *Mobilities* 11(3):444-463.
- Boswell, Christina en Thomas Straubhaar. 2004. "The illegal employment of foreign workers: An overview." *Intereconomics* 39(1):4-7.
- Boulanger, Claire. 2014. "Comment agir sur la couverture santé de ses proches restés au pays?" CEDEM Working Paper Series. Luik: Université de Liège.
- Bousetta, Hassan. 2000. "Immigration, post-immigration politics and the political mobilisation of ethnic minorities: A comparative case-study of Moroccans in four European countries." Brussel: IPSoM.
- Boyle, Paul, Keith H. Halfacree en Vaughan Robinson. 1998. *Exploring Contemporary Migration*. Essex: Pearson Education Limited.
- Brücker, Herbert, Stella Capuano en Abdeslam Marfouk. 2013. "Education, gender and international migration: insights from a panel-dataset 1980-2010." Institute for Employment Research (IAB): Mimeo.
- Brusselse Woning. 2019. "Combien de temps faut-il attendre un logement social?" Geraadpleegd in februari 2019 via <https://logementbruxellois.be/candidat/attribution/>
- Caestecker, Frank en Anne Morelli. 2010. "Het bewogen ontstaan van een vluchtelingenbeleid in België (1918-1940)." *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 3:383-413.
- CAFOD et al. 2018. *Engaging in the 2030 Agenda through the lens of Laudato Si'*. Beschikbaar via https://cafod.org.uk/content/download/44619/518936/version/3/file/CF-SDGs_Laudato_Si_report_v10.pdf

- Camargo, Beatriz. 2017. "Mind the protection (policy) gap: Trafficking and labor exploitation in migrant domestic work in Belgium." *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 15(2):122-139.
- Capuano, Stella en Abdeslam Marfouk. 2013. "African brain drain and its impact on source countries." *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice* 5(4):297-314.
- Caritas Europa. 2010. *Migration and development: Policy recommendations to European policy-makers*. Beschikbaar via <https://www.caritasambrosiana.it/Public/userfiles/files/4804.pdf>
- Caritas International, Ciré, Burgerplatform voor Steun aan de Vluchtelingen, NANSEN vzw en Vluchtelingenwerk Vlaanderen. 2019. *Migranten op doortocht in België*. Brussel: Vluchtelingenwerk Vlaanderen VZW.
- Castles, Stephen, Hein de Haas en Mark J. Miller. 2014. *The Age of Migration* (5th ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- CGVS. 2015. "Asylum Statistics—Survey of 2015." Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.cgvs.be/en/news/asylum-statistics-survey-2015>
- CGVS. 2017. "Asylum Statistics—Survey of 2017." Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.cgvs.be/en/news/asylum-statistics-survey-2017>
- CGVS. 2018. "Asylum Statistics—Survey of 2018." Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.cgvs.be/en/news/asylum-statistics-survey-2018>
- Ciré. 2014. *Travailleurs Sans Papiers: Un Guide de Droits*. Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.cire.be/wp-content/uploads/2011/11/guide-de-droits-2014-fr.pdf>
- Ciré. 2017. *Reconnaissance des diplômes secondaires de la République démocratique du Congo en Belgique*. Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.cire.be/wp-content/uploads/2017/10/20171024-RDC-equivalences-1.3.pdf>
- Ciré. 2018. *Droits des personnes solidaires, droits des personnes migrantes*. Geraadpleegd in februari 2019 via http://www.cainamur.be/images/pdf/coordination_activites/20181211MigrantsTransit_Ciré.pdf
- Clemens, Michael. 2011. "Economics and emigration: Trillion-dollar bills on the sidewalk?" *Journal of Economic Perspectives* 25(3):83-106.
- CNCD/11.11.11. 2018. *Rapport 2018 sur l'aide belge au développement: En quête d'une approche globale cohérente*. Retrieved February 2019 from <https://www.cncd.be/IMG/pdf/rapport-2018-cncd-11.11.11-aide-belge-developpement-web.pdf>
- Constant, Amelie. 2014. "Do migrants take the jobs of native workers?" *IZA World of Labour* 10(10).
- Rekenhof. 2017. *174e Cahier de la Cour des comptes: Observations et documents soumis à la Chambre des représentants*. Brussel: Centrale drukkerij van de Kamer van volksvertegenwoordigers.
- Dassetto, Felice. 1997. "Islam en Belgique et en Europe: facettes et questions." In Dassetto, Felice, ed. *Facettes de l'Islam belge*. Louvain-La-Neuve: Academia-Bruylant.
- De Bruyn, Tom, Henri Plessers, Daniel Sorrosal en Johan Wets. 2009. *Diaspora involvement in development cooperation. The case of Belgium and the Democratic Republic of Congo (DRC)*. Genève: Internationale Organisatie voor Migratie (IOM).
- De Giorgi, Giacomo en Michele Pellizzari. 2006. "Welfare migration in Europe and the cost of a harmonised social assistance." *IZA Discussion Papers* no. 2094.
- de la Croix, David, Frédéric Docquier en Bruno Van der Linden. 2009. "Effets économiques d'une régularisation des sans-papiers en Belgique." *Regards Économiques* 72.
- De Tijd*. 2017. Francken op matje geroepen in Parlement. 22 december.
- De Tijd*. 2018. Theo Francken sluit negen asielcentra. 27 maart.
- Demart, Sarah. 2013. "Émeutes à Matonge et...indifférence des pouvoirs publics?" *Brussels Studies* 68.
- Deutsche Welle*. 2018. Iran: Swedish humanitarian doctor faces death penalty after closed trial. 28 februari.
- Docquier, Frédéric en Abdeslam Marfouk. 2006. "International Migration by Educational Attainment (1990-2000)." Pp. 151-200 in Ozden, Çağlar en Maurice Schiff, eds. *International Migration, Remittances and Development*. New York: Palgrave Macmillan.
- Docquier, Frédéric, Çağlar Ozden en Giovanni Peri. 2014. "The labor market effects of immigration and emigration in OECD countries." *Economic Journal* 124(579):1106-1145.
- EMN. 2017. *Family Reunification with Third Country Nationals Sponsors in Belgium*. Geraadpleegd in februari 2019 via https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/02a_belgium_family_reunification_en_0.pdf
- EMN. 2018. *Annual Report on Migration and Asylum in Belgium and the EU 2017*. Geraadpleegd in februari 2019 via <https://emnbelgium.be/publication/annual-report-migration-and-asylum-belgium-and-eu-2017-emn>

- Eurostat. 2018a. "Residence permits for non-EU citizens: First residence permits issued in the EU Member States remain above 3 million in 2017." Geraadpleegd in oktober 2018.
- Eurostat. 2018b. "Personal remittances statistics." Geraadpleegd in februari 2019 via https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Personal_remittances_statistics
- Eurostat. 2019. "Statistics explained." Geraadpleegd in februari 2019 via <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Remittances>
- Fadil, Nadia. 2014. "Asserting state sovereignty: The face-veil ban in Belgium." Pp. 251-262 in Brems, Eva, ed. *Experiences of Face Veil Wearers in Europe and the Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fadil, Nadia. 2019. "Redefining home: Transnational practices of European muslims in the United Arab Emirates and Montréal." Onderzoeksproject. Leuven: KU Leuven.
- Fedasil. 2015. "Waar heeft een asielzoeker recht op?" Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.fedasil.be/nl/nieuws/opvang-asielzoekers/waar-heeft-een-asielzoeker-recht-op>
- Fedasil. 2017. "Budget." Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.fedasil.be/nl/over-fedasil/budget>
- Fedasil. 2019a. "Resettlement." Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.fedasil.be/en/resettlement>
- Fedasil. 2019b. "Wettelijk kader." Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.fedasil.be/nl/asiel-belgie/wettelijk-kader>
- Féron, Elise en Anna Ornnert, eds. 2011. *Transnational Communities and Conflicts. Challenges and How to Address Them*. Brussel: ELDIS and CORDIS.
- Foged, Mette en Giovanni Peri. 2016. "Immigrants' effect on native workers: New analysis on longitudinal data." *American Economic Journal: Applied Economics* 8(2):1-34.
- Freund, Caroline en Nikola Spatafora. 2008. "Remittances, transaction costs, and informality." *Journal of Development Economics* 86(2):356-366.
- Garlick, Madeline. 2016. "The road more travelled? Onward movement of asylum seekers and refugees." *Forced Migration Review* 51.
- Geets, Johan, Fernando Pauwels, Johan Wets, Miet Lamberts en Christiane Timmerman. 2006. *Nieuwe Migranten en de Arbeidsmarkt*. Antwerpen: UA, OASeS; Leuven: K.U.Leuven, Hoger Instituut voor de Arbeid.
- Gibson, John, David McKenzie en Halahingano Rohorua. 2006. "How cost elastic are remittances? Evidence from Tongan migrants in New Zealand." *Pacific Economic Bulletin* 21(1):112-28.
- Giulietti, Corrado en Jackline Wahba. 2012. "Welfare Migration, Norface Migration." Norface Migration Discussion Paper No. 2012-38.
- Gubert, Flore en Christophe J. Nordman. 2008. *Who benefits most from migration? An empirical analysis using data on return migrants in the Maghreb*. MIREM Project Analytical Report.
- Guerrero, Lara. 2017. "Respuesta transnacional frente a catástrofes naturales: Mexicanos reaccionando desde Bélgica como resultado de los terremotos." La Clé des Langues, ENS Lyon.
- Hansen, Randall. 2003. "Migration to Europe since 1945: Its history and its lessons." *The Political Quarterly* 74(1):25-38.
- Harris, Richard en Nicolas Schmitt. 2003. "The consequences of increased labour mobility within an integrating North America." In Harris, Richard, ed. *North American Linkages: Opportunities and Challenges for Canada*. Calgary: University of Calgary Press.
- Huysse, Huub, Gautier Piroette, Tom De Bruyn en Julie Godin. 2013. *L'émergence de nouveaux acteurs de la solidarité internationale en Wallonie et à Bruxelles : une enquête exploratoire sur le "quatrième pilier". Etude de cas : les groupes de solidarité*. Report. Leuven: Volens/HIVA.
- IDEA. 2017. *Evaluation du système des titres-services pour les emplois et services de proximité en Région de Bruxelles-Capitale, 2016, Rapport final*. Geraadpleegd in februari 2019 via <http://werk-economie-emploi.brussels/documents/16195/1745003/Rapport+TS+2016/7902dea7-1786-4724-9d80-31b85574d8d9>
- IOM. 2006. *A Global Strategy of Migration for Development Beyond the Mida Approach to Mobilizing and Sharing of Human and Financial Resources of the Overseas African Community 2006-2010*. Genève: IOM.
- Jacobs, Dirk, Karen Phalet en Marc Swyngedouw. 2004. "Associational membership and political involvement among ethnic minority groups in Brussels." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30(3):543-559.
- Jayet, Hubert, Glenn Rayp, Ilse Ruyssen en Nadiya Ukrayinchuk. 2016. "Immigrants' location choice in Belgium." *The Annals of Regional Science* 57(1):63-89.
- Kagné, Bonaventure en Marco Martiniello. 2001. "L'immigration subsaharienne en Belgique." *Courrier hebdomadaire du CRISP* (16):5-49.

- Lacroix, Thomas. 2009. *Migration, Développement, Codéveloppement: quels acteurs pour quels discours?* Oxford: Université d'Oxford.
- Lafleur, Jean-Michel. 2005. *Le transnationalisme politique: Pouvoir des communautés immigrées dans leurs pays d'accueil et pays d'origine*. Louvain-la-Neuve: Academia-Bruylant.
- Lafleur, Jean-Michel. 2013. *Transnational Politics and the State: The External Voting Rights of Diasporas*. Abingdon: Routledge.
- Lafleur Jean-Michel, Marco Martiniello en Andrea Rea. 2015. "Une brève histoire migratoire de la Belgique." Pp. 24-29 in Gildeas, Simon, ed. *Dictionnaire des migrations internationales*. Parijs: Armand Colin.
- Lafleur, Jean-Michel en Olivier Lizin. 2016. "Transnational health insurances as social remittances: The case of Congolese immigrants in Belgium." Pp. 211-238 in Nowicka, Magdalena en Vojin Šerbedžija, eds. *Migration and Social Remittances in a Global Europe*. Londen: Palgrave Macmillan.
- Lafleur, Jean-Michel en Justine Duchesne. 2017. "Migration de retour, genre et remises sociales: Le retour des migrantes boliviennes d'Espagne durant la crise économique." *Revue européenne des migrations internationales* 33(2-3):183-201.
- Lafleur, Jean-Michel en Abdeslam Marfouk. 2017. *Pourquoi l'immigration? 21 questions que se posent les Belges sur les migrations internationales au 21ème siècle*. Academia-L'Harmattan Edition.
- Lafleur, Jean-Michel en Maria Vivas-Romero. 2018. "Combining transnational and intersectional approaches to immigrants' social protection: The case of Andean families' access to health." *Comparative Migration Studies* 6:14.
- Lafleur, Jean-Michel en Elsa Mescoli. 2018. "Creating undocumented EU migrants through welfare: A conceptualization of undeserving and precarious citizenship." *Sociology* 52(3):480-496.
- Levitt, Peggy. 1998. "Social remittances: Migration driven local-level forms of cultural diffusion." *The International Migration Review* 32(4):926-48.
- Li, Wei, Gary Dymski, Yu Zhou, Maria Chee en Carolyn Aldana. 2002. "Chinese-American banking and community development in Los Angeles County." *Annals of the Association of American Geographers* 92(4):777-796.
- Mahieu, Rilke. Ter perse. *Diaspora and Consular Policies*.
- Martiniello, Marco. 1992. *Leadership et pouvoir dans les communautés d'origine immigrée*. Parijs: L'Harmattan.
- Martiniello, Marco en Andrea Rea. 2003. "Belgium's immigration policy brings renewal and challenges." MPI country profile. Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.migrationpolicy.org/article/belgiums-immigration-policy-brings-renewal-and-challenges/>
- Martiniello, Marco en Hassan Bousetta. 2008. "Les pratiques transnationales des immigrés chinois et marocains de Belgique." *Revue européenne des migrations internationales* 24(2):45-66.
- McKenzie, David en Marcin Sasin. 2007. "Migration, remittances, poverty, and human capital: Conceptual and empirical challenges." The World Bank: Policy Research Working Paper 4272.
- Medhoune, Ahmed, Sylvie Lausberg, Marco Martiniello en Andrea Rea, eds. 2015. *L'immigration marocaine en Belgique: mémoires et destinées*. Bergen: Couleur livres.
- Meeteren, Masja van, Godfried Engbersen en Marion van San. 2007. "Naar een betere positie. Migratiemotieven en het belang van kapitaal-soorten voor irreguliere migranten in Vlaanderen en Brussel, hulpbronnen van illegale immigranten in Vlaanderen en Brussel." *Tijdschrift voor Sociologie* 28(3-4):296-320.
- Michielsen, Joris, Eva Notteboom en Ina Lodewyckx. 2012. *Diaspora en ontwikkelingssamenwerking*. Research Report. Antwerpen: CEMIS UA Antwerpen.
- Morelli, Anne, ed. 1998. *Les émigrants belges*. Brussel: EVO-Histoire.
- Morelli, Anne en Sandro Pertini. 1983. *La participation des émigrés italiens à la résistance belge*. Rome: Ministero Affari Esteri.
- Moreno-Lax, Violeta. 2018. "Annex I – The Added Value of EU Legislation on Humanitarian Visas – Legal Aspects." Pp. 23-124 in van Ballegooij, Wouter en Cecilia Navarra. *Humanitarian Visas: European Added Value Assessment accompanying the European Parliament's Legislative Own Initiative Report*. Brussel: Directorate General for Parliamentary Research Services of the General Secretariat of the European Parliament.
- MR. 2017. "Actes du Congrès 'entrepreneuriat diversité'." Geraadpleegd in februari 2019 via <http://www.mr.be/decouvrez-les-actes-de-notre-congres-entrepreneuriat-diversite/>.
- Myria. 2015. *Citoyens du monde: L'histoire de nos migrations*. Myriapolis: Dossier pédagogique.
- Myria. 2016. "'L'appel d'air' ou la victoire des peurs." Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.myria.be/fr/evolutions/opinion-migration-lappel-dair-ou-la-victoire-des-peurs>

- Myria. 2017. *La migration en chiffres et en droits, 2017*. Geraadpleegd in januari 2019 via https://www.myria.be/files/MIGRA2017_FR_AS.pdf
- Myria. 2018. *La migration en chiffres et en droits, 2018: Droit de vivre en famille sous pression*. Geraadpleegd in januari 2019 via https://www.myria.be/files/MIGRA2018_FR_AS_1.pdf
- Nationale Bank van België. 2018. "Les finances publiques belges se sont améliorées en 2017." Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.nbb.be/doc/dq/f/dq3/nfco.pdf>
- OESO. 2013. *International Migration Outlook*. Parijs: OECD Publishing.
- OESO/EU. 2015. *Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In*. Parijs: OECD Publishing.
- OESO/EU. 2017. *The Missing Entrepreneurs 2017: Policies for Inclusive Entrepreneurship*. Parijs: OECD Publishing.
- OESO. 2018. *International Migration Outlook*. Parijs: OECD Publishing.
- OECD/EU. 2018. *Indicators of Immigrant Integration*. Parijs: OECD Publishing.
- Office des Changes, Département Etudes & Statistiques. 2017. *Balance des paiements et position extérieure du Maroc. Rapport annuel*. Geraadpleegd in februari 2019 via https://www.oc.gov.ma/sites/default/files/2018-11/Rapport%20Annuel_BP_PEG_2017.pdf
- Ouali, Nouria, ed. 2004. *Trajectoires et dynamiques migratoires de l'immigration marocaine en Belgique*. Louvain-la-Neuve: Academia Bruylant.
- Perrin, Nathalie en Marco Martiniello. 2011. "Mitigating transported conflicts." Pp. 88-102 in Féron, Elise en Anna Ornnert, eds. *The INFOCON Mousebook. Transnational Communities and Conflicts. Challenges and How to Address Them*. Brussel: Europese Commissie.
- Petillon, Chantalle. 2006. "Roubaix, une ville industrielle nourrie d'immigration belge." Pp. 23-40 in David, Michel, Bruno Duriez, Rémi Lefebvre en Georges Voix, eds. *Roubaix: 50 ans de transformations urbaines et de mutations sociales*. Villeneuve d'Ascq: Les Presses Universitaires du Septentrion.
- Paus Pius XII. 1952. *Exsul Familia Nazarethana*. Apostolic Constitution.
- Portes, Alejandro, Cristina Escobar en Alexandria Walton Radford. 2007. "Immigrant transnational organisations and development: A comparative study." *International Migration Review* 41(1):242-281.
- Rea, Andrea. 2001. *Jeunes immigrés dans la cité: protestation collective, acteurs locaux et politiques publiques*. Brussel: Ed. Labor.
- Rea, Andrea en Johan Wets. 2014. "Introduction." Pp. 1-9 in Rea, Andrea en Johan Wets, eds. *The Long and Winding Road to Employment. An Analysis of the Labour Market Careers of Asylum Seekers and Refugees in Belgium*. Gent: Academia Press.
- Rosenfeld, Martin. 2018. *Car connection: La filière euro-africaine de véhicules d'occasion*. Parijs: Karthala.
- RTBF. 2011. L'Aquila: un triste anniversaire pour de nombreux Carolos. 6 april.
- RTBF. 2018. Theo Francken annonce un screening approfondi pour les étudiants camerounais. 4 april.
- Scheffran, Jürgen, Elina Marmer en Papa Sow. 2012. "Migration as a contribution to resilience and innovation in climate adaptation: Social networks and co-development in Northwest Africa." *Applied Geography* 33(1):119-127.
- Schwanen, France. 2016. *La politique de co-développement de Wallonie-Bruxelles International: Reconnaissance et représentativité des OSIM*. Masterproef geschreven onder begeleiding van Jean-Michel Lafleur, Faculteit sociale wetenschappen van de Universiteit Luik.
- Spilimbergo, Antonio. 2009. "Democracy and Foreign Education." *American Economic Review* 99(1):528-43.
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. 2017. *Burgerschap en Armoede. Een Bijdrage aan Politiek Debat en Politieke Actie. Tweejaarlijks Verslag 2016-2017*. Brussel: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.
- Taran, Patrick. 2012. "Rethinking development and migration: Some elements for discussion." GMPA discussion paper.
- Taran, Patrick, Mariette Grange, Eivind Hoffman, Andrei V. Korobkov, Fay Lyle en Marie Ullmann. 2016. "The Sustainable Development Goals and Migrants/Migration: Regarding the UN 2030 Sustainable Development Agenda." GMPA discussion paper.
- Timmerman, Christiane. 2000. "Secular and religious nationalism among young Turkish women in Belgium: Education may make the difference." *Anthropology & Education Quarterly* 31(3):333-354.
- Timmerman, Christiane, Nadia Fadil, Idesbald Goddeeris, Noel Clycq en Karim Ettourki, eds. 2017. *Moroccan Migration in Belgium: More than 50 Years of Settlement*. Leuven: Leuven University Press.

- Torrekens, Corinne. 2007. "Concentration des populations musulmanes et structuration de l'associatif musulman à Bruxelles." *Brussels Studies* 4:16.
- Triandafyllidou, Anna. 2009. *Irregular Migration: Counting the Uncountable. Data and Trends Across Europe*. Research Report European Commission.
- UNDESA. 2017. *The International Migration Report (Highlights)*. Beschikbaar via <https://www.un.org/development/desa/publications/international-migration-report-2017.html>
- UNDESA Population Division. 2017. *Trends in international migrant stock: The 2017 revision*. Geraadpleegd in februari 2019 via http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/data/UN_MigrantStockTotal_2017.xlsx
- UNESCO-ECCAR. 2016. *Cities Welcoming Refugees and Migrants: Enhancing Effective Urban Governance in an Age of Migration*. Inclusive and Sustainable CITIES series.
- UNHCR. 2018. *UNHCR Projected Global Resettlement Needs 2019*. Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.unhcr.org/protection/resettlement/5b28a7df4/projected-global-resettlement-needs-2019.html>
- Unia. 2014. *Diversiteitsbarometer Huisvesting*. Geraadpleegd in februari 2019 via https://www.unia.be/files/Z_ARCHIEF/diversiteitsbarometer_huisvesting.pdf
- Unia. 2016. *Evaluation loi antiracisme et loi antidiscrimination*. Février 2016. Geraadpleegd in februari 2019 via https://www.unia.be/files/Documenten/Evaluation_2016.pdf
- Van Mol, Christophe en Helga de Valk. 2016. "Migration and immigrants in Europe: A historical and demographic perspective." Pp. 31-55 in *Integration Processes and Policies in Europe. Contexts, Levels and Actors*. IMISCOE Research Series, Springer.
- Vanoppen, Ann. 2009. *Suis-je un migrant? L'histoire de nos migrations*. Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding.
- Verbond van Belgische Ondernemingen. 2017. "2015-2017 Taskforce FEB Crise des réfugiés Bilan après 2 ans." Geraadpleegd in februari 2019 via https://www.vbo-feb.be/globalassets/actiedomeinen/ethiek--maatschappelijke-verantwoordelijkheid/gelijke-kansen/taskforce-vluchtelingencrisis-blaast-twee-kaarsjes-uit/rapport-2-jaar-vbo-taskforce-vluchtelingen_versie-2_fr-2.pdf
- Verbond van Belgische Ondernemingen. 2019. "VBO radar – Vacaturegraad in België stijgt!" Geraadpleegd in februari 2019 via http://www.vbo-feb.be/actiedomeinen/arbeidsmarkt-werkgelegenheid/arbeidsmarkt-werkgelegenheid/vbo-radar-vacaturegraad-in-belgie-stijgt_2019-01-08/
- Verhaeghe, Pieter-Paul, Ad Coenen, Sarah Demart, Koen Van der Bracht en Bart Van de Putte. 2017. *Discriminatie door vastgoedmakelaars op de private huurwoningmarkt van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Research Report. Gent: Universiteit Gent.
- Vivas-Romero, Maria. 2017. "More than just friends? Locating migrant domestic workers transnational Voluntary Kin relationships." *Journal of Family Studies*:1-16.
- Vluchtelingenwerk Vlaanderen. 2015. *Veilige en legale routes voor Syriërs op de vlucht*. Geraadpleegd in februari 2019 via https://www.vluchtelingenwerk.be/sites/default/files/2015-03_veiligeenlegaleroutesvoorsyriërsopdevlucht-vluchtelingenwerk_ca.pdf
- VN-bureau voor de rechten van de mens. 2018. *Desperate and Dangerous: Report on the Human Rights Situation of Migrants and Refugees in Libya*. United Nations Support Mission in Libya.
- Wahba, Jackline en Yves Zenou. 2009. "Out of sight, out of mind: Migration entrepreneurship and social capital." IZA Discussion Paper Number 4511.
- Warren, Robert en Donald Kerwin. 2017. "Mass deportations would impoverish US families and create immense social costs." *Journal on Migration and Human Security* 5(1):1-8.
- Wereldbank. 2006. *Global Economic Prospects: Economic Implications of Remittances and Migration*. Washington, DC: De Internationale Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling, Wereldbank.
- Wereldbank. 2009. *Remittances data quality: A review of progress*. Geraadpleegd in februari 2019 via <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/EvisRucaj.pdf>
- Wereldbank. 2017. *Migration and Remittances Data*. Geraadpleegd in februari 2019 via <http://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaisues/brief/migration-remittances-data>
- Wereldbank. 2018a. *Remittance prices worldwide: An analysis of trends in cost of remittance services*. Geraadpleegd in februari 2019 via https://remittanceprices.worldbank.org/sites/default/files/rpw_report_june_2018_0.pdf
- Wereldbank. 2018b. *Migration and Development Brief 29*. Geraadpleegd in februari 2019 via <https://www.knomad.org/publication/migration-and-development-brief-29>

Interviews

Geïnterviewde	Date
Congolese migrant in Brussel	Februari 2013
Lid Sub-Saharaanse vrouwelijke migrantenorganisatie	Maart 2015
Verantwoordelijke van de vereniging Impact Sud	Mei 2015
Vrijwilliger Housing-café van Caritas International	September 2017
Vrouwelijke migrant uit Kosovo	Mei 2018
Vrouwelijke migrant uit Marokko	Mei 2018
Lore Van Praag, Sociologe aan de Universiteit van Antwerpen	Augustus 2018
Coördinator Housing-café van Caritas International	November 2018
Coördinator van het project voor kwetsbare vluchtelingen van Caritas International	December 2018
Intercultureel bemiddelaar bij Caritas International	December 2018
Migrant uit Frankrijk, aangekomen in België in 2014	December 2018
Iraans vluchteling, in België sinds 2012	December 2018
Beleidsmedewerker Unia	December 2018
Corinne Huybers, stafmedewerker strategie en ontwikkeling stad Mechelen	December 2018
Diensthooft van het departement internationale solidariteit van de stad Brussel	December 2018
Bruno Schoumaker, Professor Université Catholique de Louvain	Januari 2019
Maatschappelijk assistent van de sociale dienst van Caritas International	Februari 2019

Liefdadigheidstraat 43
1210 Brussel - België
T +32 2 229 36 11
infol@caritasint.be
www.caritasinternational.be

Deze publicatie kwam tot stand in het kader van het MIND-project, dat financiering kreeg van het DEAR programma van de Europese Unie. De informatie in deze publicatie is niet noodzakelijk een weergave van het standpunt of de opvatting van de Europese Unie.